

Regional analyse for Midt-Telemark 2014

*Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling,
næringsutvikling og scenarier*

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 77/2014

Tittel: Regional analyse for Midt-Telemark 2014
Undertittel: Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier
TF-notat nr: 77/2014
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Nygaard
Dato: 23. mars 2015
ISBN: 978-82-7401-773-3
ISSN: 1891-053X
Pris: 170,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Framsidedfoto: Illustrasjon Vareide/Nygaard
Prosjekt: VRI Telemark
Prosjektnr.: 20120330
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): VRI Telemark/MTNU

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé:

I notatet gis en beskrivelse av utviklingen i Midt-Telemark, med hensyn til befolknings- og næringsutvikling. Sammenhengene og drivkreftene blir analysert ved bruk av Attraktivitetsmodellen. Notatet beskriver også utdanningsnivået i befolkning og næringsliv, innovasjonsgraden i næringslivet og resultatene fra NHOs NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i 2014 sammenliknet med tidligere, blant annet gjennom at det er utviklet en scenario-modell som viser hvordan utviklingen kan bli i fremtiden i ulike scenarier. Denne rapporten er finansiert av VRI Telemark.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkel kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 23. mars 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Befolkning.....	8
2. Arbeidsplasser	12
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	33
4. Bostedsattraktivitet	37
5. Scenarier for framtidig vekst	44
6. Utdanning	51
7. Innovasjon	57
8. NæringsNM.....	65

Sammendrag

Befolkningen i Midt-Telemark har økt de siste årene, men veksten er konsentrert til Bø. Midt-Telemark har samlet sett ganske høy innvandring i forhold til resten av landet, men har hatt lavt fødselsoverskudd og netto utflytting til andre norske regioner. Samlet sett vokser Midt-Telemark langsomt i forhold til landets befolkningsvekst.

Det har vært vekst i antall arbeidsplasser i regionen. Veksten er imidlertid ganske svak, omtrent en tredel av veksten på landsbasis siden 2000. Det gjelder både offentlig sektor og næringslivet. Bø har hatt ganske sterk vekst i sitt næringsliv etter 2008, mens Sauherad og Nome har hatt nedgang.

I rapporten er utviklingen i næringslivet analysert ganske grundig for å finne ut om utviklingen i næringslivet skyldes strukturelle forhold, nasjonale konjunkturer eller næringsattraktivitet. Vi har delt opp næringslivet i basisnæringer, besøksnæringer, regionale næringer og lokale næringer, og analysert de tre første næringstypene hver for seg. De lokale næringene er private barnehager, skoler, primærhelsetjeneste og renovasjon, som substituerer kommunal virksomhet, og disse er ikke interessante i næringsutviklingsammenheng.

Basisnæringer er de bedriftene som produserer for et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene omfatter primærnæringer, industri olje- og gassutvinning og de mest konkurranseutsatte tjenestene som forskning, tele, IKT, engineering og liknende. Midt-Telemark har omtrent samme antall arbeidsplasser i basisnæringene i 2013 som i 2000. Bransjestrukturen i basisnæringene forklarer mye av forskjellene i veksten i antall ansatte mellom ulike regioner. Midt-Telemark har hatt en stor andel av basisnæringene i landbruk, verkstedindustri og anna industri, som er av bransjene som har hatt nedgang nasjonalt. Dermed har Midt-Telemark hatt en ugunstig bransjestruktur, med mange arbeidsplasser i bransjer som har hatt nedgang nasjonalt. Etter vi har justert for bransjeeffekten, har utviklingen i basisnæringene i Midt-Telemark vært overraskende god. Dermed synes regionen å vært attraktiv for basisnæringene.

Besøksnæringene omfatter de bedriftene som er avhengig av at kundene må være personlig til stede. Det er bransjer som overnatting, servering, butikkhandel, kultur og diverse personlige tjenester. Besøksnæringene omfatter turistbransjene, men er definert litt videre. Stedenes egen befolkning er en stor kundegruppe for besøksnæringene, og besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsveksten i på stedet. Midt-Telemark har hatt en spesielt svak utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene. Antall ansatte har gått ned med nesten ti prosent, mens det har vært en vekst ellers i landet. Den forholdvis svake befolkningsutviklingen kan ikke forklare dette. Besøksattraktiviteten har derfor vært veldig svak. De siste tre årene har det blitt bedre. Nå er besøksattraktiviteten omtrent middels.

De regionale næringene består av bransjer som ikke passer inn i basisnæringer eller besøksnæringer, og består av bransjer som bygg og anlegg, finans og forretningsmessig tjenesteyting, transport, engroshandel m fl. Det er bransjer som ofte ikke får stor oppmerksomhet i kommunale og regionale næringsstrategier, men som er viktige fordi det er mange arbeidsplasser i disse bransjene. De regionale næringene har vokst raskere i Norge enn besøksnæringer og basisnæringer. De regionale næringene har hatt en vekslende utvikling i Midt-Telemark, men har hatt nedgang siste år.

Hvis vi tar utgangspunkt i perioden etter finanskrisen, det vil si etter 2008, har den samlede næringsattraktiviteten vært ganske god, som følge av at basisnæringene har utviklet seg unormalt godt. Midt-Telemark har imidlertid hatt en uheldig bransjestruktur som har begrenset veksten.

Nettoflyttingen til Midt-Telemark er analysert for å avdekke om de svake flyttetallene kan forklares av den svake arbeidsplassveksten, om det er andre strukturelle årsaker, eller om regionen har vært lite attraktiv som bostedsregion. Analysen viser at Midt-Telemark har nøytrale strukturelle betingelser for å få netto innflytting. Midt-Telemark har høy arbeidsmarkedsintegrasjon, både internt i regionen og til andre regioner. Svak

arbeidsplassutvikling i naboregionene Grenland og Øst-Telemark har imidlertid bidratt negativt. Den relativt gode næringsutviklingen de siste årene har imidlertid ikke ført til bedre nettoflytting. I stedet øker innpendlingen. Dermed ser det ut til at bostedsattraktiviteten etter hvert har blitt lav. Kanskje snur dette i 2014, da det så langt i år har vært stor innflytting til Midt-Telemark.

I denne rapporten har vi for første gang utarbeidet scenarier om framtidig vekst i befolkning og arbeidsplasser, basert på de empiriske sammenhengene som Attraktivitetsmodellen har avdekket i den historiske analysen. Hvis den nasjonale veksten blir som i SSBs middelframskrivning og de strukturelle trekkene i næringsutviklingen fortsetter, ligger Midt-Telemark an til å få en ganske flat utvikling i folketallet i de neste årene, men antall arbeidsplasser ligger an til å synke. Hvis den gode næringsattraktiviteten fortsetter, arbeidsplassutviklingen bli bedre. Da vil antall arbeidsplasser først øke litt for deretter stå omtrent stille i noen år før det blir nedgang. Dersom en lykkes med å oppnå høy attraktivitet i regionen både for næring og bosetting, vil veksten kunne bli sterk både i folketall og arbeidsplasser.

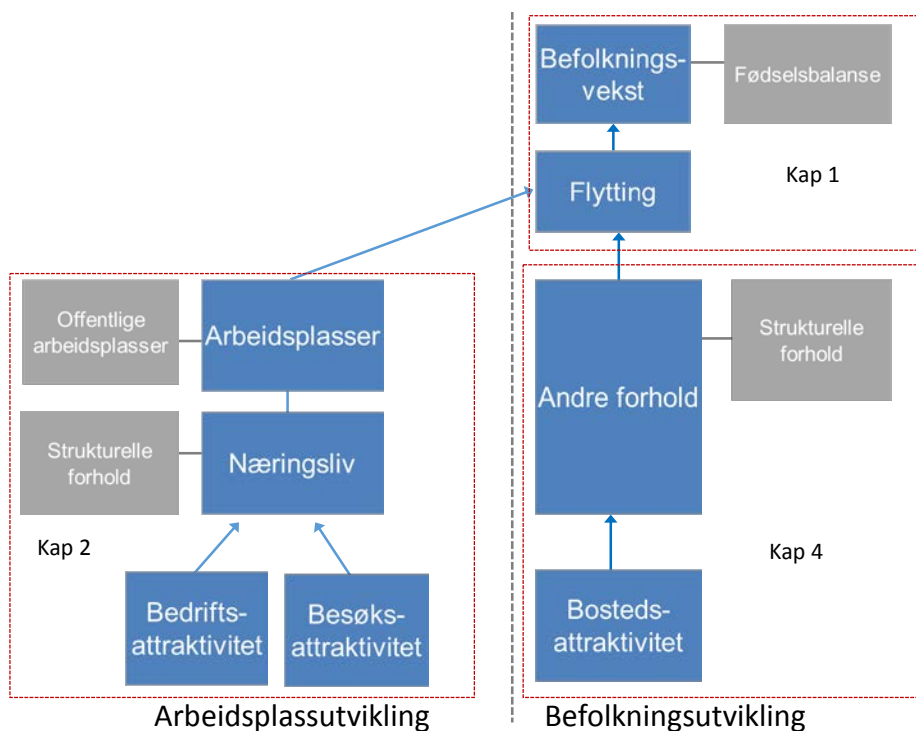
Utdanningsnivå i befolkning, arbeidsliv og blant pendlere har fått et eget kapittel i rapporten. Andelen med minst tre års høgskoleutdanning i befolkningen er under landsgjennomsnittet. Det skyldes at de fire største byene drar opp landsgjennomsnittet kraftig. Sammenlikner vi utdanningsnivået i Midt-Telemark med andre regioner, har regionen høyere utdanningsnivå enn middels. Utdanningsnivået til de som pendler inn til regionen er ganske likt de som pendler ut av regionen. Regionen er dermed middels attraktiv for personer med utdanning, i motsetning til andre regioner i Telemark, som synes å være ganske lite attraktive bostedsregioner for personer med utdanning. Bø synes å være spesielt attraktiv for de med utdanning. Utdanningsnivået hos de ansatte i næringslivet er over middels av norske regioner. Næringslivet i Sauherad og Bø har en stor andel av ansatte med utdanning. Næringslivet i Midt-Telemark har forholdsvis mange ansatte i lite kompetanseintensive bransjer, sammenliknet med andre norske regioner, men når vi ser på utdanningsnivået i bransje for bransje, er utdanningsnivået i Midt-Telemark faktisk ganske høyt.

Vi har analysert SSBs innovasjonsundersøkelse i et kapittel for å få en pekepinn på hvor innovativt næringslivet i Midt-Telemark er. Næringslivet i Midt-Telemark framstår som et av de mest innovative i Norge. Noe av dette skyldes imidlertid bransjestrukturen. Næringslivet i Midt-Telemark består av mange bransjer som har en naturlig grad av høy innovasjon.

Til sist har vi med et kapittel med resultatene fra årets NæringsNM. NæringsNM rangerer næringslivet langs indikatorer for nyetableringer, vekst, lønnsomhet og størrelse. Midt-Telemark fikk en lav plassering i årets NæringsNM, og lavere enn hva den har vært de siste ti årene. Det som har bidratt til den lave plasseringen er at andelen lønnsomme bedrifter i Midt-Telemark er lav og at næringslivet er lite sammenliknet med hva det er i de fleste andre regionene i Norge.

Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil

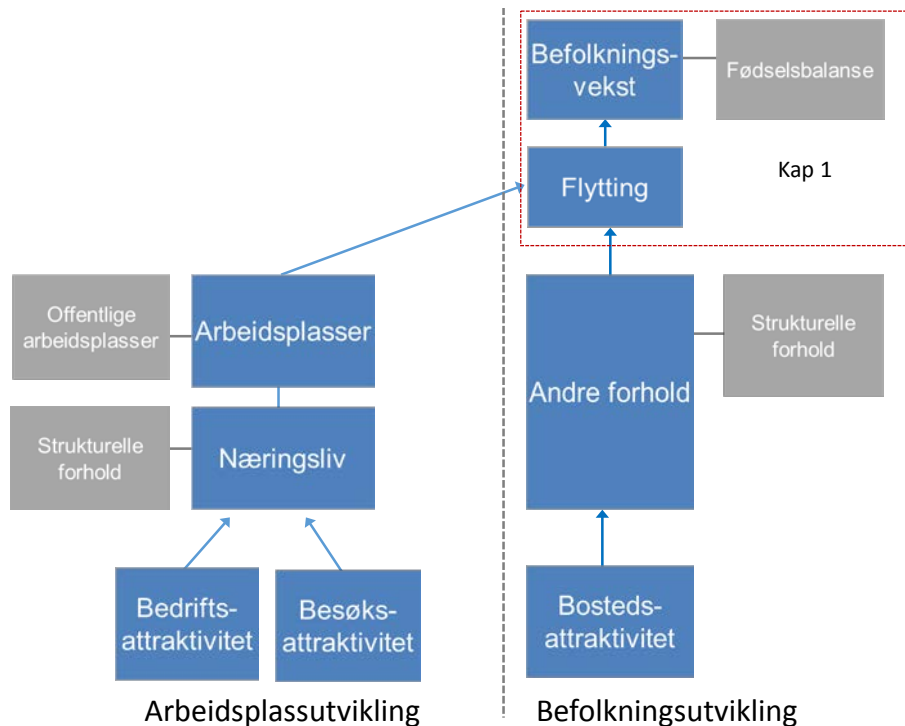

Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 4 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analysere nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Mellom kapittel 2 og 4 har vi et kapittel om pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon, fordi det er forhold som har betydning for flyttingen til stedet, og sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og flytting. I kapittel 5 beskriver vi ulike scenarier for befolknings- og arbeidsplassutviklingen i Øst-Telemark. Dernest følger tre kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen: Kapittel 6 er viet formelt kompetansenivå i befolkningen og i næringslivet. Kapittel 7 beskriver resultatene fra siste innovasjonsundersøkelse. Til slutt kommer et kapittel om NæringsNM som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalansen og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativt flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.

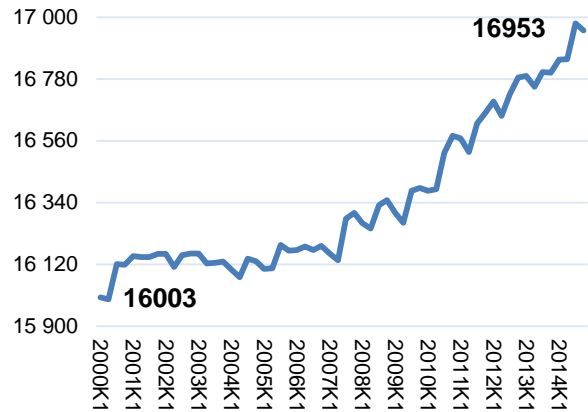
Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapitlet beskrives nettoflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoflyttingen varierer fra sted til sted.

1.1.1 Folkemengden i Midt-Telemark

I begynnelsen av 2015 var det registrert 16 953 innbyggere i Midt-Telemark. Det er en vekst i antall innbyggere fra 16 003 i 2000.

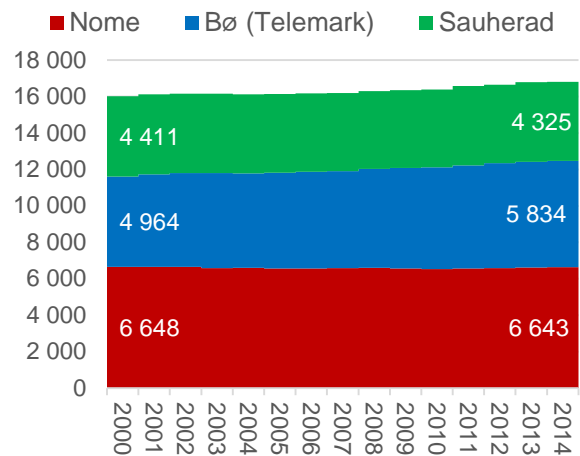
Det meste av veksten har kommet etter 2007. Norge fikk vesentlig høyere befolkningsvekst etter 2007 som følge av økt arbeidsinnvandring, og utviklingen i Midt-Telemark reflekterer dette.

Figur 2: Befolkningen i Midt-Telemark fra 2000 til og med utgangen av 3. kvartal 2014.

1.1.2 Folkemengden i kommunene

Midt-Telemark består av tre forholdsvis jevnt store kommuner. Det er imidlertid bare Bø som har hatt vekst i folketallet. Befolkningsveksten i regionen er dermed konsentrert til Bø. Både Sauherad og Nome har færre innbyggere i 2014 enn i 2000.

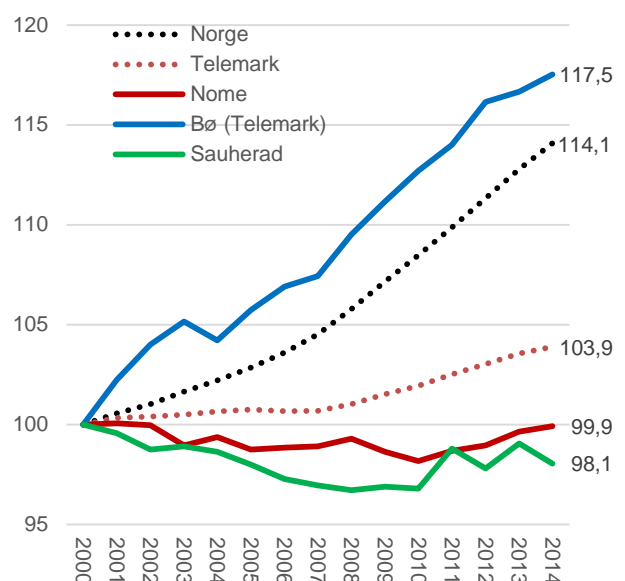

Figur 3: Folkemengden i kommunene i Midt-Telemark fra 2000 til 2014.

1.1.3 Indeksert vekst

Bø har hatt en befolkningsvekst på 17,5 prosent fra 2000 til 2014. Det er godt over veksten på landsbasis. Bø fortsatte med høy befolkningsvekst også i 2014, og hadde faktisk landets høyeste befolkningsvekst i tredje kvartal.

Nome og Sauherad har hatt litt nedgang i befolkningen, men begge har hatt vekst etter 2010.

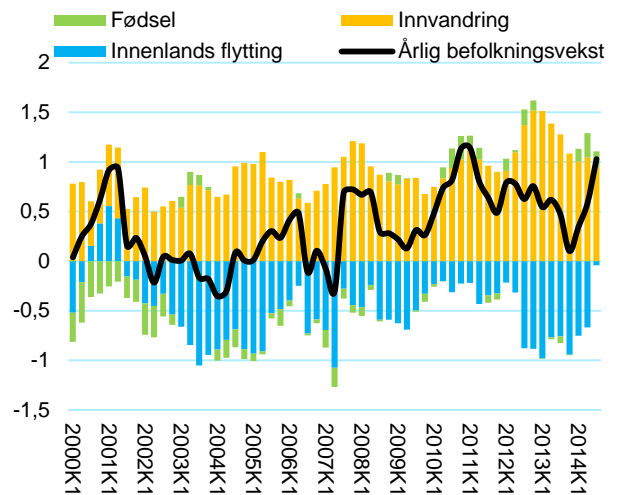
Figur 4: Indeksert befolkningsvekst i Norge, Telemark og kommunene i regionen fra 2000 til 2014

1.1.4 Befolkningsutviklingen i Midt-Telemark

Vi kan dekomponere befolkningsutviklingen i innenlands flytting, netto innvandring og fødselsbalanse.

Fødselsbalansen i Midt-Telemark var negativ tidligere, men har etter hvert blitt positiv. Nettoflyttingen mellom Midt-Telemark og andre norske regioner er også negativ i nesten alle periodene. I den siste 12-måndersperioden har det imidlertid blitt balanse i innenlands flytting.

Nettoinnvandringen fra utlandet har skapt veksten i folketallet i Midt-Telemark.

Figur 5: Befolkningsendringer for Midt-Telemark siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

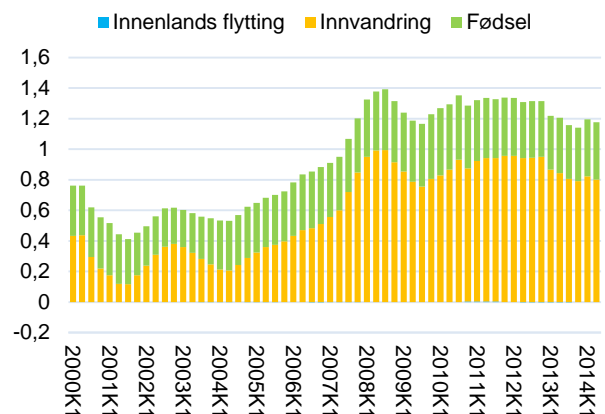
1.1.5 Befolkningsutviklingen i Norge

Norge har hatt en høy vekst siden 2000. Figuren til høyre viser hvordan befolkningsveksten i Norge er dekomponert i netto innvandring og fødselsbalanse.

Fødselsbalansen er positiv på landsbasis.

Nettoinnvandringen er også positiv, og i perioden etter 2008 har den bidratt med en årlig befolkningsvekst tilsvarende 0,8 prosent av folketallet. Etter at det ble åpnet for mer arbeidsinnvandring til Norge, hovedsakelig fra Øst-Europa, i 2007, har innvandringen stått for en stadig økende del av befolkningsveksten.

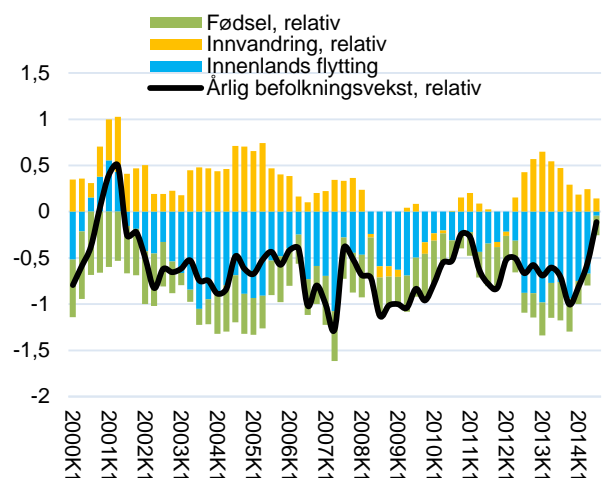
De fleste steder i Norge kan derfor forvente befolkningsvekst på grunn av generell høy innvandring på landsbasis.

Figur 6: Befolkningsendringer for Norge siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

1.1.6 Relativ utvikling

Den relative befolkningsutviklingen i Midt-Telemark er befolkningsutviklingen i regionen fratrukket Norges befolkningsutvikling. Vi kan se at Midt-Telemark har høyere nettoinnvandring enn resten av landet, men lavere fødselsoverskudd.

Figur 7: Relative endringer i Midt-Telemark i forhold til Norge.

1.1.7 Nettoflytting

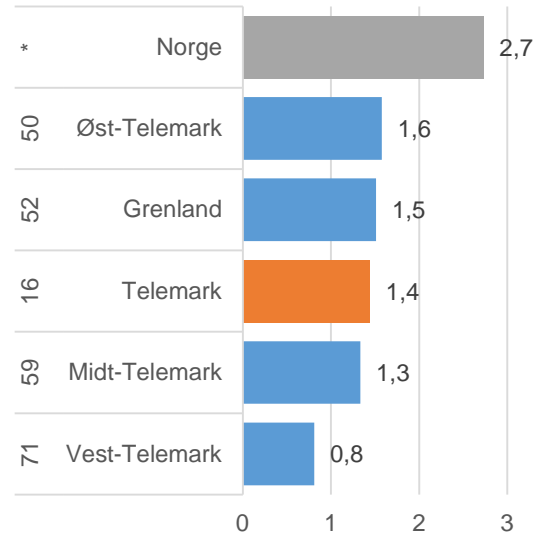
På de forrige sidene så vi hvordan utviklingen i Midt-Telemark er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Et sted kan gjøre tiltak for å bedre tilflyttingen til stedet. Fødselsbalansen kan man kun påvirke indirekte ved å sørge for å trekke til seg kvinner i fruktbar alder. Innvandringen på landsbasis ligger også utenfor handlingsrommet til en region. Derfor er flyttingen et overordnet mål og avhengig variabel i attraktivitetsmodellen.

Figur 8 viser nettoflyttingen inkludert innvandring til Norge, Telemark og regionene i fylket i den siste treårsperioden. Norge har fått en nettoinnvandring på 2,7 prosent. Telemark har hatt en nettoflytting på 1,4 prosent, og rangerer med det som nummer 16 blant de 19 fylkene. Nettoflyttingen til Midt-Telemark har vært på 1,3 prosent, som er nest lavest av regionene i Telemark. Midt-Telemark er rangert som nummer 59 blant landets 84 regioner.

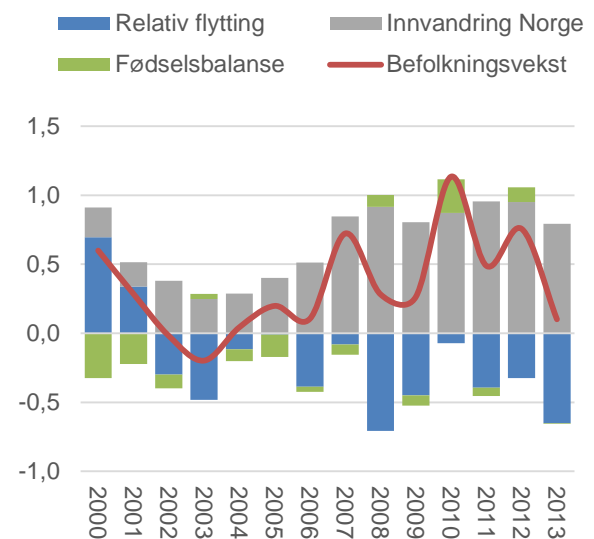
1.1.8 Relativ flytting

Relativ flytting er et mål som sier noe om stedenes nettoflytting sammenliknet med andre steder. Relativ flytting er nettoflyttingen inklusive innvandring til stedet vi studerer, minus nettoflyttingen på landsbasis. Den relative flyttingen blir et godt mål på om stedet har hatt en positiv befolkningsutvikling utover det den generelle innvandringen på landsbasis skulle tilsi. Vi kan finne den relative flyttingen fra figur 7 på forrige side gjennom å legge sammen innenlands flytting og relativ innvandring.

Videre i rapporten vil vi fokusere spesielt på den relative flyttingen. Det er den relative flyttingen vi antar at et sted kan påvirke gjennom sin attraktivitet for bedrift, besøk og bosted. De kommunene som har hatt en høyere nettoflytting enn Norge, sier vi at har hatt en positiv *relativ flytting*. Kommunene som har hatt en lavere nettoflytting enn landet som helhet, har hatt en negativ *relativ flytting*.

Figur 8: Nettoflytting til regionene i Telemark, landet som helhet, og fylket fra 2010 til 2013.

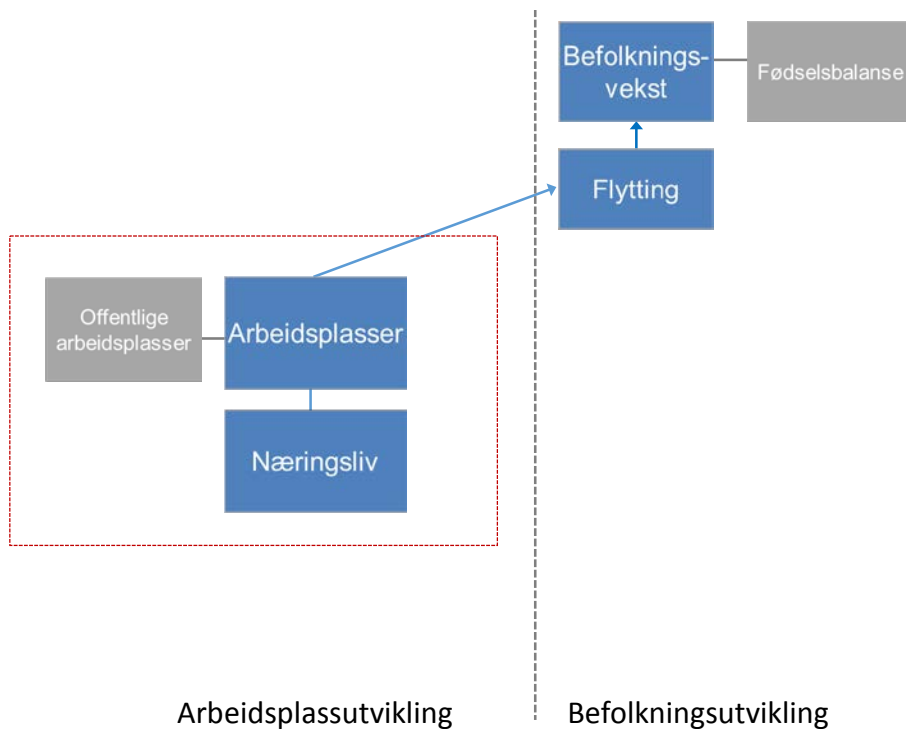
Figur 9: Befolkningsveksten i Midt-Telemark, dekomponert i andel av Norges innvandring, fødselsbalansen og relativ flytting.

Midt-Telemark har siden 2001 hatt en negativ relativ flytting, og den har blitt dårligere med årene. Flyttetallene for 2013 var ganske negative, men så langt i 2014 ser det ut til å bli bedre dette året.

2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser.

Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i den enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.

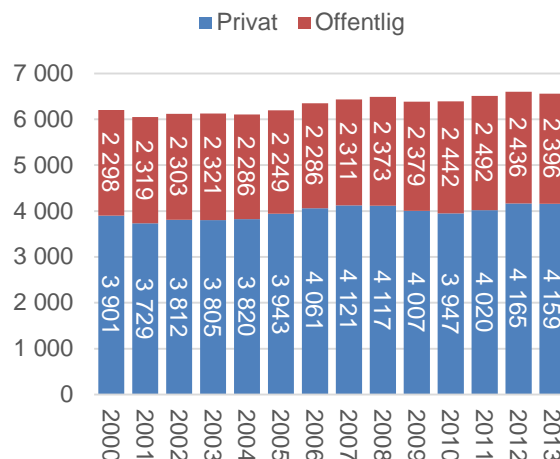
Figur 10: Attraktivitetsmodellen

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

2.1.1 Antall arbeidsplasser

I 2013 var det 4 159 arbeidsplasser i privat sektor i Midt-Telemark, mens det var 2 396 arbeidsplasser i offentlig sektor.

Antall arbeidsplasser i det offentlige har ikke vokst de siste årene. Antall arbeidsplasser i næringslivet har også stått relativt stille de siste årene.

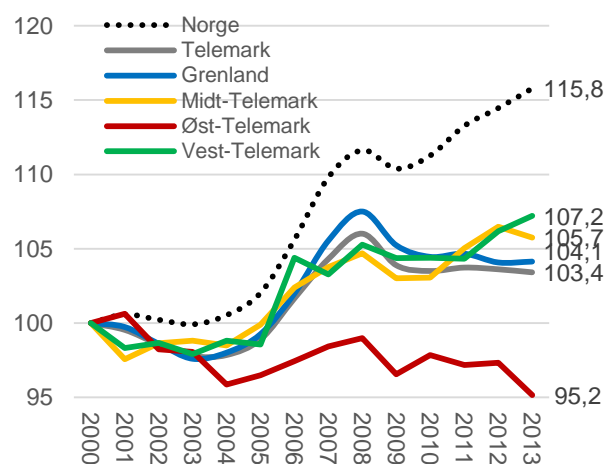

Figur 11: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Midt-Telemark fra 2000 til 2013.

2.1.2 Indeksert arbeidsplassvekst alle sektorer

Fra 2000 til 2013 har antall arbeidsplasser i Norge økt med 15,8 prosent. Midt-Telemark har hatt en vekst på 5,7 prosent, mens Telemark har hatt en vekst på 3,4 prosent.

Vest-Telemark har med det den beste arbeidsplassveksten av regionene i Telemark.

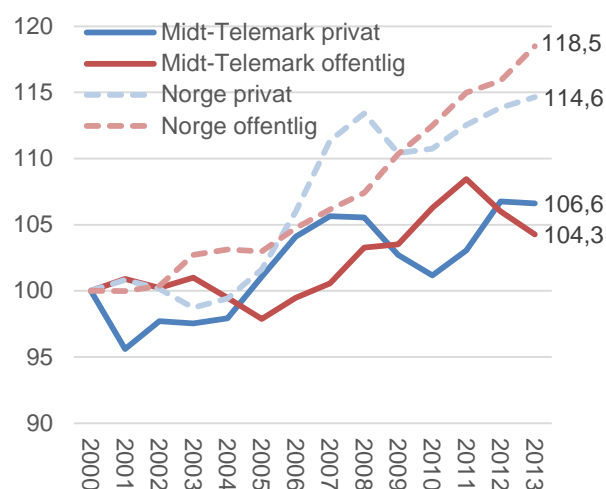

Figur 12: Indeksert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i Norge, Telemark og regionene.

2.1.3 Indeksert arbeidsplassvekst i offentlig og privat sektor

Mens landet som helhet har hatt en arbeidsplassvekst på 14,6 prosent i privat sektor, har Midt-Telemark hatt en vekst på 6,6 prosent.

Antall arbeidsplasser i det offentlige i Midt-Telemark gikk ned fra 2011 til 2013, og har økt med 4,3 prosent siden 2000. På landsbasis har antall offentlige arbeidsplasser økt med 18,5 prosent.

Figur 13: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Midt-Telemark og Norge, fra 2000 til 2013.

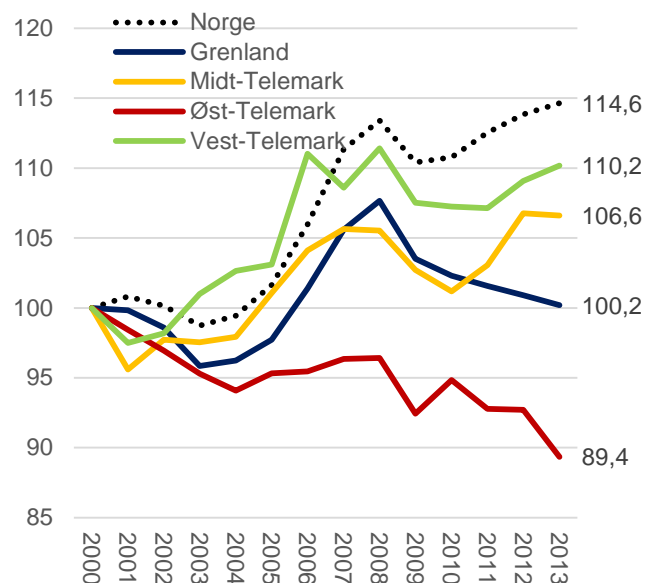
2.1.4 Indeksert vekst i næringslivet

Blant regionene i Telemark er det Vest-Telemark som har den sterkeste veksten, med 10,2 prosent. Vest-Telemark var også den eneste regionene som hadde vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet i 2013.

Midt-Telemark har også hatt vekst, men lavere.

Grenland har omtrent samme antall arbeidsplasser i næringslivet i 2013 som i 2000.

Øst-Telemark har mistet over ti prosent av sine arbeidsplasser siden 2000.

Figur 14: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet i regionene i Telemark. 2000=100.

2.1.5 Arbeidsplassvekst i privat sektor etter finanskrisen

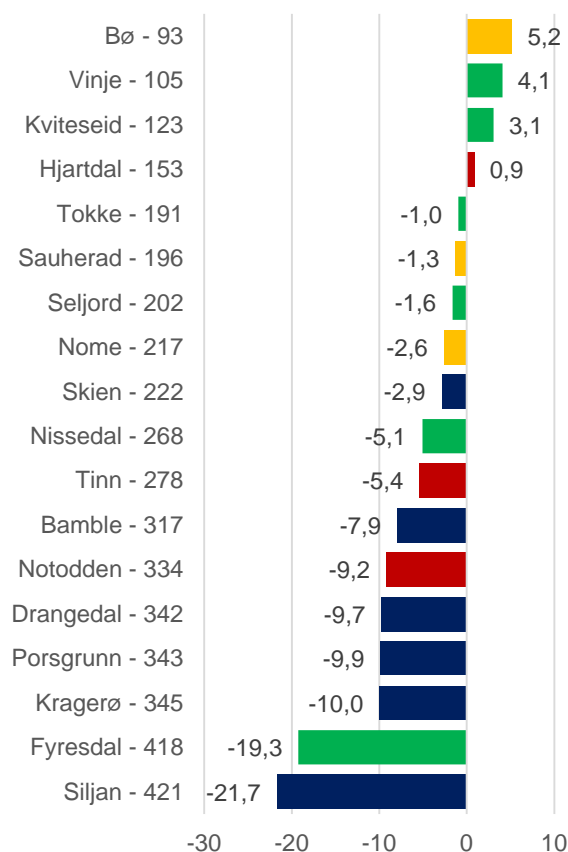
Det har vært en svært ujevn fordeling mellom veksten i privat sektor etter finanskrisen.

Det er bare fire av kommunene i Telemark som har hatt vekst i næringslivet siden 2008.

Bø har sterkeste vekst i næringslivet av alle kommunene i Telemark etter 2008, og har hatt en vekst på 5,2 prosent.

Sauherad og Nome har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet etter 2008. Nedgangen har imidlertid vært ganske svak, og mange andre kommuner har hatt mye sterkere nedgang. Vi ser at rangeringsnummeret til Sauherad at de faktiske er rangert over middels av norske kommuner med hensyn til vekst i næringslivet i denne perioden. Nome er rangert så vidt under middels.

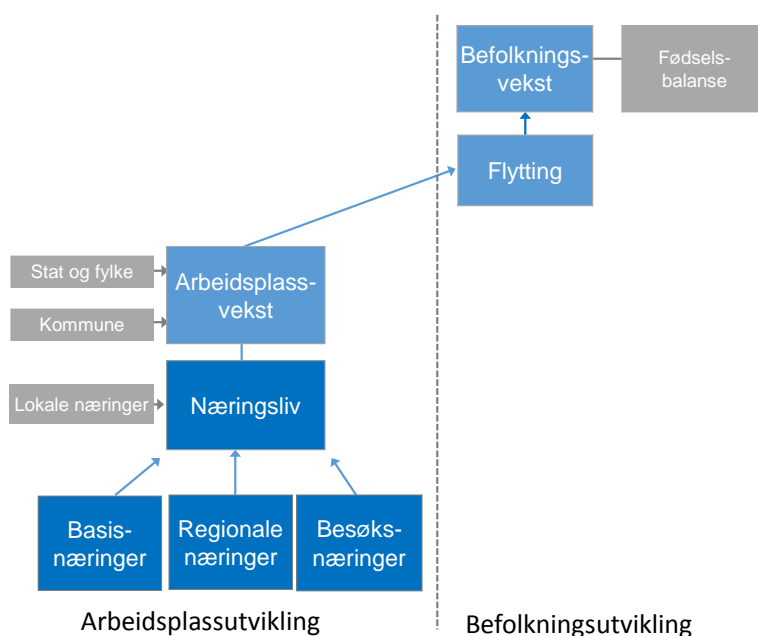
Midt-Telemark ser dermed ut til å ha klart seg ganske bra etter finanskrisen.

Figur 15: Vekst i antall ansatte i næringslivet fra 2008 til 2013. Regionene er gruppert i farger som i grafen over.

2.2 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

Figur 16: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger¹. For vårt formål har vi del opp næringslivet i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

Lokale næringer er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene framover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Vi ser at lokale næringer har fått en grå farge i diagrammet.

2.2.1 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte i disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet, og som vi ønsker å analysere og forstå.

Cellene markert med blått betyr at det er et forholdsvis høyt antall, mens cellene med rødt betyr at det er et forholdsvis lavt antall. På den måten kan vi raskt se hvilke bransjer som har mange arbeidsplasser, og hvilke bransjer som har relativt få arbeidsplasser.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i privat sektor i Midt-Telemark.

Næring	SubNæring	Bransje	2000	2005	2008	2011	2012	2013
Basis	Industri	Anna industri	385	371	375	274	278	274
		Næringsmidler	5	13	16	6	8	7
		Olje og gass utvinning						
		Prosessindustri	1		3		1	
		Verkstedindustri	454	391	439	449	480	473
	Natur	Fisk	1					2
		Gruve	4	3	3	9	20	20
		Landbruk	297	298	349	292	345	341
	Tekn tjenester	Olje og gass						
		Teknisk/vitenskap	38	51	51	56	57	66
Tele og IKT		17	24	12	9	17	16	
Besøk	Aktivitet	149	155	167	157	154	150	
	Handel	692	670	685	638	644	643	
	Overnatting	141	115	84	77	73	84	
	Servering	127	110	103	140	125	128	
Lokal	Lokal	179	186	226	243	257	308	
Regional	Agentur og Engros	127	139	151	133	116	95	
	Bygg og anlegg	410	452	484	560	624	612	
	Diverse	262	356	283	282	299	297	
	Finans, eiendom, utleie	111	151	164	176	138	124	
	Forr tjenesteyting	115	96	137	140	160	147	
	Transport	331	336	315	271	271	268	
	Utleie av arbeidskraft	55	26	70	108	98	104	
Totalsum		3 901	3 943	4 117	4 020	4 165	4 159	

Basisnæringene er inndelt i tre underkategorier: Industri, naturbaserte næringer og teknologiske tjenester. Det er mange arbeidsplasser innen prosessindustrien og verkstedindustrien, og få i de naturbaserte næringene.

Besøksnæringene inkluderer aktivitet, handel, overnatting og servering. Handelsbransjen er desidert størst.

De lokale næringene legger vi ikke mye vekt på i regional utvikling, siden vi antar at de i seg selv ikke skaper vekst.

De regionale næringene deles inn i bransjer som bygg og anlegg og transport. Kontoryrker som forretningsmessig tjenesteyting og finans går også inn under de regionale næringene. Det er ofte slik at basisnæringene har et sted enten veldig mye eller veldig lite av, mens besøksnæringene og de regionale næringene er mer stabile og «konstante», i form av at de fleste steder har en viss mengde av disse bransjene – uansett hvor i landet stedet er lokalisert.

2.2.2 Næringstyper i Midt-Telemark

Øverste kakediagram viser antall arbeidsplasser i Midt-Telemark i 2013 fordelt på de ulike næringstypene og offentlig sektor.

Det midterste kakediagrammet viser det samme, men vi har inkludert et kakestykke som viser nettoutpendlingen. Hele kaken utgjør da samlet sysselsetting i Midt-Telemark.

Det nederste kakediagrammet viser antall arbeidsplasser i Norge. På landsbasis utgjør antall arbeidsplasser også samlet sysselsetting.

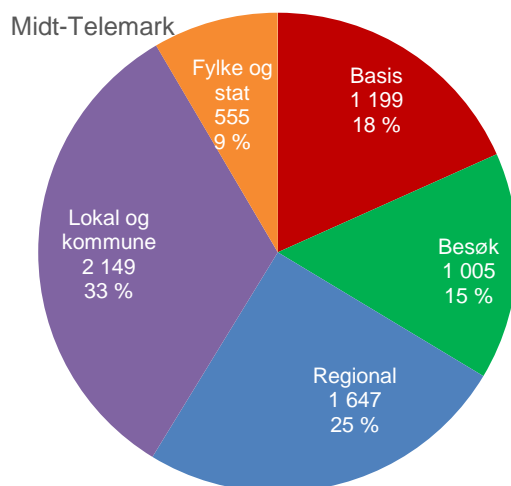
Basisnæringene utgjør en litt mindre andel av sysselsettingen i Midt-Telemark enn på landsbasis. Det var 1 199 arbeidsplasser i basisnæringene i Midt-Telemark i 2013.

Det var 1 005 arbeidsplasser i besøksnæringene i 2013. Andelen er større enn i landet i prosent av arbeidsplassene, men lavere i prosent av sysselsettingen.

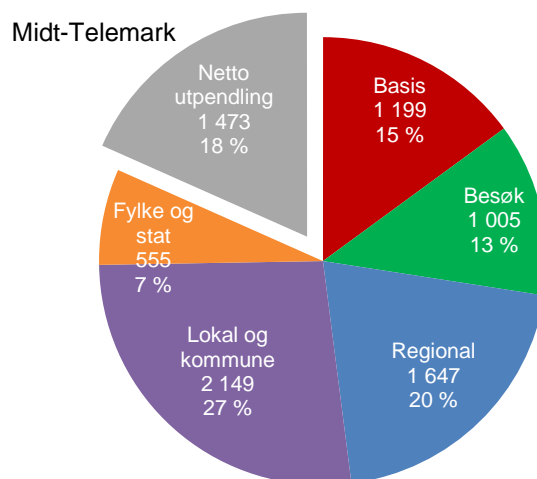
De regionale næringene er den største næringstypen i privat sektor i Midt-Telemark, og det er den også nasjonalt. 1 647 personer jobbet innenfor en av bransjene i de regionale næringene i Midt-Telemark i 2013.

Kommunal sektor og de lokale næringene er større i Midt-Telemark enn på landsbasis. 34 prosent av arbeidsplassene i Midt-Telemark er i kommunesektoren og lokale næringer, mens andelen på landsbasis er 22 prosent.

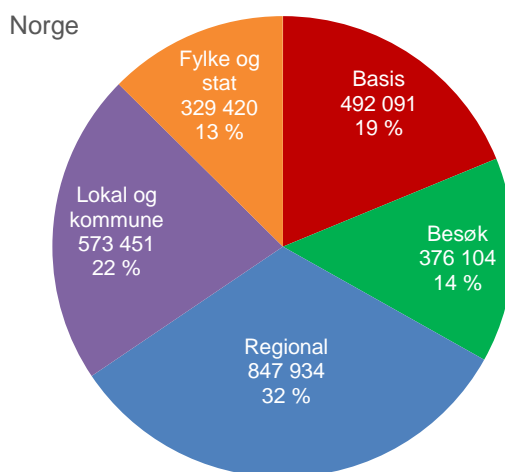
Fylkeskommunal og statlig sektor er mindre i Midt-Telemark enn på landsbasis. 13 prosent av arbeidsplassene i Norge er i stat og fylke, mot ni prosent i Midt-Telemark.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Midt-Telemark i 2013.

Figur 18: Arbeidsplasser i næringsstypene og offentlig sektor i Midt-Telemark i 2013. Et kakestykke viser netto utpendling. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

Figur 19: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

2.2.3 Indeksert arbeidsplassvekst

Vi så status for 2013 på forrige side. Figurene til høyre viser hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser har vært fra 2000 til 2013.

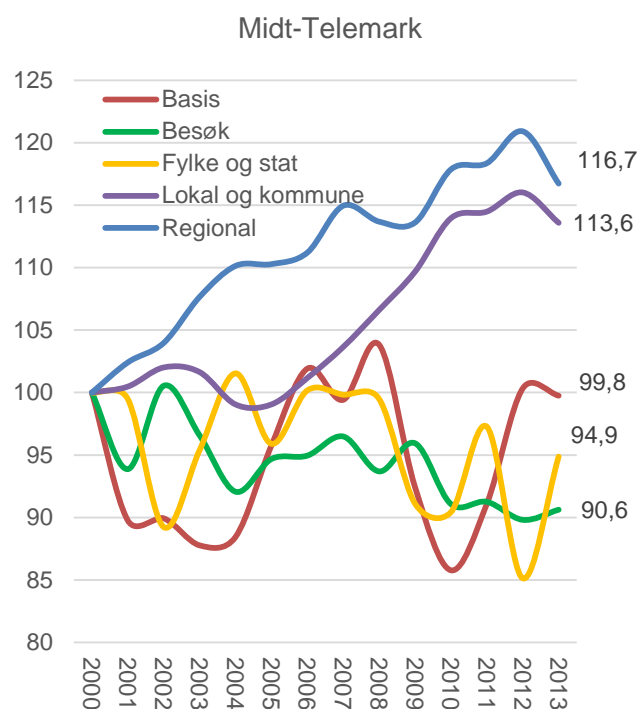
De regionale næringene har vokst mest i Midt-Telemark. Veksten har vært på 16,7 prosent, men med en nedgang i 2013. Veksten er noe lavere enn for Norge, som vi kan se av den nederste figuren.

Antall ansatte i kommunene og i lokale næringer har vokst med 13,6 prosent. Også her var det en nedgang i 2013 i Midt-Telemark, selv om det var vekst på landsbasis.

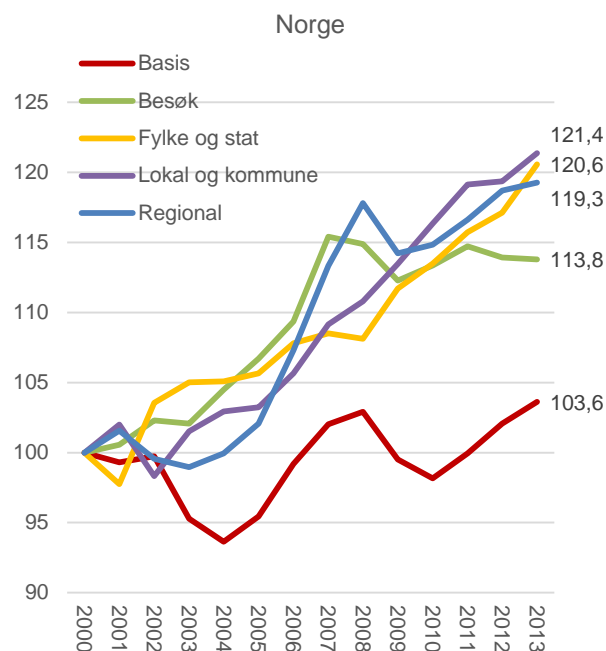
Basisnæringene har omtrent samme antall arbeidsplasser i Midt-Telemark i 2013 som i 2000. På landsbasis har basisnæringene vokst med 3,6 prosent, så her er det ikke så stor differanse.

Antall ansatte i stat og fylke har gått ned i Midt-Telemark. På landsbasis har det vært en vekst på over 20 prosent i statlige og fylkeskommunalt ansatte. Dette har svekket arbeidsplassveksten i Midt-Telemark ganske mye.

Besøksnæringene i Midt-Telemark har hatt ganske sterk nedgang, nesten ti prosent. På landsbasis har det vært vekst på 13,8 prosent siden 2000. Besøksnæringene har dermed utviklet seg veldig svakt i Midt-Telemark. Denne forskjellen oppsto mellom 2000 og 2008. Ser vi på perioden etter 2008 har forskjellen vært mindre.

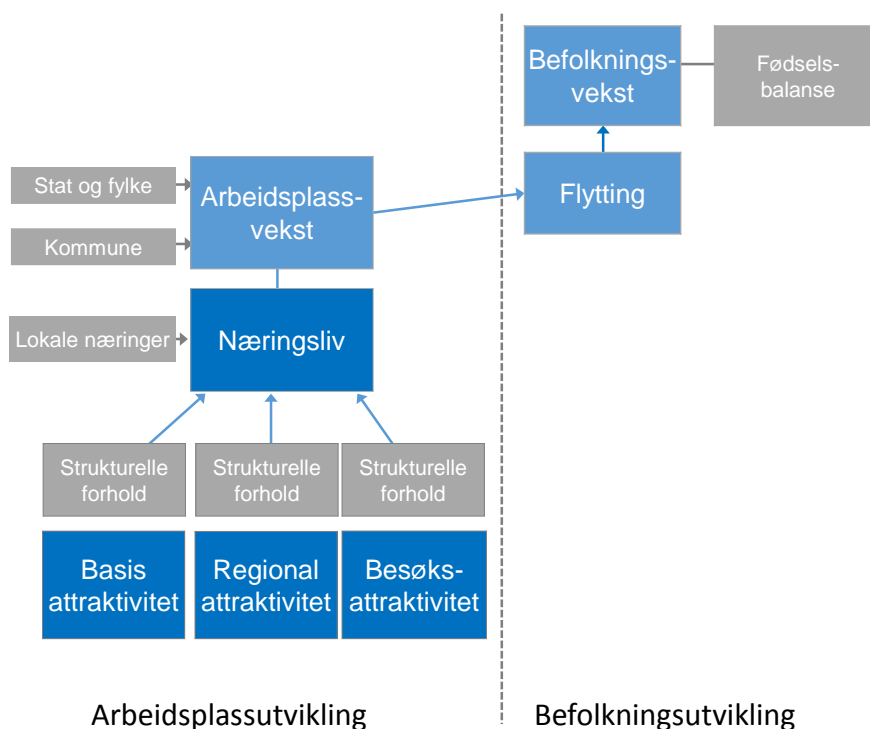
Figur 20: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Midt-Telemark.

Figur 21: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

2.3 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Figur 22: Attraktivitetsmodellen. Den delen av modellen som dreier seg om arbeidsplassvekst. Veksten i næringslivet dekomponeres i strukturelle forhold og attraktivitet.

Vi vil i resten av dette kapittelet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold.

Strukturer forhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold.

Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene.

Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokalt kjennskap til utviklingen på stedet.

2.4 Bransjestrukturen

Vi skal nå se nærmere på bransjestrukturen.

Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

Hvilke bransjer har Midt-Telemark mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringkvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1, betyr det at det er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1, betyr det at det er lite av denne bransjen.

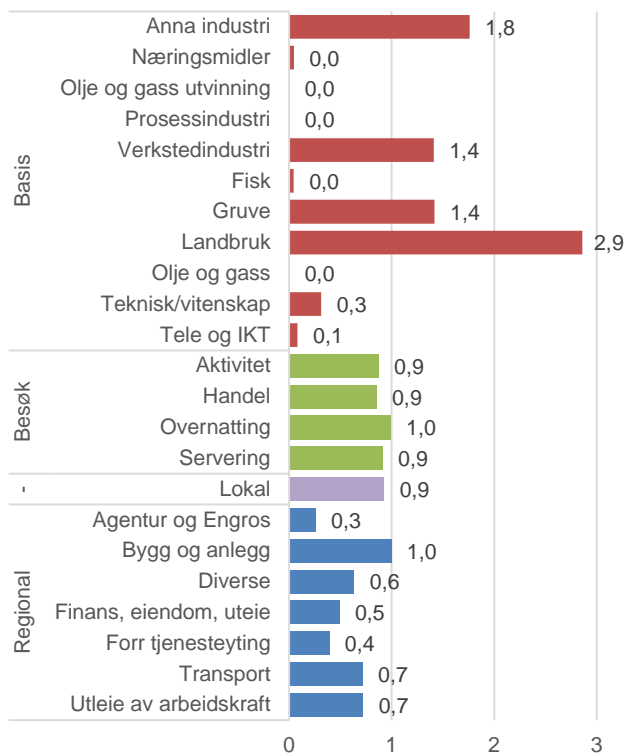
Andelen sysselsatte innen landbruket er 2,9 ganger så høy som i landet som helhet. Andelen sysselsatte innen anna industri er 1,8 ganger så høy i Midt-Telemark som i landet som helhet. Verkstedindustri og gruver (sand og stein inkludert) er det også relativt mye av i regionen. Det er bare i disse fire bransjene at Midt-Telemark har en høy andeler, hvis vi holder oss til basisnæringene.

I besøksnæringene er LQ 0,9 og 1,0. Det betyr at det er litt mindre av besøksnæringene i Midt-Telemark enn i Norge. Bø har svært stor andel av besøksnæring, mens Sauherad og Nome har svært lite, så Midt-Telemark samlet ligger nært snittet.

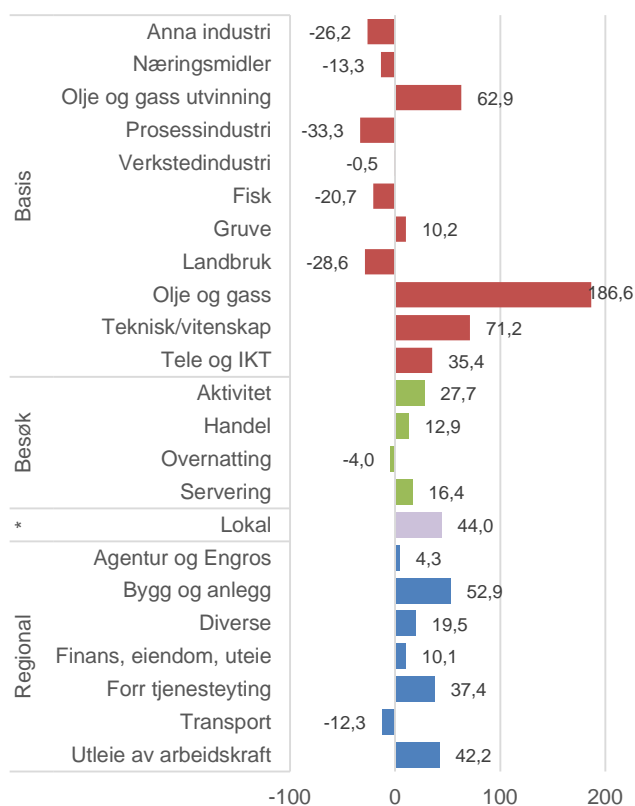
Av de regionale næringene har Midt-Telemark middels andel i bygg og anlegg og forholdsvis lite av alt annet.

Ser vi på hvilke bransjer som har hatt størst vekst i Norge, har Midt-Telemark lite eller ingenting av disse bransjene. Midt-Telemark har mye av landbruk, verkstedindustri og anna industri som har hatt nedgang.

Det er klart at bransjestrukturen betyr mye for hvilken vekst det har vært i regionen. Det skal vi analysere ganske grundig senere i dette kapittelet.

Figur 23: Lokaliseringkvotienter for de ulike bransjene i Midt-Telemark i 2013.

Figur 24: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

2.5 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom å selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og er ikke begrenset av etterspørsel i egen region.

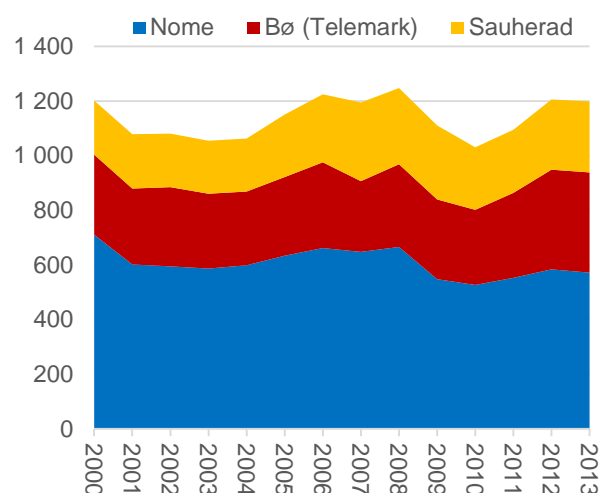
Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i 2000 og 2013. Tabellen viser også endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Vekstimpulser er mindre intuitive enn arbeidsplassvekst, men de sier mer om hvordan arbeidsplassveksten bidrar til utviklingen på et sted. Gitt at et sted har én arbeidsplass i de teknologiske tjenestene, og så øker antall arbeidsplasser til to. Da har det vært en prosentvis vekst på 100, men én arbeidsplass har lite å si for den samlede arbeidsplassveksten på stedet. Når vi opererer med vekstimpulser ser vi hvor mye arbeidsplassveksten utgjør av sysselsettingen.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Midt-Telemark i 2000 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Midt-Telemark og vekstimpuls på landsbasis.

SubNæring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Industri	Anna industri	385	274	-111	-28,8	-1,4	-0,8
	Næringsmidler	5	7	2	40,0	0,0	-0,3
	Olje og gass utvinning			0		0,0	0,4
	Prosessindustri	1		-1	-100,0	0,0	-0,7
	Verkstedindustri	454	473	19	4,2	0,2	0,0
Natur	Fisk	1	2	1	100,0	0,0	-0,2
	Gruve	4	20	16	400,0	0,2	0,0
	Landbruk	297	341	44	14,8	0,6	-0,7
Tekn. tjenester	Olje og gass			0		0,0	1,0
	Teknisk/vitenskap	38	66	28	73,7	0,4	1,3
	Tele og IKT	17	16	-1	-5,9	0,0	0,7
Totalsum		1 202	1 199	-3	-0,2	0,0	0,8
Sysselsatte		7 756	8 028	272	3,5		

Midt-Telemark hadde tre færre arbeidsplasser i basisnæringene ved utgangen av 2013 enn regionen hadde i 2000. Nedgangen innen anna industri har vært stor. Midt-Telemark har mistet 111 arbeidsplasser i denne bransjen. Samtidig har antall arbeidsplasser innen verkstedindustrien, gruvedriften, landbruket og tekniske og vitenskapelige tjenester økt. Midt-Telemark går litt «mot strømmen», siden regionen har hatt vekst i landbruket, en bransje som er i nedgang på landsbasis.

De fleste arbeidsplassene innen basisnæringene er i Nome.

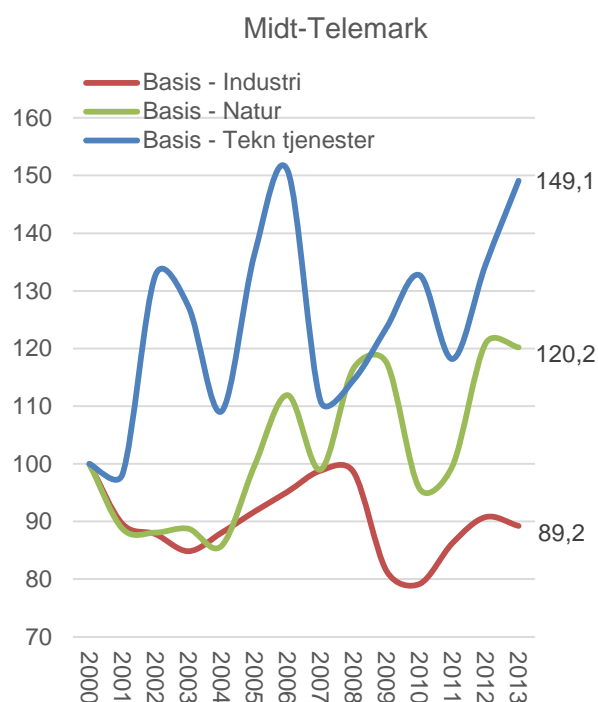
Figur 25: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i kommunene i Midt-Telemark, 2000 – 2013.

2.5.1 Indeksert vekst

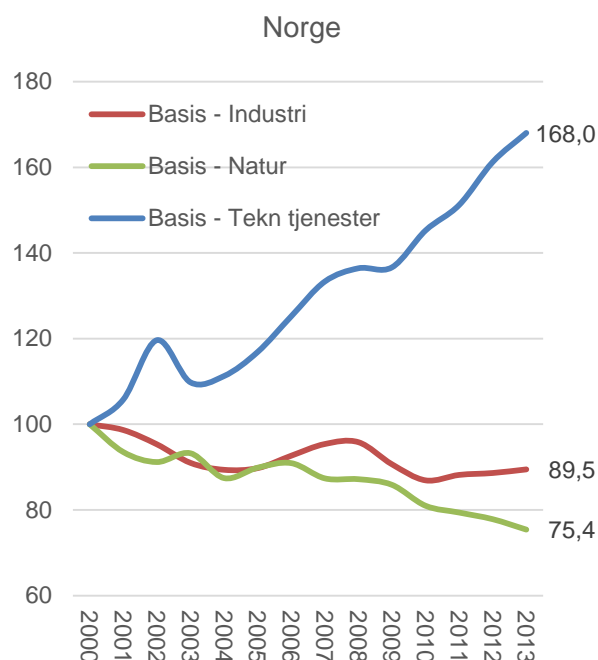
På landsbasis har nesten hver fjerde arbeidsplass innen de naturbaserte næringene forsvunnet mellom 2000 og 2013. I Midt-Telemark har derimot antall arbeidsplasser økt med 20,2 prosent. Midt-Telemark har hatt vekst både innen gruvedrift og landbruk.

Industrien har hatt nedgang i Midt-Telemark, og nedgangen har vært like stor som nedgangen på landsbasis.

Antall arbeidsplasser innen de teknologiske tjenestene har svingt ganske mye i Midt-Telemark. I 2013 var det 49,1 prosent flere arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene enn i 2000. Veksten i landet som helhet har vært sterkere.

Figur 26: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Midt-Telemark, 2000-2013.

Figur 27: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013

2.5.2 Nivå

Nivået måles som antall arbeidsplasser i basisnæringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting. Vi har sett at Nome har mye basisnæringer, og mesteparten av basisnæringene i Nome er i industrien. Antall arbeidsplasser i industrien i Nome tilsvarende 14,8 prosent av sysselsettingen. Nome har mer basisnæringer enn de fleste andre kommuner i Norge.

Bø og Sauherad har mer landbruk og mindre industri enn Nome. Totalt sett har Bø og Sauherad et under middels nivå på basisnæringene. Blant kommunene i Midt-Telemark har Bø mest næringsliv knyttet til de teknologiske tjenestene, selv om andelen er lav sammenliknet med f.eks. Seljord og Porsgrunn.

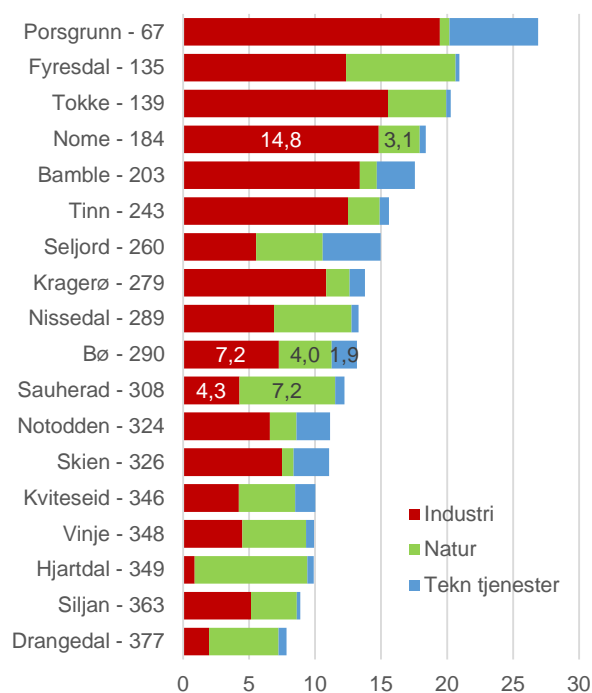
2.5.3 Vekstimpulser etter finanskrisen

Mange kommuner i Norge har fått svake vekstimpulser fra basisnæringer etter finanskrisen. Dette skyldes at både landbruket og industrien har hatt arbeidsplassnedgang nasjonalt i denne perioden. På landsbasis har veksten i de teknologiske tjenestene kompensert for nedgangen i industrien og de naturbaserte næringene. Mange kommuner, spesielt små kommuner i distriktene, har mye næringsliv knyttet til landbruket og/eller industrien og lite til de teknologiske tjenestene. Dette vil da føre til at mange kommuner mister arbeidsplasser i basisnæringene.

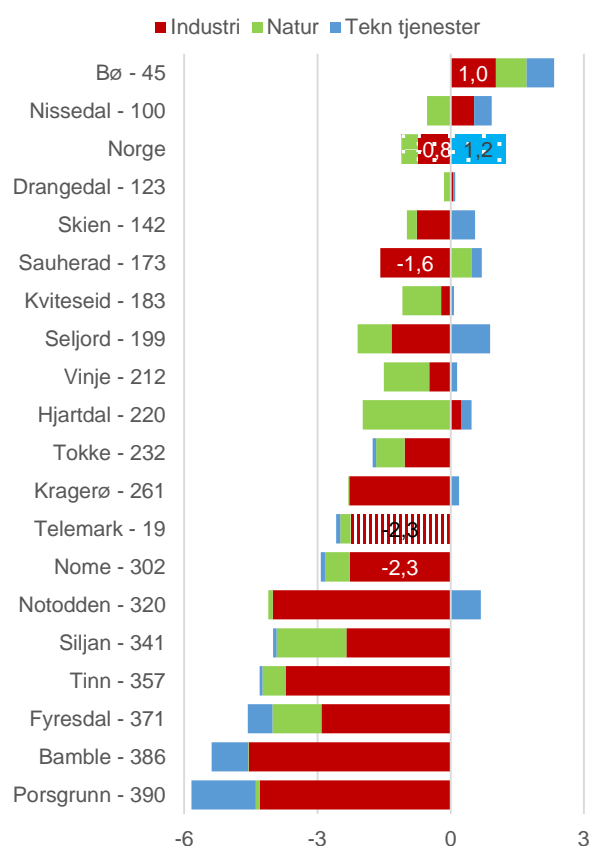
Bø er den eneste kommunen i Telemark som har hatt vekst i samtlige kategorier i basisnæringene. Bø går da mot trenden nasjonalt, siden kommunen har vekst både i industrien og i landbruket. Bø sine vekstimpulser fra basisnæringene har vært høyere enn landsgjennomsnittet, og rangerer som nummer 45 blant landets 428 kommuner.

Sauherad har også hatt vekst i landbruket og de teknologiske tjenestene, men nedgang i industrien. Sauherad har hatt en lavere vekst enn i landet som helhet, men veksten har vært over fylkessnittet og bedre enn de fleste kommuner i Norge.

Nome har mistet arbeidsplasser i samtlige kategorier innen basisnæringene. Spesielt har nedgangen i industrien vært stor.

Figur 28: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, i basisnæringene i kommunene i Telemark i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

Figur 29: Endring som andel av sysselsettingen fra 2008 til 2013 i basisnæringene i kommunene i Telemark. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.5.4 Dekomponering av veksten i basisnæringene

Når vi skal studere arbeidsplassutviklingen i privat sektor er det viktig å skille struktur fra attraktivitet. I figuren til høyre viser den grønne linjen endring i antall arbeidsplasser i basisnæringene fra en treårsperiode til en annen.

De grå stolpene viser hvilken vekst Midt-Telemark skulle ha hatt, dersom veksten var lik veksten på landsbasis.

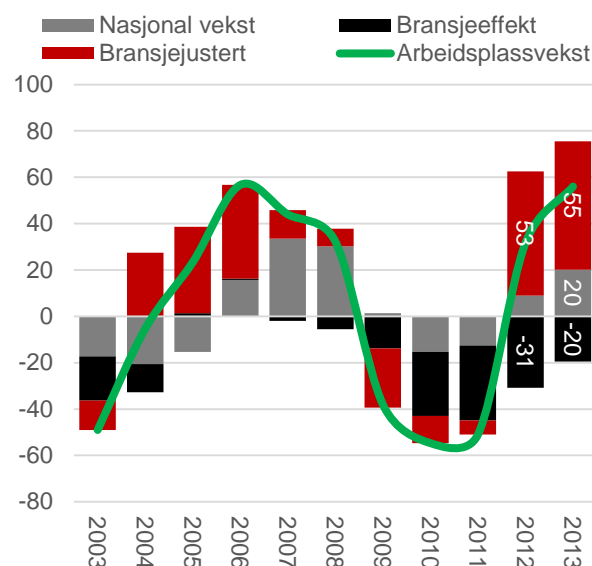
De sorte stolpene korrigerer for bransjeeffekten. De sorte stolpene viser dermed hvor mange arbeidsplasser Midt-Telemark skulle ha hatt, når vi trekker bort effekten av den nasjonale veksten. De sorte og grå stolpene viser da hva som statistisk sett er den forventede veksten i Midt-Telemark. Etter finanskrisen har Midt-Telemark hatt en negativ bransjeeffekt, men den har blitt mindre negativ i de to siste treårsperiodene.

Avviket mellom den faktiske veksten (grønn linje) og den forventede (sorte og grå stolper) kalles bransjejustert vekst. Den er illustrert ved de røde stolpene, og viser vekst utover det som er forventet. Vi bruker den bransjejusterte veksten som mål på attraktiviteten for bedrift i basisnæringene.

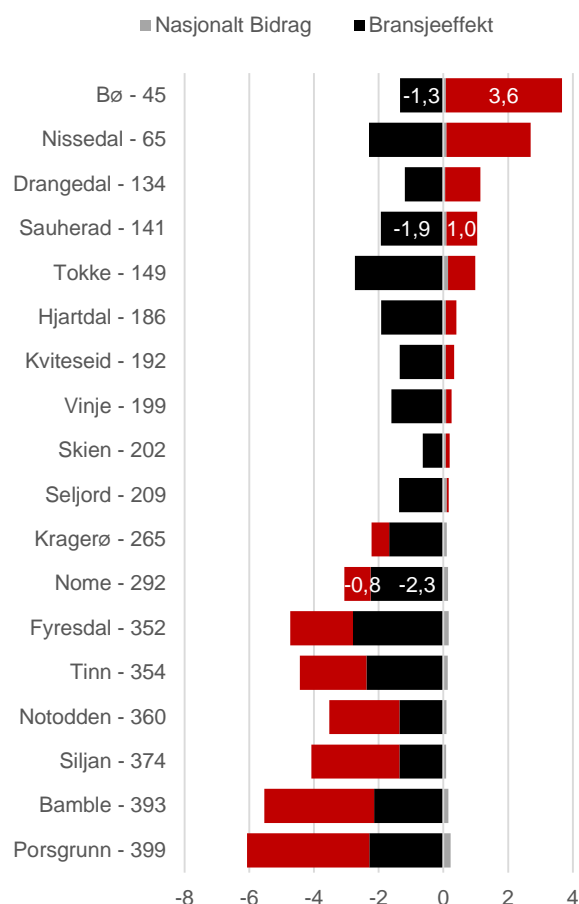
De siste to treårsperiodene har Midt-Telemark hatt en høyere vekst i basisnæringene enn forutsetningene skulle tilsi. I den siste treårsperioden skulle Midt-Telemark statistisk sett hatt nullvekst i basisnæringene, men i stedet har antall arbeidsplasser økt med 55. Midt-Telemark har dermed klart å skape flere arbeidsplasser enn forventet, og regnes for å være attraktiv for basisnæringene. Midt-Telemark hadde også en positiv bransjejustert vekst før finanskrisen.

Blant kommunene i Telemark er det Bø som har hatt høyest bransjejustert vekst. Etter finanskrisen har ikke noen kommuner kunnet forvente høy vekst i basisnæringene pga. lav nasjonal vekst. Ingen kommuner i Telemark har en positiv bransjeeffekt.

Bø har den minst ugunstige bransjeeffekten blant kommunene i Midt-Telemark. Sauherad har hatt nedgang, men nedgangen har ikke vært så stor som den skulle vært. Sauherad er dermed også attraktiv for bedrift i basisnæringene. Nome har hatt en negativ bransjejustert vekst i basisnæringene.

Figur 30: Årlige vekst i absolutte tall, basisnæring i Midt-Telemark. Tre års glidende gjennomsnitt. Den røde linjen viser den faktiske veksten. Stolpene viser nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

Figur 31: Vekstimpulser i basisnæringene i kommunene i Telemark fra 2008 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

2.6 Besøksnæringer, befolkningseffekt og besøksoverskudd

Besøksnæringer er ikke bare turisme. Handelsbransjen er størst blant besøksnæringene. Besøksnæringene omsetter mest til egen befolkning. Steder med befolkningsvekst kan derfor forvente arbeidsplassvekst i besøksnæringene. Dette må vi justere for når vi skal analysere arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene.

I tabellen under presenterer vi hovedtallene for besøksnæringene i Midt-Telemark. Vekstimpulsene i Midt-Telemark er sammenliknet med vekstimpulsene for Norge.

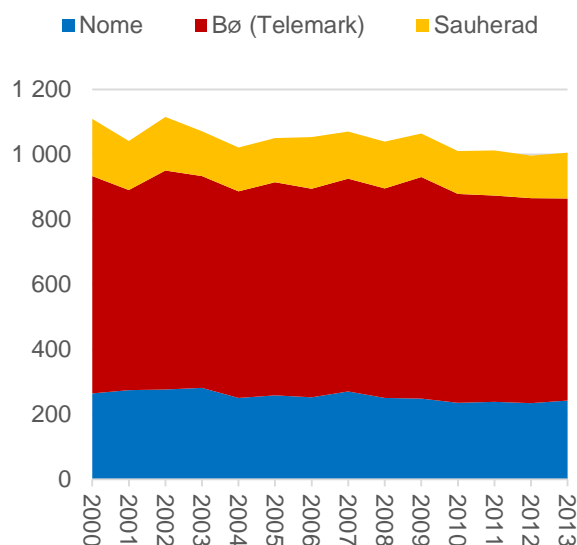
Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Midt-Telemark, 2000 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	149	150	1	0,7	0,0	0,5
	Handel	692	643	-49	-7,1	-0,6	1,2
	Overnatting	141	84	-57	-40,4	-0,7	-0,1
	Servering	127	128	1	0,8	0,0	0,3
	Totalsum	1 109	1 005	-104	-9,4	-1,3	2,0
	Sysselsatte	7 756	8 028	272	3,5		

Midt-Telemark har mistet 104 arbeidsplasser i besøksnæringene fra 2000 til 2013. Nedgangen tilsvarer 1,3 prosent av sysselsettingen. I samme periode har besøksnæringenes vekst på landsbasis tilsvart 2 prosent av sysselsettingen.

Det er innen handelsbransjen og overnattingsbransjen nedgangen har vært størst, mens det har vært tilnærmet nullvekst innen aktivitetsnæringene og serveringsbransjen.

De fleste arbeidsplassene innen besøksnæringene er i Bø.

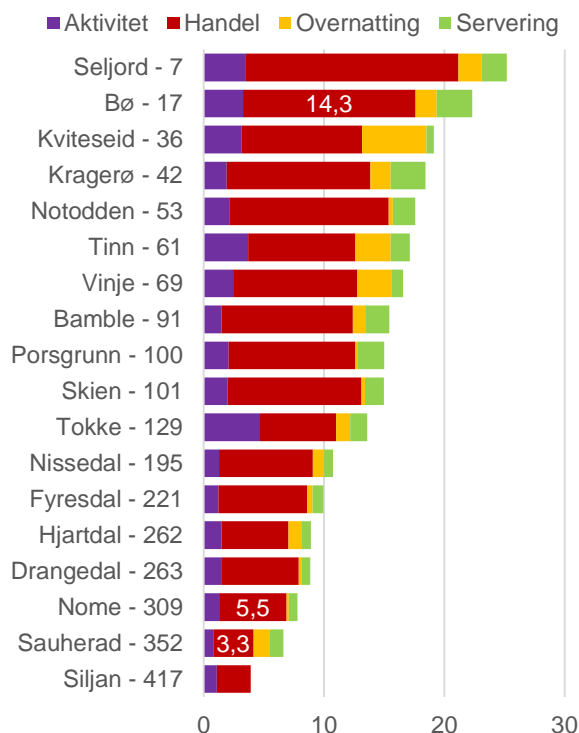

Figur 32: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i kommunene i Midt-Telemark.

2.6.1 Besøksnæringer nivå

Bø er blant kommunene i Norge med en høyest andel av næringslivet knyttet til besøksnæringene. Bø rangerer som nummer 17 med hensyn til nivå på besøksnæringene blant de 428 kommunene i Norge. Handelsbransjen er spesielt stor i Bø, og tilsvarende 14,3 prosent av sysselsettingen.

Nome og Sauherad har et lavt nivå på besøksnæringene.

Figur 33: Nivå, antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, i kommunene i Telemark i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

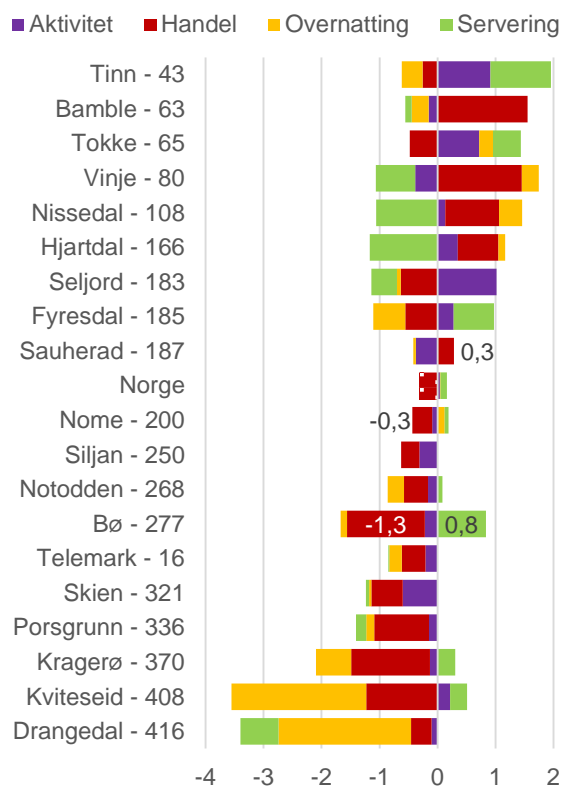
2.6.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

Etter finanskrisen har landet som helhet hatt nedgang i besøksnæringene, hovedsakelig på grunn av nedgang i handelsbransjen. Telemark fylke rangerer nummer 16, dvs. at tre fylker har hatt en dårligere utvikling i besøksnæringene enn Telemark.

Handelsbransjen i Bø har hatt nedgang etter 2008. Bøs tap av arbeidsplasser innen handelsbransjen har tilsvart 1,3 prosent av sysselsettingen. I samme periode har antall arbeidsplasser innen servering økt, men veksten har ikke kunnet kompensere for nedgangen i handelsbransjen i form av antall arbeidsplasser.

Sauherads vekstimpulser fra besøksnæringene har vært bedre enn de fleste kommuner, og litt bedre enn landsgjennomsnittet.

Nomes vekstimpulser fra besøksnæringene er også bedre enn for de fleste kommuner, men rangerer nær medianen.

Figur 34: Vekstimpulser, dvs. endring i antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, kommunene i Telemark, 2008-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.6.3 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

For å forklare hva veksten skyldes, har vi tidligere dekomponert veksten i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Handelen er den største av besøksnæringene, og besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Da vil steder med befolkningsvekst kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Vekst utover det befolkningsutviklingen skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskudd, og dette er et mål på besøksattraktiviteten.

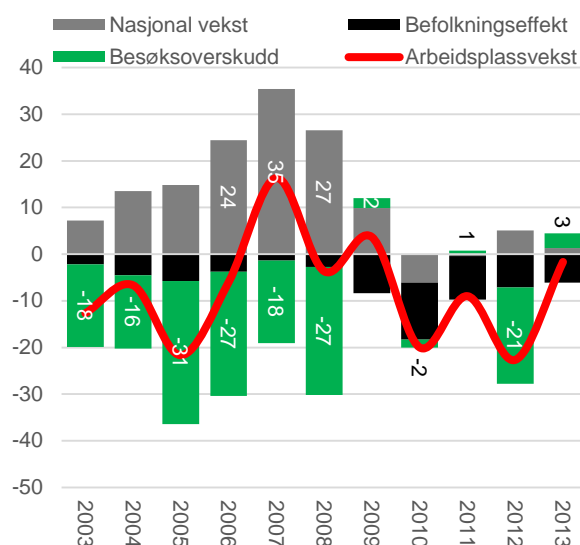
Siden befolkningsveksten i Midt-Telemark er lavere enn befolkningsveksten på landsbasis, har Midt-Telemark kunnet forvente en noe svakere vekst i besøksnæringene enn veksten på landsbasis.

I den siste treårsperioden har det blitt skapt tre flere arbeidsplasser i Midt-Telemark enn forutsetningene skulle tilsi. Det betyr at Midt-Telemark har vært litt attraktiv for besøk den siste treårsperioden. Historisk sett har Midt-Telemark hatt en svakere vekst i besøksnæringene enn forutsetningene skulle tilsi, spesielt fram til 2008.

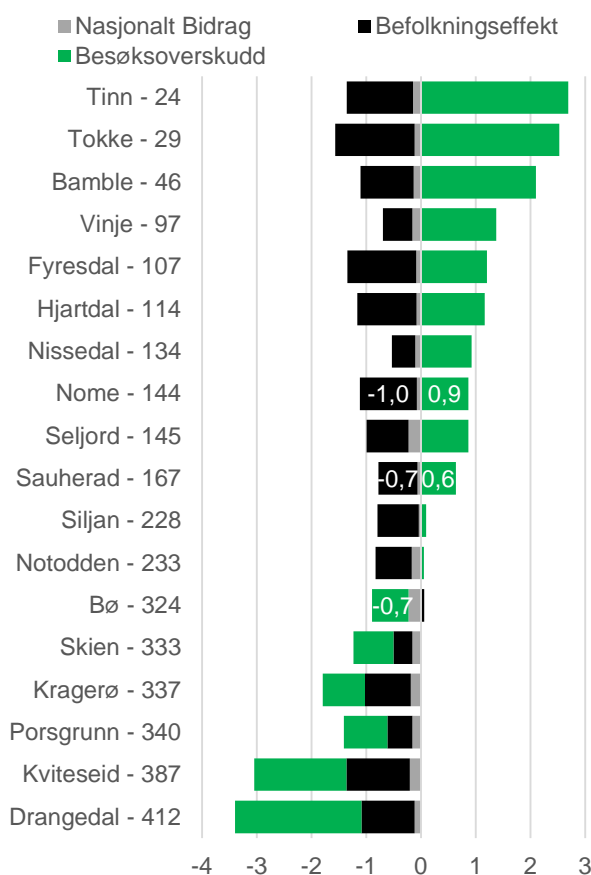
2.6.4 Vekstimpulser etter finanskrisen – struktur og attraktivitet

Nome og Sauherad har etter finanskrisen hatt en bedre utviklingen i besøksnæringene enn befolkningseffekten og den nasjonale nedgangen skulle tilsi. Nome er rangert som nummer 144 og Sauherad som nummer 167 mht. besøksoverskudd. Begge er dermed bedre enn de fleste andre kommuner i Norge.

Bø har ikke vært attraktiv for besøk etter finanskrisen. Bø er den eneste kommunene i Telemark som har hatt en positiv befolkningseffekt. Veksten i besøksnæringene har derimot vært svakere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi.

Figur 35: Vekst i absolutte tall, besøksnæring, Midt-Telemark, 2000 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 36: Vekstimpulser fra besøksnæringene fra 2008 til 2013 i kommunene i Telemark dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og befolkningsoverskudd.

2.7 Regionale næringer, bransjestruktur og attraktivitet

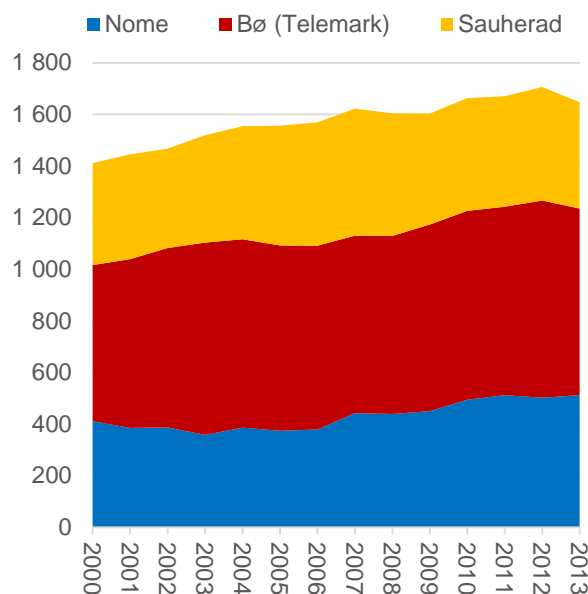
De regionale næringene er sammensatt av mange ulike bransjer. På landsbasis er det de regionale næringene som er størst og som vokser mest, hvis vi ser bort fra offentlig sektor. De regionale næringene er mest konsentrert i de store byene, men de aller fleste kommuner, også små, har en viss grad av regionale næringer, f.eks. bygg og anlegg, transport og forretningsmessige tjenester.

Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene 2000 og 2013, absolutt endring, prosentvis endring, og vekstimpuls i Midt-Telemark og Norge fra 2000 til 2013.

Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Agentur og Engros	127	95	-32	-25,2	-0,4	0,2
Bygg og anlegg	410	612	202	49,3	2,6	3,1
Diverse	262	297	35	13,4	0,5	1,1
Finans, eiendom, utleie	111	124	13	11,7	0,2	0,3
Forr. tjenesteyting	115	147	32	27,8	0,4	1,5
Transport	331	268	-63	-19,0	-0,8	-0,8
Utleie av arbeidskraft	55	104	49	89,1	0,6	0,6
Totalsum	1 411	1 647	236	16,7	3,0	6,1
Sysselsatte	7 756	8 028	272	3,5		

Fra 2000 til 2013 har det blitt skapt 236 arbeidsplasser i de regionale næringene. Veksten tilsvarer 3 prosent av sysselsettingen. De regionale næringene har hatt sterk vekst i Norge, og på landsbasis har veksten tilsvart 6,1 prosent av sysselsettingen. Veksten i Midt-Telemark er derfor relativt svak.

Antall arbeidsplasser innen de regionale næringene er forholdsvis jevnt fordelt på de tre kommunene, men det er litt flere i Bø.

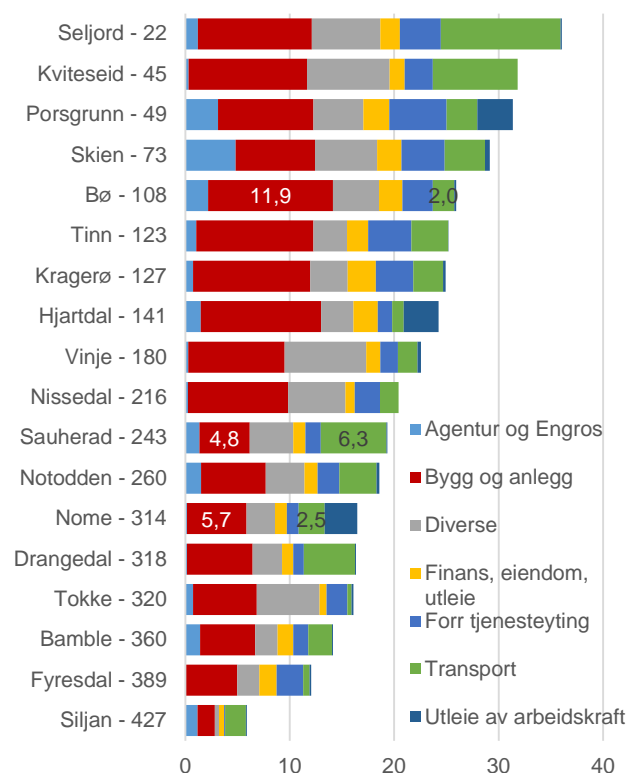

Figur 37: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i kommunene i Midt-Telemark.

2.7.1 Nivå

De regionale næringene har en tendens til å klumpe seg i byer og regionale sentra. Det er spesielt forretningsmessig tjenesteyting, finans, eiendom og utleie og agentur og engros som er typiske bynæringer. Bygg og anlegg og transport er bransjer som er godt spredt utover landet.

Bø har relativt mye næringsliv knyttet til de regionale næringene. Sauherad og Nome har et under middels nivå på de regionale næringene.

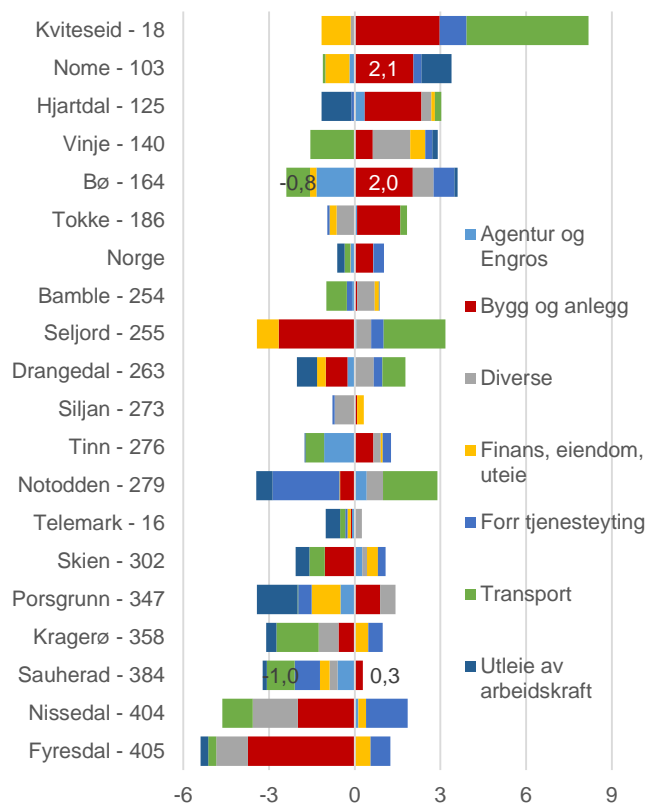
Figur 38: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, på de regionale næringene i kommunene i Telemark i 2013.

2.7.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

Landet som helhet har fått positive vekstimpulser fra de regionale næringene etter finanskrisen. På landsbasis har bygg- og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting økt, mens transportbransjen har hatt nedgang.

Vekstimpulsene fra de regionale næringene etter finanskrisen har vært sterkere i Nome og Bø enn i landet som helhet. I begge disse kommunene har bygg- og anleggsbransjen bidratt mye til veksten.

Sauherad har fått svake vekstimpulser fra de regionale næringene. Nesten alle bransjene har vært i nedgang. Bare bygg- og anleggsbransjen har vokst.

Figur 39: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2008 til 2013, i kommunene i Telemark.

2.7.3 Dekomponering av veksten i de regionale næringene

I figuren til høyre er den årlige veksten i de regionale næringene i Midt-Telemark dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Figuren viser tre års glidende gjennomsnitt.

I motsetning til basisnæringene har ikke bransjestrukturen så mye å si for utviklingen av de regionale næringene, men vi ser at den nasjonale veksten betyr mer.

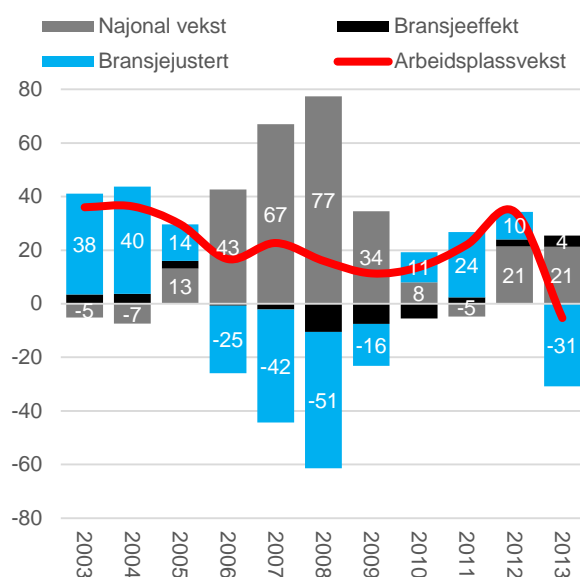
Midt-Telemark har i den siste treårsperioden hatt en svakere utvikling enn den nasjonale veksten og den positive bransjeeffekten skulle tilsi. Hvis veksten i Midt-Telemark hadde vært lik som veksten nasjonalt, hadde regionen hatt en vekst på 21 arbeidsplasser. Den positive bransjeeffekten tilsier en ekstra vekst på fire arbeidsplasser. Men i stedet har regionen tapt seks arbeidsplasser. Dermed er den bransjusterte veksten på -31 arbeidsplasser. Regionen har altså «tapt» 31 arbeidsplasser, som ut ifra forutsetningene egentlig skulle blitt skapt.

Midt-Telemark har historisk sett hatt skiftende attraktivitet i de regionale næringene. På begynnelsen av 2000-tallet var veksten bedre enn forventet. Under den nasjonale oppgangstiden før finanskrisen, var veksten svakere enn forventet. Deretter fulgte noen relativt gode år. Men i den siste treårsperioden har veksten vært svakere enn forventet.

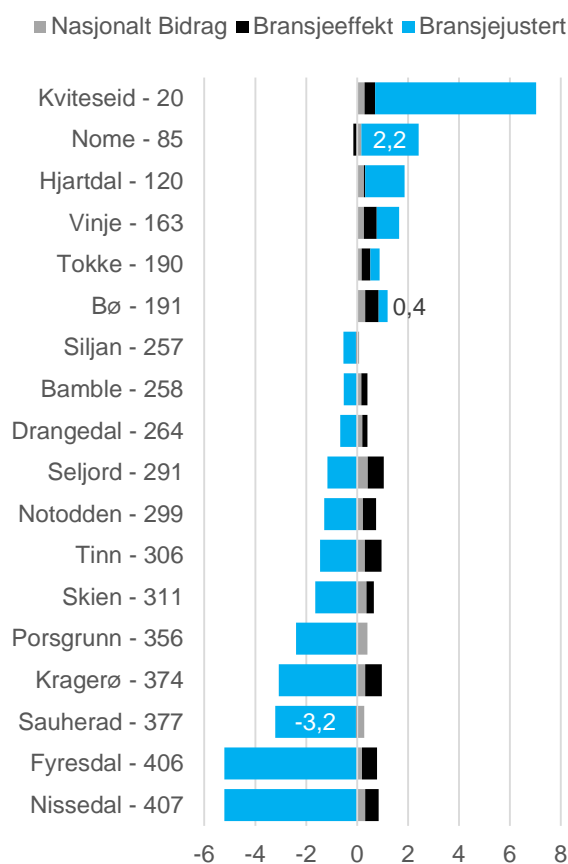
2.7.4 Vekstimpulser etter finanskrisen – dekomponert i struktur og attraktivitet

Nome har hatt en høy bransjustert vekst i de regionale næringene etter finanskrisen. Bø har hatt en marginal positiv bransjustert vekst. I Sauherad har den bransjusterte veksten tilsvart -3,2 prosent av sysselsettingen.

Bø har ganske høy og positiv bransjeeffekt, mens Nome har en lav og svak en, og Sauherad har ingen bransjeeffekt. Dermed vil veksten i Sauherad forventes å være lik veksten på landsbasis. Det har dessverre ikke vært tilfellet.

Figur 40: Vekst i regionale næringene i Midt-Telemark fra 2000 til 2013, absolutte tall. Tre års glidende gjennomsnitt. Dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst.

Figur 41: Vekstimpulser fra de regionale næringene i kommunene i Telemark 2008-2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst.

2.7.5 Oppsummering næringsattraktivitet

Vi har så langt i kapittelet analysert hver næringstype for seg, og skal nå oppsummere den samlede næringsutviklingen i Midt-Telemark. I figur 42 ser vi hvordan attraktiviteten i de enkelte næringstypene har utviklet seg, og hvordan attraktiviteten i sum har bidratt til arbeidsplassveksten.

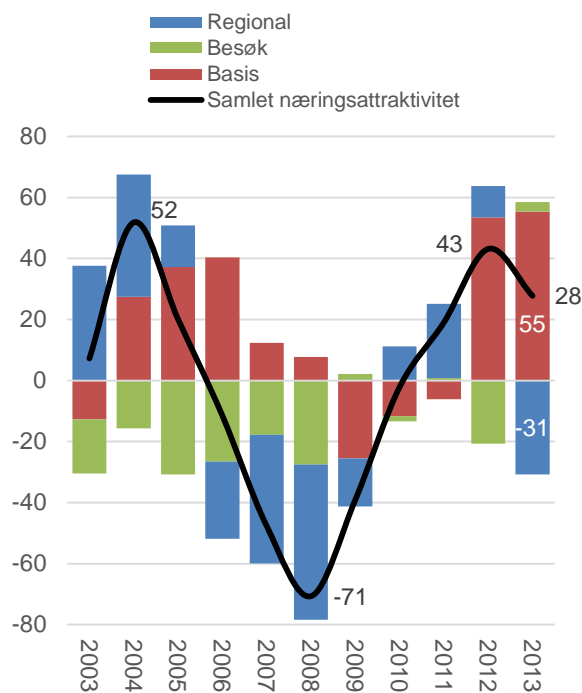
Midt-Telemark har gått fra å ha en positiv næringsattraktivitet som ga en ekstra vekst på opptil 51 arbeidsplasser i 2004 til å ha en negativ næringsattraktivitet som førte til et tap på 71 arbeidsplasser i 2008. Deretter har attraktiviteten økt igjen, og i 2012 ble det skapt 43 arbeidsplasser utover det forutsetningene skulle tilsi. Attraktiviteten har tapt seg den siste treårsperioden, men er fortsatt positiv, og har bidratt med 28 arbeidsplasser utover det normale.

Før finanskrisen bidro besøksnæringene negativt, mens basisnæringene bidro positivt. Under den nasjonale oppgangstiden før finanskrisen, var utviklingen i de regionale næringene dårlig. I de siste to treårsperioden har utviklingen i basisnæringene bidratt til en høy bransjejustert vekst.

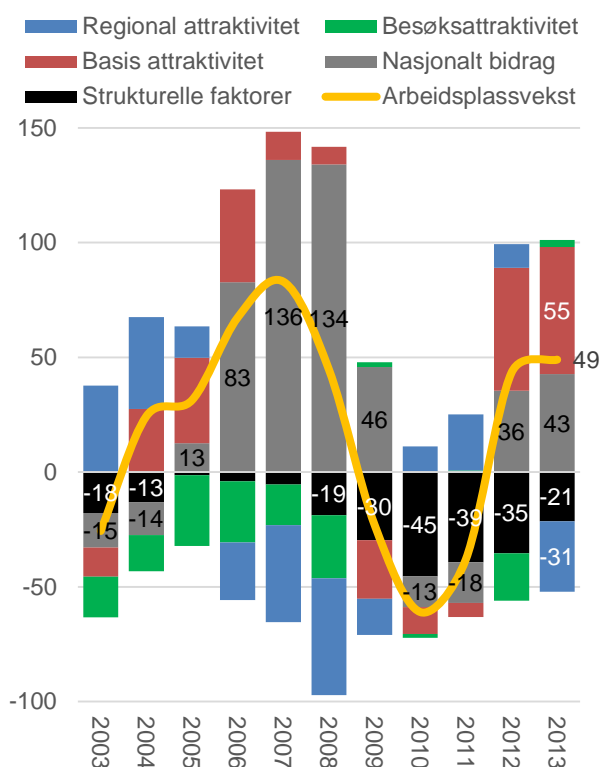
I figur 43 ser vi hvordan næringsattraktiviteten, strukturelle forhold og nasjonal vekst i sum har ført til endringer i antall arbeidsplasser i næringslivet i Midt-Telemark.

Den nasjonale veksten og bransjestrukturen har forklart en god del av næringsutviklingen i Midt-Telemark. Den samlede struktureffekten ble dårligere etter finanskrisen, og er fortsatt dårlig, men den ser ut til å ha bedret seg noe.

Næringsattraktiviteten betyr imidlertid ganske mye for den relative veksten, dvs. forskjellen mellom veksten i Midt-Telemark og i Norge. Det er denne relative veksten som har betydning for flyttebalansen til regionen, og dermed på befolkningsveksten.

Figur 42: Samlet næringsattraktivitet i Midt-Telemark i absolutte tall, 3 års glidende gjennomsnitt.

Figur 43: Vekst i privat sektor i Midt-Telemark i absolutte tall, dekomponert i nasjonal vekst, samlet struktureffekt og attraktivitet. 3 års glidende gjennomsnitt.

2.7.6 Attraktivitet og struktur etter finanskrisen

Felles for alle regionene i Telemark er at de strukturelle faktorene har bidratt negativt. Det kan imidlertid snu, dersom olje- og gassrelaterte næringer går fra vekst til nedgang, mens tradisjonell industri oppnår sterkere vekst i årene framover.

Midt-Telemark har sammen med Vest-Telemark hatt dårligst forutsetninger for vekst i næringslivet.

Midt-Telemark har hatt den beste bransjusterte veksten, og rangerer som nummer 23 blant landets 84 regioner. Det er spesielt i basisnæringene at veksten har vært bedre enn forutsetningene skulle tilsi.

2.7.7 Samlet attraktivitet i kommunene i Telemark

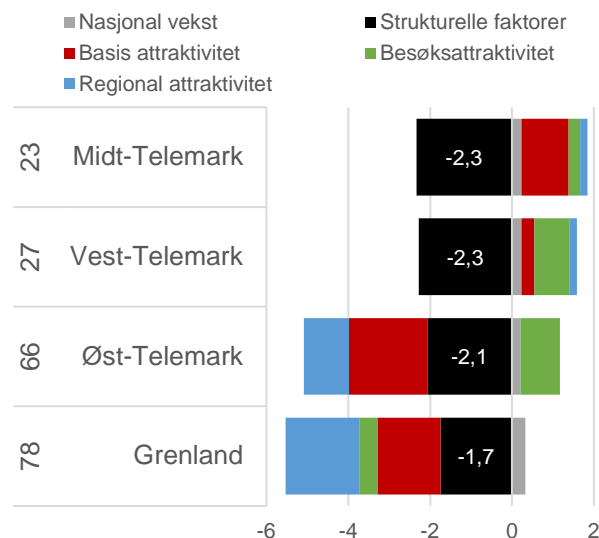
I figur 45 ser vi hvordan kommunene i Telemark er rangert med hensyn til samlet næringsattraktivitet.

Bø har minst dårlige forutsetninger for vekst i næringslivet blant kommunene i Midt-Telemark. Bø har også hatt en høy bransjustert vekst i basisnæringene.

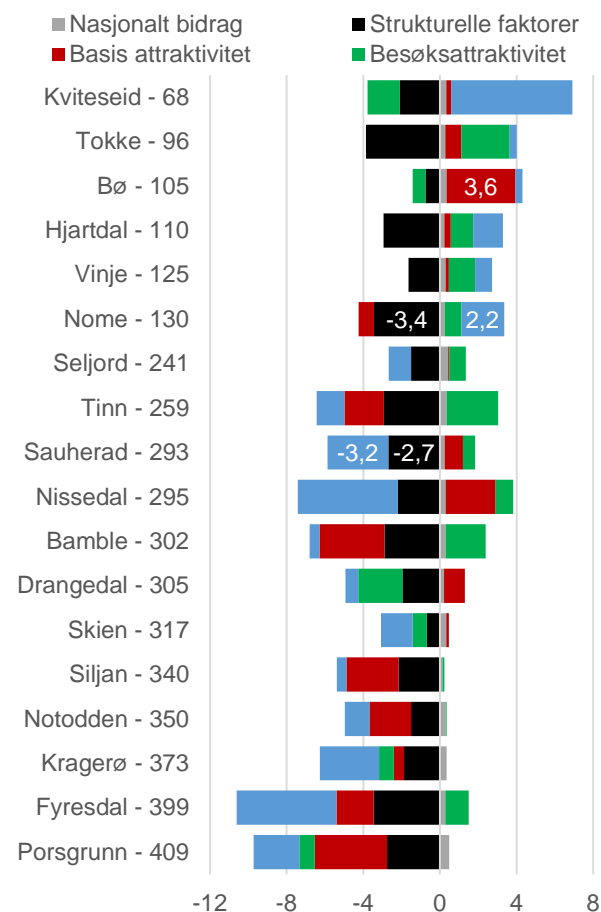
Nome har også hatt en over middels god samlet næringsattraktivitet. De strukturelle forholdene har imidlertid vært dårlige, slik at Nome har hatt noe nedgang.

Nomes arbeidsplassnedgang etter finanskrisen skyldes først og fremst dårlige strukturelle forhold. Nedgangen har ikke vært på langt nær så lav som den normalt sett skulle vært. Nome har vært attraktiv for besøk og for de regionale næringene, men ikke for basisnæringene.

Sauherad har hatt en dårlig attraktivitet i de regionale næringene. Veksten har vært bedre enn forventet i besøksnæringene og i basisnæringene, men den har ikke vært høy nok til å kompensere for de dårlige strukturelle forholdene.

Figur 44: Samlet attraktivitet, nasjonal vekst og strukturelle forhold i basis-, besøks- og de regionale næringene i regionene i Telemark fra 2008 til 2013. Rangering mht. samlet næringsattraktivitet blant landets 84 regioner.

Figur 45: Samlet attraktivitet, nasjonal vekst og strukturelle forhold i basis-, besøks- og de regionale næringene i kommunene i Telemark fra 2008 til 2013. Rangering mht. samlet næringsattraktivitet blant landets 428 kommuner.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et av de viktigste strukturelle forholdene for positiv nettoflytting er hvordan stedet henger sammen med området utenfor. Hvor lett er det å pendle ut og inn av stedet, og hvordan er arbeidsplassutviklingen i omkringliggende kommuner? Pendlingsstrømmene kan fortelle oss om disse forholdene.

Tabellene under viser pendlingen mellom kommunene i Midt-Telemark og Notodden og Skien. Vi har inkludert Notodden og Skien i pendlingsmatrisene, siden en stor andel av de som bor i Sauherad pendler til Notodden og en stor andel av de som bor i Nome pendler til Skien. Den øverste tabellen viser antall pendlere, mens den nederste tabellen viser andelen av den sysselsatte befolkningen som pendler.

Tabell 5: Øverste tabell: Antall personer som bor i kommunene i Midt-Telemark fordelt på hvor de arbeider. Siste kolonne viser antall sysselsatte i kommunen. Siste rad viser antall arbeidsplasser i kommunen, 2013. Nederste tabell: Andel sysselsatte personer som jobber i kommunene i Midt-Telemark, 2013.

		Arbeidssted						Sysselsatte
		Skien	Notodden	Nome	Bø	Sauherad	Utenfor	
Bosted	Skien	17 192	68	159	52	26	8 190	25 687
	Notodden	96	4 132	12	68	91	1 465	5 864
	Nome	410	38	1 762	294	98	510	3 112
	Bø	102	119	153	1 668	234	512	2 788
	Sauherad	104	316	112	372	858	366	2 128
	Utenfor	7 182	707	183	329	84		
Arbeidsplasser		25 086	5 380	2 381	2 783	1 391		

		Arbeidssted						Sysselsatte
		Skien	Notodden	Nome	Bø	Sauherad	Utenfor	
Bosted	Skien	66,9	0,3	0,6	0,2	0,1	31,9	25 687
	Notodden	1,6	70,5	0,2	1,2	1,6	25,0	5 864
	Nome	13,2	1,2	56,6	9,4	3,1	16,4	3 112
	Bø	3,7	4,3	5,5	59,8	8,4	18,4	2 788
	Sauherad	4,9	14,8	5,3	17,5	40,3	17,2	2 128
	Utenfor	28,6	13,1	7,7	11,8	6,0		
Arbeidsplasser		25 086	5 380	2 381	2 783	1 391		

Internt i Midt-Telemark pendles det mye fra Sauherad til Bø. Det pendles også en del fra Nome til Bø, og fra Bø til Sauherad. I Sauherad jobber bare 40,3 prosent av den sysselsatte befolkningen i egen kommune, mens 59,8 prosent gjør det i Bø.

Eksternt fra Midt-Telemark pendles det mye fra Nome til Skien, og fra Sauherad til Notodden.

3.1.1 Endringer i pendlingsmønsteret

Tabellen under hvordan pendlingen har utviklet seg. I tabellen under viser vi endringer i andelen av de sysselsatte som arbeider på ulike steder fra 2000 til 2013.

Tabell 6: Endringer i pendling mellom Midt-Telemark, Skien og Notodden fra 2000 til 2013. Siste kolonne og siste rad viser prosentvis endring i sysselsetting og antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013. De andre cellene viser differanse mellom prosentvis pendling i 2013 og 2000, og enheten er i prosentpoeng.

		Arbeidssted						Sysselsatte
		Skien	Notodden	Nome	Bø	Sauherad	Utenfor	
Bosted	Skien	-2,1	0,1	0,2	0,1	0,0	1,7	6,4
	Notodden	-0,2	-5,3	-0,1	0,3	-0,2	5,5	2,9
	Nome	-0,1	-0,1	-5,0	2,0	1,2	2,0	-1,6
	Bø	-0,3	0,3	-0,6	-0,5	1,1	-0,2	10,5
	Sauherad	0,5	-2,5	0,8	3,9	-4,0	1,3	2,9
	Utenfor	3,8	0,3	1,8	1,5	-1,0	0,0	
Arbeidsplasser		8,5	-3,5	-3,0	17,7	0,8		

Pendlingen mellom kommuner i Norge øker jevnt og trutt. Dermed vil de fleste kommunene se at andelen av de sysselsatte som arbeider i egen kommune synker, men andelen som pendler ut og inn øker

Internt i Midt-Telemark har pendlingen økt. Andelen pendlere fra Sauherad til Bø har økt med 3,9 prosentpoeng fra 2000 til 2013. Pendlingen fra Nome til Bø har økt med 2 prosentpoeng.

Pendlingen inn til Nome og Bø fra kommuner utenfor Midt-Telemark, Notodden og Skien har økt siden 2000. Sauherad har fått en mindre andel innpendlere utenfra.

Pendlingen fra Sauherad til Skien og Nome har vært ganske jevn og ikke endret seg mye de siste årene. Pendlingen fra Nome og Bø til Sauherad har økt.

Blant kommunene i Midt-Telemark har Bø hatt høyest vekst i antall sysselsatte, mens Nome har hatt en svak nedgang. Bø har også hatt klart høyest arbeidsplassvekst, mens Nome har hatt arbeidsplassnedgang.

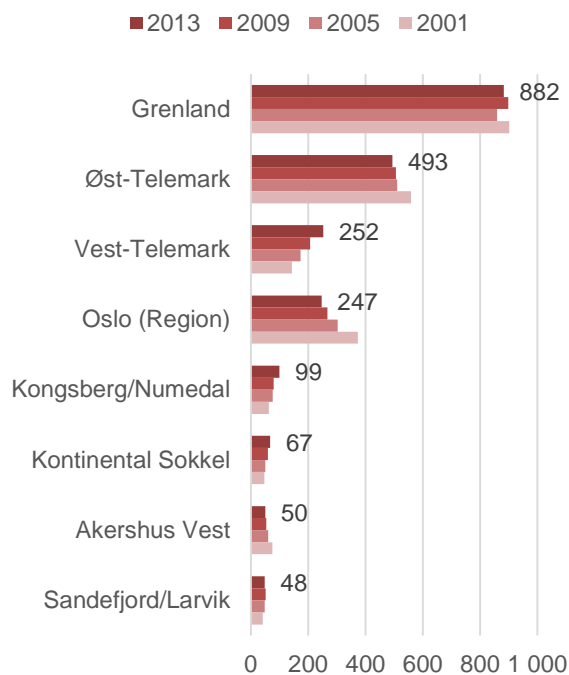
3.1.2 Utpendling

Vi så pendlingen internt i regionen på forrige side. Nå ser vi på pendlingen fra Midt-Telemark til omkringliggende regioner.

Antallet personer som pendler fra Midt-Telemark til Grenland har vært på rundt 880 helt siden 2001, og pendlingsmønsteret har ikke endret seg mye.

Pendlingen fra Midt-Telemark til Øst-Telemark har avtatt noe. Det kan nok skyldes arbeidsplassnedgangen i Øst-Telemark.

Pendlingen fra Midt-Telemark til Vest-Telemark har økt, mens pendlingen til Oslo har avtatt.

Figur 46: Antall personer som pendlet fra Midt-Telemark til de åtte regionene det pendles mest til.

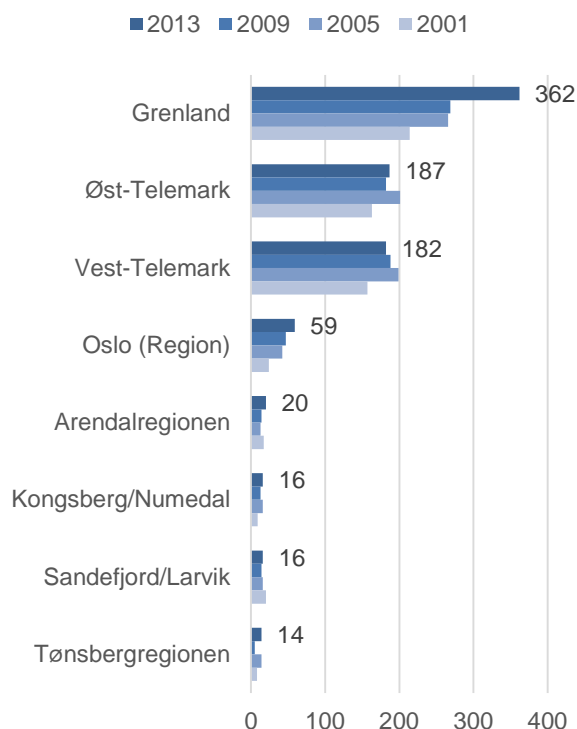
3.1.3 Innpendling

Antallet som pendler inn til Midt-Telemark er lavere enn antallet som pendler ut.

Pendlingen fra Grenland til Midt-Telemark har økt kraftig siden 2009. Det kommer nok av at arbeidsplassveksten i Grenland har vært dårlig. En del av arbeidsplassveksten i Midt-Telemark har dermed gått til å sysselsette de som bor i Grenland i stedet for å føre til mer innflytting. I Midt-Telemark har de i stedet gjort innhogg i Vest-Telemarks arbeidsplassvekst.

Pendlingen til Midt-Telemark fra Øst-Telemark og Vest-Telemark har vært ganske stabil. I 2013 hadde 187 personer med bostedsadresse i Øst-Telemark sin arbeidsplass i Midt-Telemark, og 182 personer fra Vest-Telemark jobbet i Midt-Telemark.

Det er lite pendling til Midt-Telemark fra andre regioner.

Figur 47: Antall personer som pendlet til Midt-Telemark fra de åtte regionene med størst innpendling til Midt-Telemark.

3.2 Samlet pendling

Antallet som pendler ut av Midt-Telemark er mer enn dobbelt så høyt som antallet som pendler inn.

Det er imidlertid innpendlingen som øker mest. Antallet personer som pendler inn til Midt-Telemark har økt med en fjerdedel siden 2000. I samme periode har antallet som pendler ut økt med knappe fem prosent.

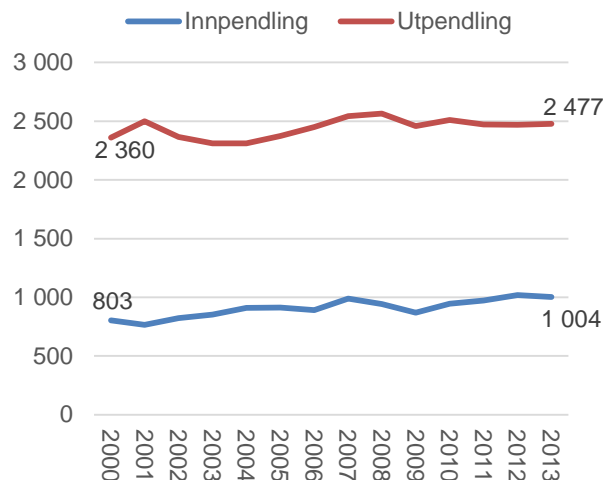
3.3 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor godt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet. Vi måler arbeidsmarkedsintegrasjonen med å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene som det pendles inn til.

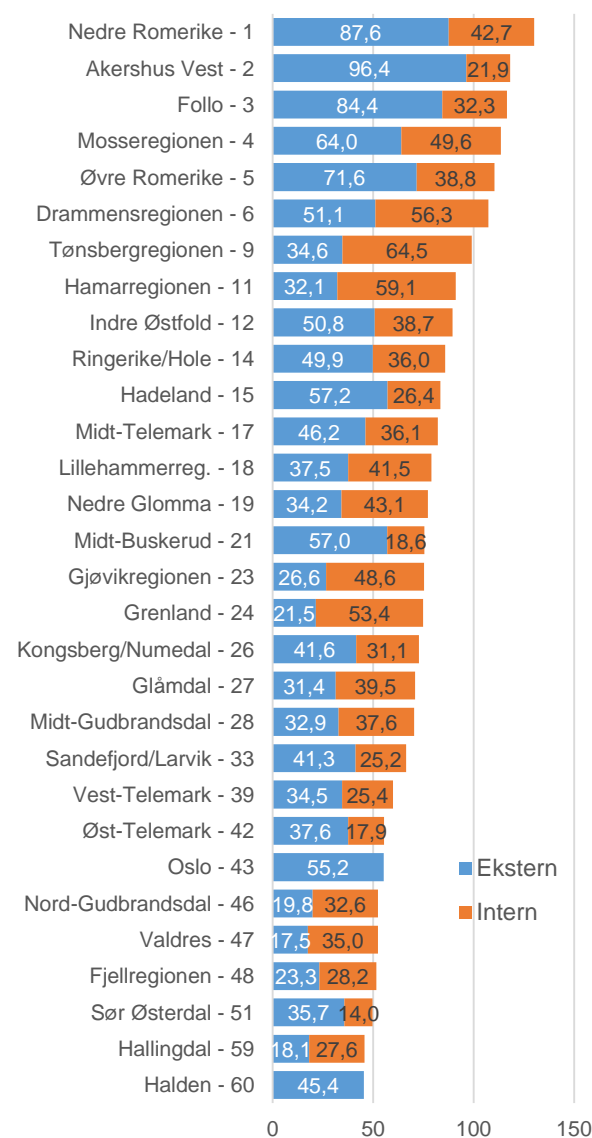
Den eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler graden av pendling mellom regionene, mens den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler graden av pendling mellom kommunene internt i regionen. Vi skal se senere at dette betyr en hel del for nettoflyttingen til steder og at dette begrepet er sentralt i Attraktivitetsmodellen.

Midt-Telemark har en forholdsvis høy arbeidsmarkedsintegrasjon, og er rangert som nummer 17 blant landets 83 regioner. (Vestviken skilte seg ut fra Drammensregionen i 2014. Hvis vi hadde inkludert Vestviken, ville Midt-Telemark rangert som nummer 18 blant landets 84 regioner.)

Både den eksterne og den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen i Midt-Telemark er god. Midt-Telemark er regionen i Telemark med best arbeidsmarkedsintegrasjon.

Figur 48: Antall personer som pendler inn og ut av Midt-Telemark, 2000-2013

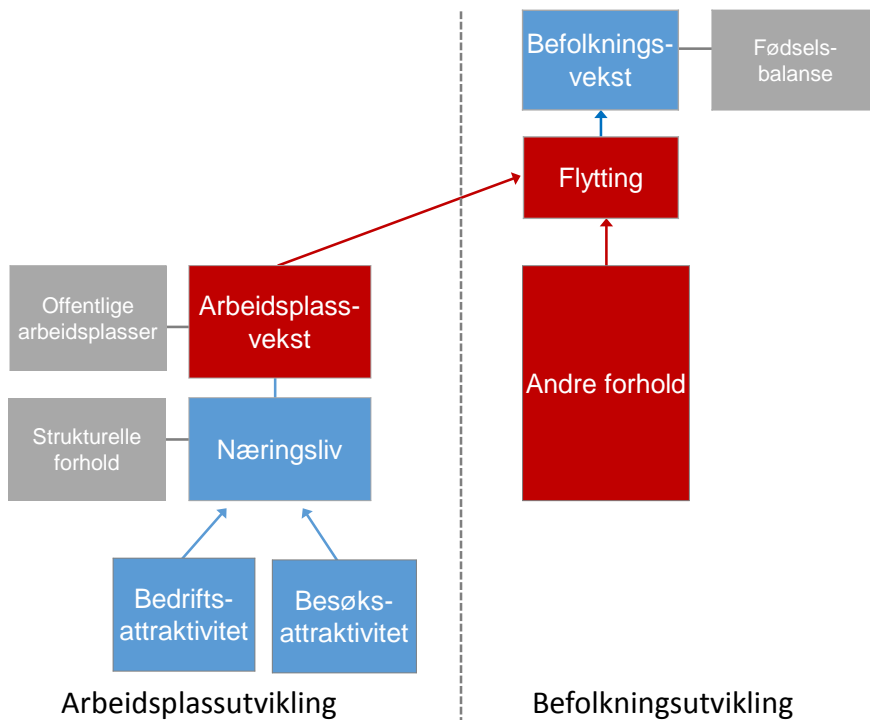

Figur 49: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene på Østlandet i 2013. Rangeringsnummer mht. de 83 regioneneⁱⁱ i landet til venstre.

4. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapitlet skal se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

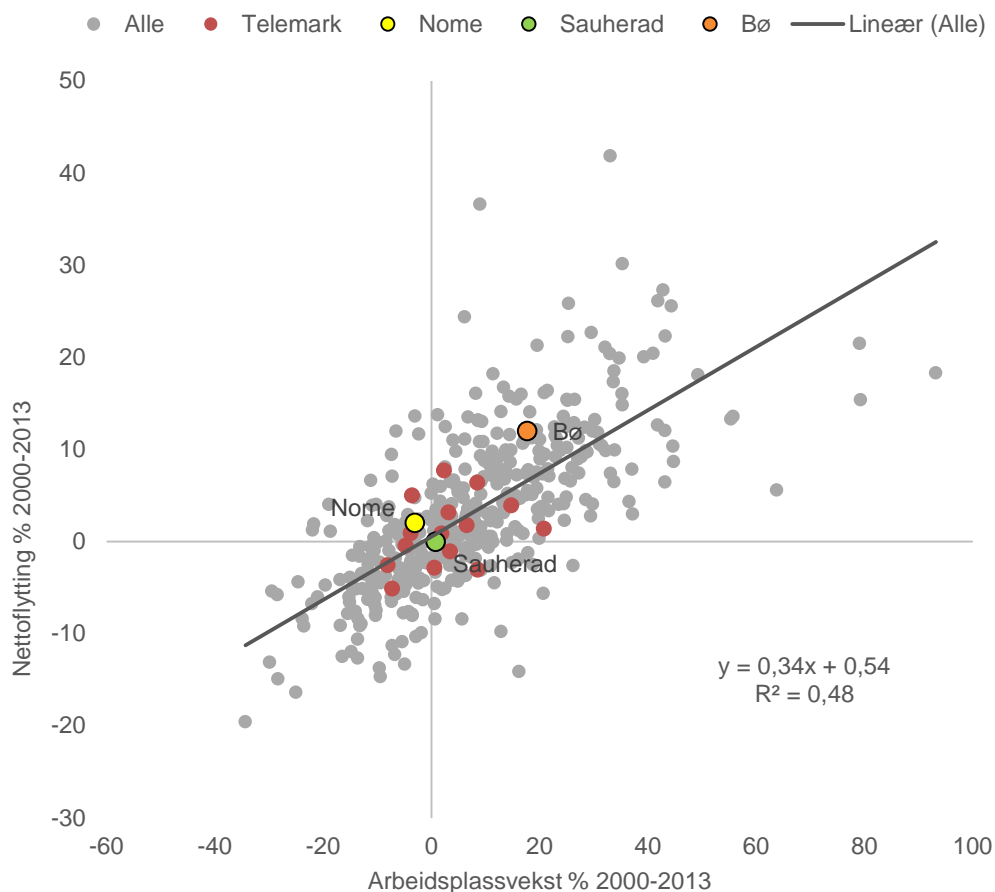

Figur 50: Attraktivitetsmodellen, og de delen vi skal fokuserer på i dette kapitlet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

4.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.

Figur 51: Kommunene i Norge, plassert etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De røde er de øvrige kommunene i Telemark.

Det er en klar sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting, som vi kan se av figuren over. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsen i perioden etter 2000.

Bø har hatt høy arbeidsplassvekst og høy nettoflytting. Nettoflyttingen har vært høyere enn arbeidsplassveksten isolert sett skulle tilsi.

Nome har på tross av arbeidsplassnedgang hatt positiv nettoflytting.

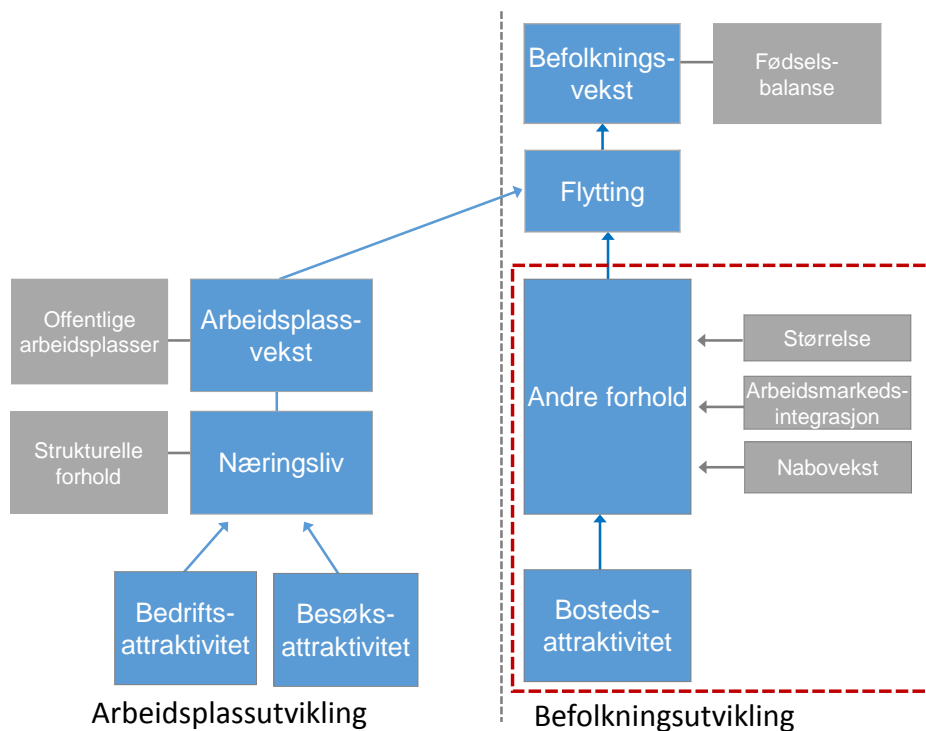
Sauherad har hatt nullvekst i antall arbeidsplasser. Nettoflyttingen har også vært omtrent i balanse. Sauherad har hatt en nettoflytting som er som forventet av arbeidsplassveksten.

Men det er også andre faktorer enn arbeidsplassvekst som spiller inn i folks flyttemønstre. Og det er det Attraktivitetsmodellen dreier seg om. Hva får et sted til å vokse? Vi vet at arbeidsplassveksten spiller en rolle. Videre spiller strukturelle forhold en rolle. Og så er det det som vi ikke kan finne utenforliggende forklaringer til. Og det er det vi definerer som attraktivitet.

På de neste sidene vil vi først studere de strukturelle forholdene for flytting i Midt-Telemark, for deretter å undersøke om regionen er attraktiv som bosted.

4.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.

Figur 52: Attraktivitetsmodellen.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Det er tre strukturelle forhold som har signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

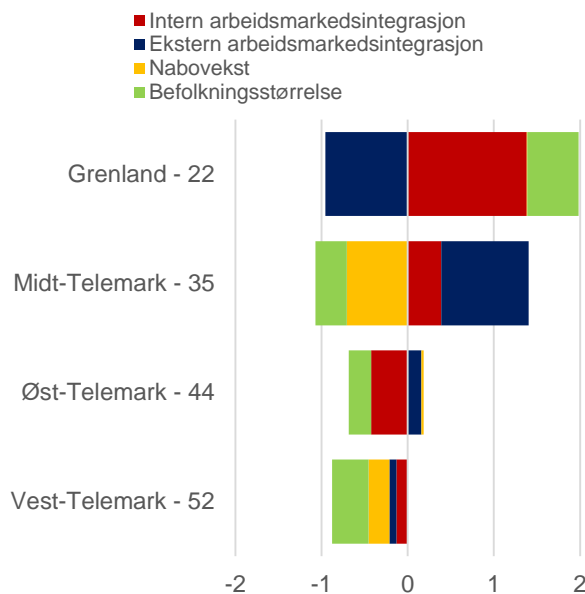
Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt. Når vi analyserer regioner ser vi på både den interne og den eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst blir nettoflyttingen påvirket positivt.

4.2.1 Strukturelle flyttefaktorer i regionene

Midt-Telemark vinner en del på å ha høy eksternt arbeidsmarkedsintegrasjon. Det betyr at det er gode pendlingsmuligheter for de som bor i Midt-Telemark, og det gjør det lettere å få innflyttere. Midt-Telemark taper derimot innflyttere på grunn av lav arbeidsplassvekst i naboregionene. Befolkningsstørrelsen er også et minus mht. å tiltrekke seg innflyttere eller å ikke tape innbyggere til andre regioner. Samlet sett er de strukturelle forholdene for positiv nettoutflytting gode, og rangerer over medianregionen.

I Telemark har Grenland best forutsetninger for positiv nettoutflytting. Det skyldes en god intern arbeidsmarkedsintegrasjon og en høy befolkning. Vest-Telemark har dårligst strukturelle forhold for positiv nettoutflytting.

Figur 53: Strukturelle flyttefaktorer i regionene i Telemark for perioden 2002 – 2013 (summen av fire siste treårsperioder). Rang blant landets 84 regioner.

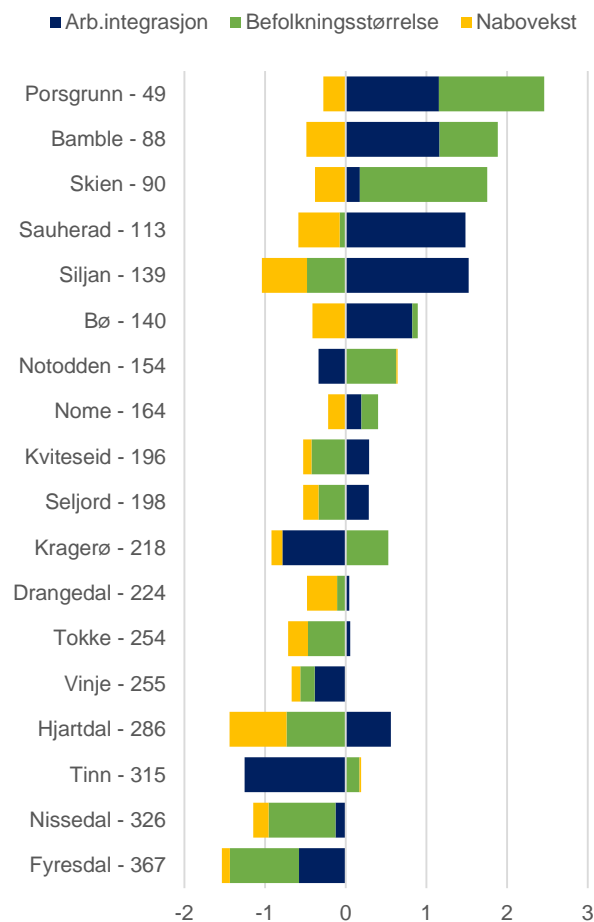
4.2.2 Strukturelle flyttefaktorer i kommunene

Når vi filtrerer bort effekten av arbeidsplassveksten, er Sauherad kommunen i Midt-Telemark med best forutsetninger for positiv nettoutflytting. Årsaken er den gode arbeidsmarkedsintegrasjonen. Sauherad taper derimot noen innflyttere på grunn av lav arbeidsplassvekst i nabokommunene.

Siden det har vært en relativt lav arbeidsplassvekst i Telemark de siste årene, er det vært få kommuner i Telemark som har tjent innflyttere på grunn av arbeidsplassvekst i nabokommunene. I Telemark er det bare Notodden og Tinn som har fått en marginal positiv effekt av nabovekst.

Bø har også gode forutsetninger for positiv nettoutflytting grunnet sin gode arbeidsmarkedsintegrasjon. Bø taper også innflyttere på grunn av lav nabovekst, men tjener noen få innflyttere på grunn av sin relativt høye befolkningsstørrelse.

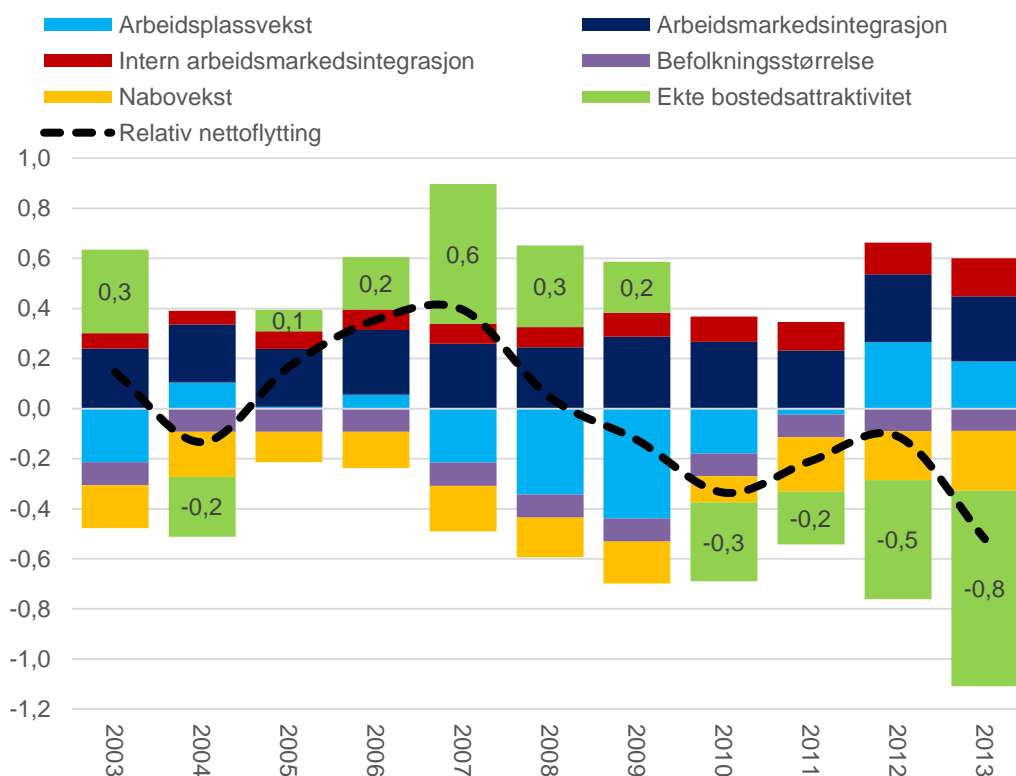
Nome har også over middels gode forutsetninger for positiv nettoutflytting, men de strukturelle forholdene er så gode som i Sauherad og Bø.

Figur 54: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoutflytting siste fire treårsperioder. Rangering blant landets 428 kommuner.

4.2.3 Ekte bostedsattraktivitet

Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormalt høy eller lav gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Figur 55: Den relative nettoflyttingen til Midt-Telemark, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhetene er standardavvik av relativ nettoflytting.

Den relative nettoflyttingen til Midt-Telemark har vært relativt lav de siste årene. I de fire siste (overlappende) treårsperiodene har nettoflyttingen til regionen vært lavere enn forutsetningene skulle tilsi. Midt-Telemark har derfor ikke vært attraktiv som bosted. I den siste treårsperioden har bostedsattraktiviteten vært svært lav sammenliknet med de fleste andre regionene. Flyttetallene for 2014 ser ut til å bli mye bedre enn tidligere. Kanskje målingen av bostedsattraktivitet blir bedre neste år.

Over hele perioden vi har målt for har den interne og eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen bidratt positivt til nettoflyttingen, mens befolkningsstørrelsen og naboveksten har bidratt negativt. Som vi så på forrige side, har nettoeffekten av de strukturelle flyttefaktorene vært positive.

Det har vært en relativt god arbeidsplassvekst i Midt-Telemark de siste to (overlappende) treårsperiodene. Dette har derimot ennå ikke gitt seg utslag i positiv nettoflytting.

Normalt sett skulle nettoflyttingen til Midt-Telemark vært høyere enn den faktisk er.

4.2.4 Bostedsattraktivitet i regionene

På denne og neste side vil vi se på bostedsattraktiviteten i regionene og i kommunene. På denne siden ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har utviklet seg over tid de siste tolv årene. På neste side ser vi på effekten bostedsattraktiviteten, arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene har hatt på nettoflyttingen.

Figurene til høyre viser bostedsattraktiviteten for den siste tolvårsperioden, og er rangert deretter. Fargenyansene viser bostedsattraktiviteten i de enkelte treårsperiodene.

Midt-Telemark er under middels attraktiv som bosted, og rangerer som nummer 56 blant landets 80 regionerⁱⁱⁱ.

Øst-Telemark og Grenland har bedre bostedsattraktivitet enn Midt-Telemark.

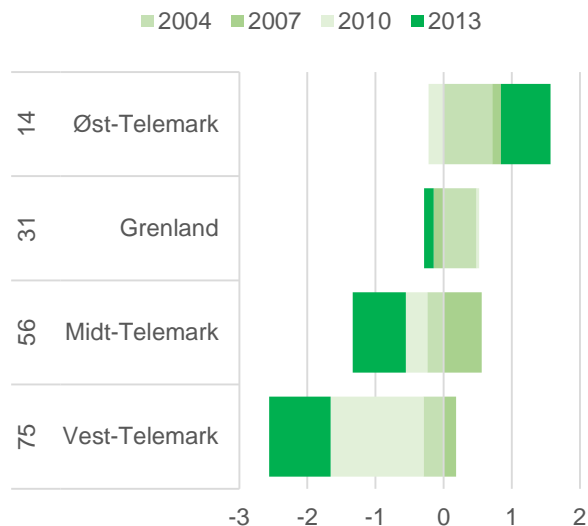
Midt-Telemark hadde positiv bostedsattraktivitet for noen år siden, men i den siste treårsperioden har den vært veldig lav.

4.2.5 Bostedsattraktivitet i kommunene

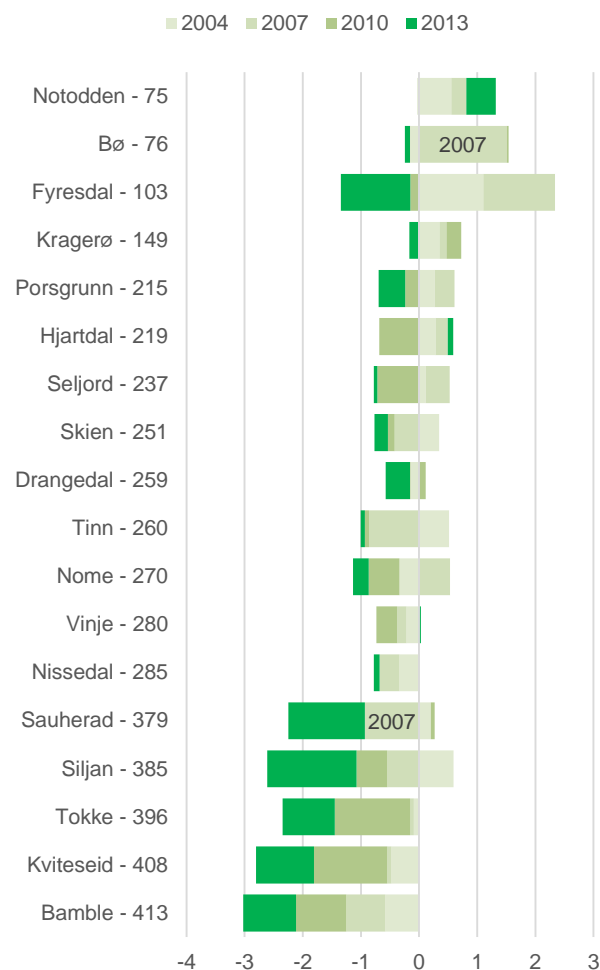
Over en tolvårsperiode kommer Bø ut som en attraktiv bostedskommune. I treårsperioden 2007 (snittet av 2005, 2006 og 2007) var Bø meget attraktiv som bosted, men denne attraktiviteten har svunnet hen den siste treårsperioden. Av landets 428 kommuner, kommer Bø ut som nummer 76.

Etter Bø følger Nome, som har en under middels bostedsattraktivitet når vi studerer den over en tolvårsperiode. Nome har i de siste seks årene ikke klart å få så mange innflyttere som kommunen «normalt sett» skulle fått.

Sauherad rangerer lav mht. bostedsattraktivitet, også nasjonalt. Nettoflyttingen til kommunen er betraktelig lavere enn arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene skulle tilsi.

Figur 56: Bostedsattraktivitet fire siste ikke-overlappende treårsperioder i regionene i Telemark. Rangering blant 80 regioner.

Figur 57: Bostedsattraktiviteten i kommunene i Telemark for de siste fire ikke-overlappende treårsperiodene. Rangering blant landets 428 kommuner.

4.2.6 Nettoflytting i regionene dekomponert

Figurene til høyre viser det samme som figurene på forrige side, men vi har nå lagt til effekten av arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene, slik at stolpene viser den relative nettoflyttingen.

Normalt sett skulle Midt-Telemark hatt positiv nettoflytting, siden den effekten av arbeidsmarkedsintegrasjonen er stor nok til å kompensere for den negative effekten av lav nabovekst og en lav befolkningsstørrelse. Men den lave bostedsattraktiviteten har bidratt til å snu dette, slik at den relative nettoflyttingen har vært negativ. Vi kommenterte den relative nettoflyttingen i kapittel 1, og viste at Midt-Telemark har hatt en lavere nettoflytting enn landets nettoinnvandring. Nå ser vi at dette skyldes en lav bostedsattraktivitet.

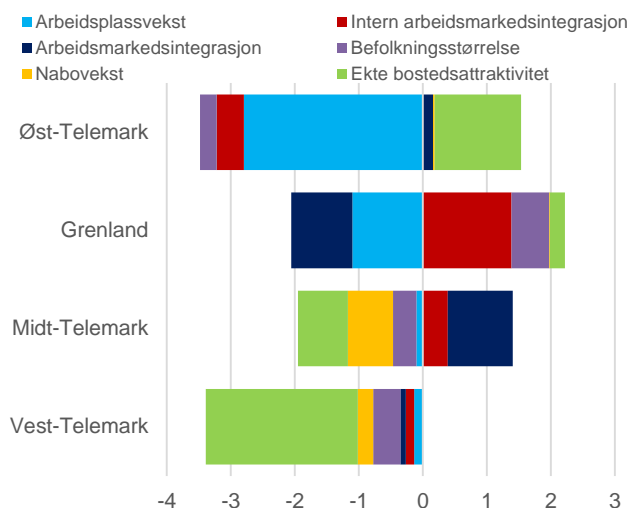
4.2.7 Nettoflytting i kommunene dekomponert

Selv om Midt-Telemark har mistet innflyttere på grunn av lav attraktivitet over den siste tolvårsperioden er ikke dette tilfellet for Bø. Vi så på forrige side at Bø var attraktiv som bosted i 2007, men ikke den siste treårsperioden. Over en tolvårsperiode har bostedsattraktiviteten vært positiv. Det som har ført til positiv nettoflytting er delvis en god arbeidsplassvekst, delvis en god arbeidsmarkedsintegrasjon, men mest en god bostedsattraktivitet.

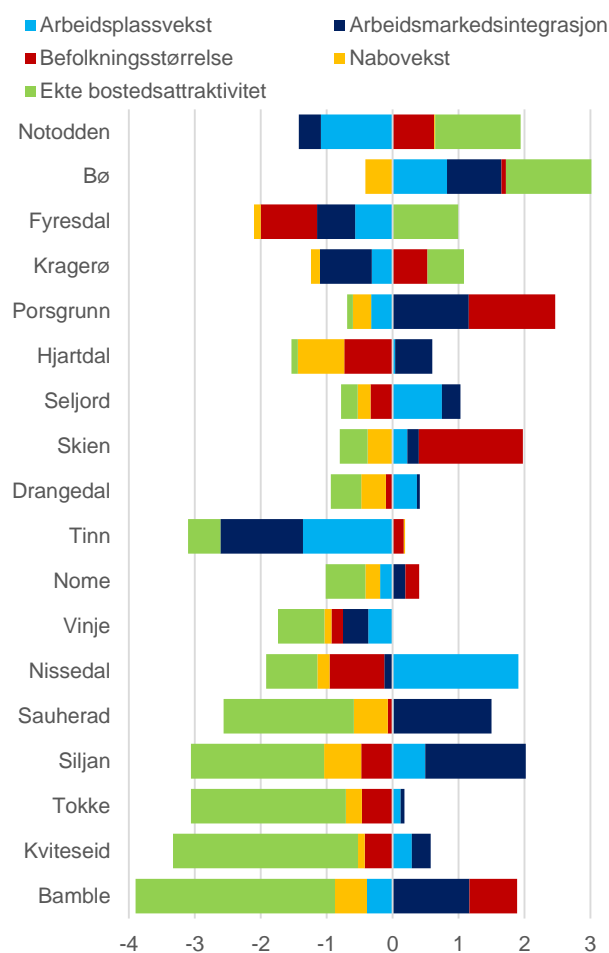
Det har vært motsatt for Nome. Bostedsattraktiviteten har vært mer utslagsgivende for nettoflyttingen til kommunen enn det arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene har vært. Nome har dermed et utnyttet potensiale mht. å tiltrekke seg flere innflyttere.

Selv om Sauherad kan forvente høy innflytting på grunn av den gode arbeidsmarkedsintegrasjonen, har nettoflyttingen uteblitt. Den lave bostedsattraktiviteten har vært mest utslagsgivende for nettoflyttingen til kommunen.

Hva kan så Nome og Sauherad selv gjøre for å bli mer attraktive som bosted, og dermed øke nettoflyttingen til kommunen?

Figur 58: Den relative nettoflyttingen i regionene i Telemark siste tolvårsperiode (summen av fire siste ikke-overlappende treårsperioder) dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet summert.

Figur 59: Den relative nettoflyttingen i kommunene i Telemark siste tolvårsperiode (summen av fire siste ikke-overlappende treårsperioder) dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet summert

5. Scenarier for framtidig vekst

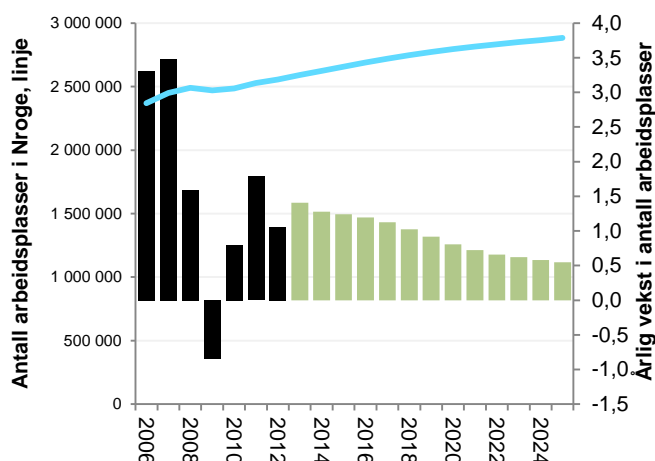
Vi skal avslutte denne rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Framtidsscenariene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

5.1 Strukturelle forhold

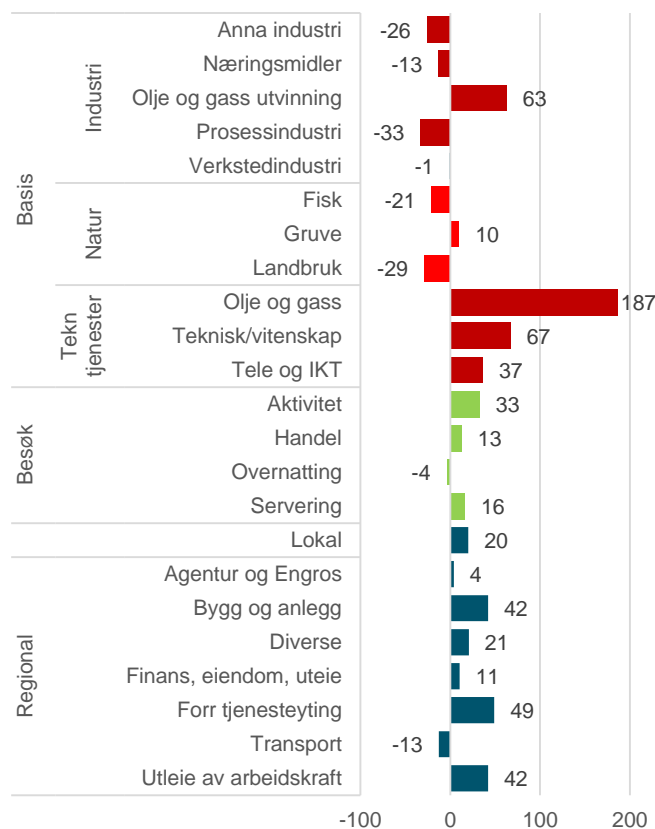
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir, med hensyn til befolknings- og arbeidsplassvekst. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baserer oss på SSBs middelframskrivning for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstant^{iv}, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i figur 61.

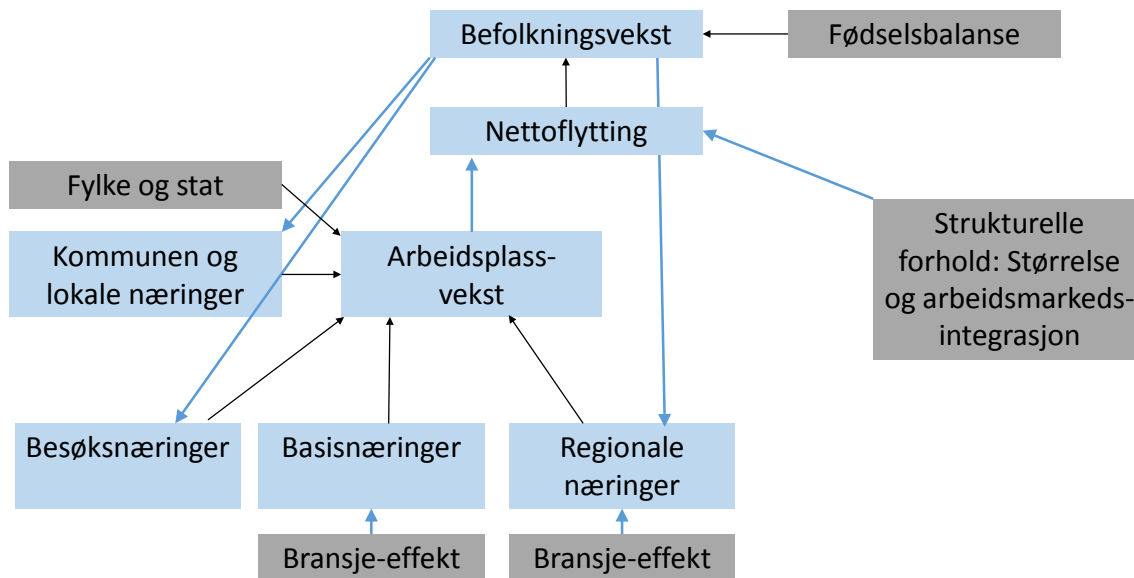
Figur 60: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.

Figur 61: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

5.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.

Figur 62: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

5.3 Normal-scenario for Midt-Telemark

I figuren til høyre viser vi hvilken utvikling Midt-Telemark vil få dersom normalscenariet slår til. Folketallet vil synke med 430 til 16 355 innbyggere i 2040. Dette tilsvarer en nedgang på 2,6 prosent.

En av årsakene til at folketallet vil synke er at arbeidsplassveksten i Midt-Telemark vil være noe svakere enn veksten på landsbasis grunnet en ugunstig bransjestruktur. Og vi vet empirisk at det er en positiv sammenheng mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst.

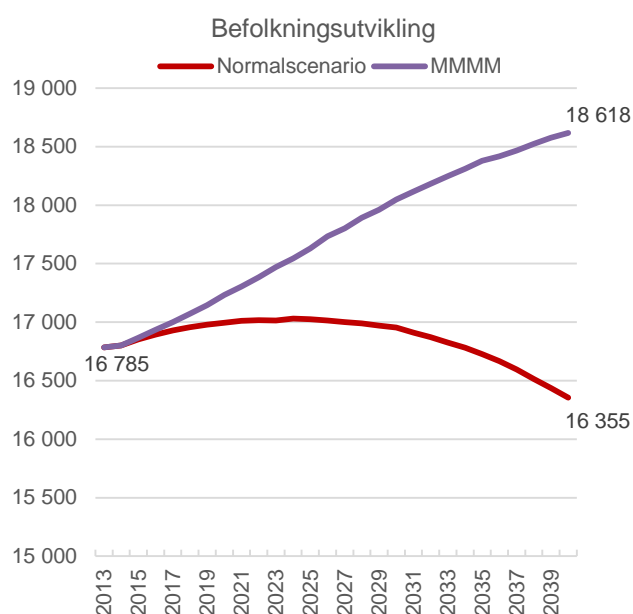
Normalscenariet er mer pessimistisk enn SSBs middelframskrivning.

I figur 64 vises arbeidsplassutviklingen. Antall arbeidsplasser forventes å bli redusert med 553 til 6 002 i 2040. Dette tilsvarer en nedgang på 8,4 prosent.

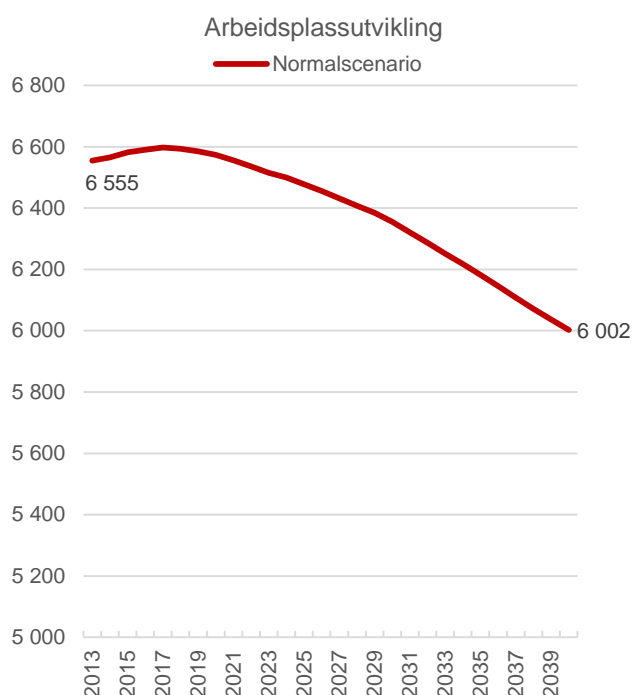
Årsaken til det synkende antall arbeidsplasser er at bransjestrukturen i Midt-Telemark er ugunstig, og at vi antar at de strukturelle trekkene i bransjenes vekst vil fortsette. En relativt lav befolkningsvekst påvirker også arbeidsplassveksten i kommunal sektor, lokale næringer, besøksnæringer og de regionale næringene negativt.

Både befolkning og antall arbeidsplasser i Midt-Telemark vil synke, dersom de strukturelle forholdene forblir uendret, og regionen utvikler seg som normalt. Dermed må regionen ha en utviklingsstrategi som er mer effektiv enn andre regioner for å unngå nedgang.

Den strukturelle utviklingen kan naturligvis bli mer fordelaktig for Midt-Telemark enn den har vært de siste ti årene. Bare i løpet av de siste fire årene har jo også de strukturelle forholdene blitt bedre. Det vil kunne gi en bedre utvikling av arbeidsplassene, og dermed også befolkningen.

Figur 63: Antall innbyggere i Midt-Telemark, framskrevet til 2040. Normalscenariet og SSBs middelframskrivning.

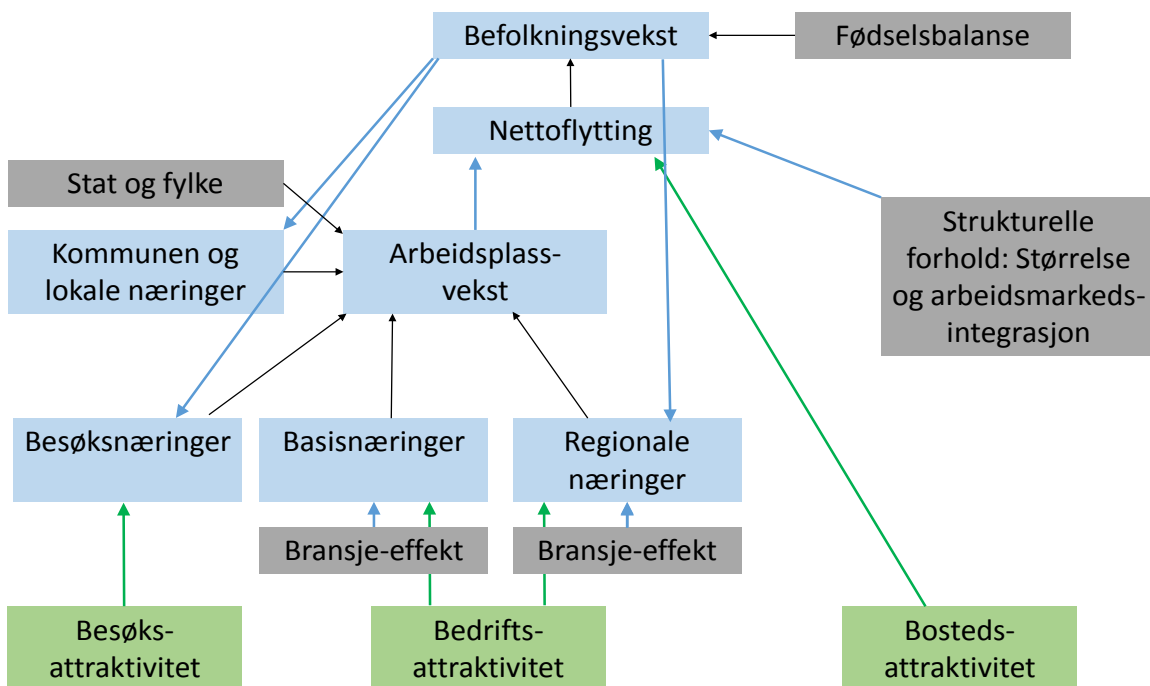

Figur 64: Normalscenario for arbeidsplassvekst i Midt-Telemark.

5.4 Alternative scenarier med ulik attraktivitet

Normalscenariet er basert på at utviklingen i kommunen er absolutt normal, både med hensyn til arbeidsplassvekst i de enkelte bransjene, og med hensyn til nettoflytting i forhold til arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Attraktivitetsmodellen er basert på at kommuner kan påvirke egen vekst, og oppnå en bedre utvikling enn slike framskrivninger tilsier. Attraktivitet er «statistisk unormal» vekst.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Figur 65: Scenario-modellen utvidet med attraktivitet for besøk, bedrift og bosted.

I denne modellen kan vi legge inn verdiene for historisk attraktivitet, dvs. den attraktiviteten som regionen har hatt de siste årene. Da kan vi se hvilken utvikling regionen vil få dersom de fortsetter med den attraktiviteten de har hatt for bosted, bedrifter og besøk i de siste årene.

Vi har sett at til nå har Midt-Telemark hatt en forholdsvis høy attraktivitet i basisnæringene, men vekslende attraktivitet i besøksnæringene og i de regionale næringene. Bostedsattraktiviteten har over en tiårsperiode vært positiv. Hvis denne utviklingen fortsetter, hvordan vil det da gå med Midt-Telemark?

5.5 Scenarier for med historisk attraktivitet

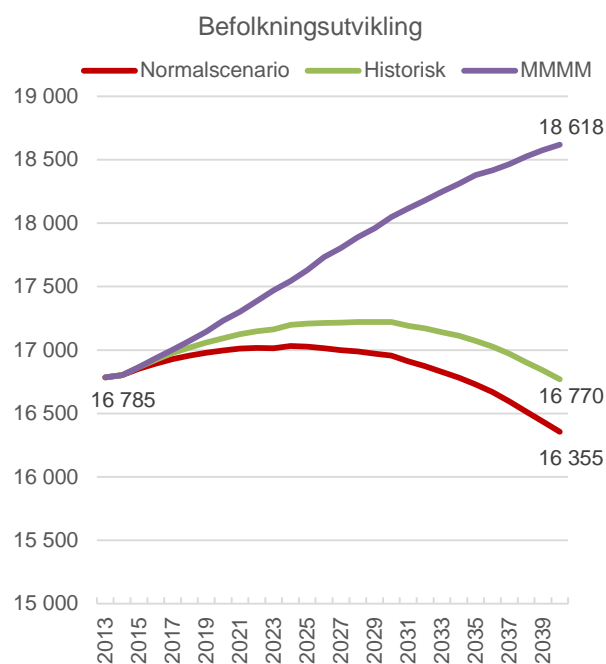
Vi kan legge inn de historiske verdiene^v for Midt-Telemarks attraktivitet som bosted, og attraktiviteten for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer i modellen, og se hvilken utvikling som det fører til.

Tabell 7: Historiske verdier for attraktiviteten i Midt-Telemark og standardavviket for alle regioners attraktivitet. Næringsattraktiviteten er målt som årlig bransjejustert vekst, mens bostedsattraktiviteten er målt som antall standardavvik fra landsgjennomsnittet.

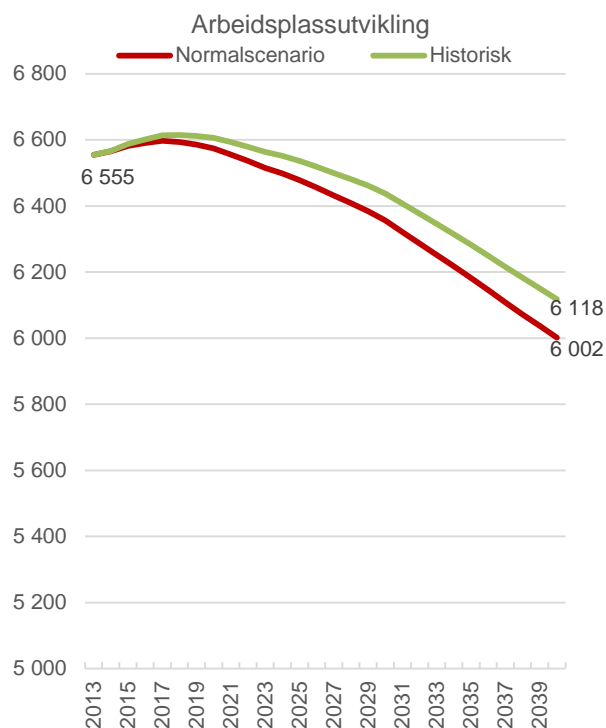
	Historisk	StDev
Bostedsattraktivitet	0,1	0,4
Basis attraktivitet	1,9	3,7
Besøksattraktivitet	-1,3	3,0
Regional attraktivitet	-0,6	3,7

Dersom Midt-Telemarks positive bostedsattraktivitet og attraktivitet i basisnæringene fortsetter framover slik den har de siste ti årene, vil dette forbedre utsiktene til Midt-Telemark. Under et slikt scenario vil veksten i besøksnæringene og i de regionale næringene fortsatt være lavere enn forventet, men ringvirkningene av bostedsattraktiviteten og næringsattraktiviteten i basisnæringene vil summa summarum «overstyre» effekten av ingen attraktivitet i det hele tatt.

Under et historisk scenario vil befolkningen være omtrent som i dag. Antall arbeidsplasser forventes derimot fortsatt å synke, men ikke like mye som under normalscenariet.

Figur 66: Ulike scenarier for attraktivitet og SSBs middelframskrivning for befolkning, Midt-Telemark

Figur 67: Ulike scenarier for attraktivitet med hensyn til utvikling i samlet antall arbeidsplasser, Midt-Telemark

5.6 Scenario med befolknings- og arbeidsplassvekst

Vi kan legge inn et høyvekstscenario som vi mener det er mulig å oppnå. Høyvekstscenarioet innebærer at bostedsattraktiviteten blir noe bedre enn hva den har vært. Høyvekstscenarioet innebærer også at hver næringstype får en ekstra årlig vekst på 1 prosentpoeng utover det de strukturelle forholdene vil tilsi.

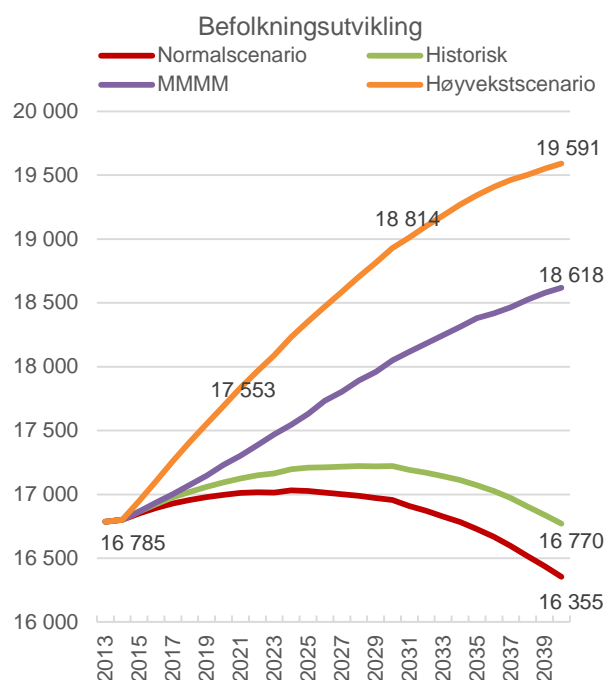
Dette målet er allerede langt på vei nådd innen basisnæringene. Historisk sett har den bransjusterte veksten i basisnæringene vært på 1,9 årlig prosent de siste ti årene. Vi antar nå at den bransjusterte veksten er på 1 prosent årlig for hver næringstype. Dette innebærer da at attraktiviteten i basisnæringene går litt ned fra det historiske nivået. På den annen side øker attraktiviteten i de andre næringstypene.

Tabell 8: Verdier for attraktivitet i et høyvekstscenario, historisk attraktivitet og standardavviket for regional attraktivitet.

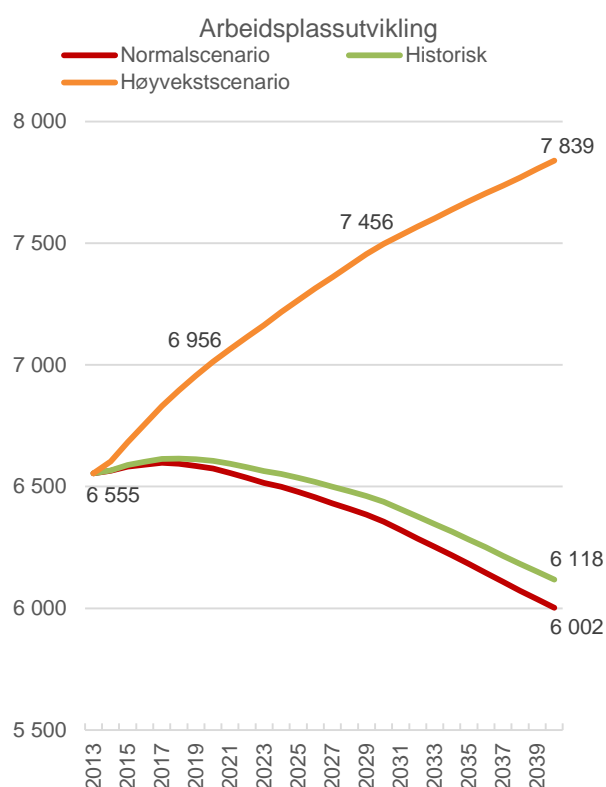
	Høyvekst	Historisk	StDev
Bostedsattraktivitet	0,4	0,1	0,4
Basis attraktivitet	1,0	1,9	3,7
Besøksattraktivitet	1,0	-1,3	3,0
Regional attraktivitet	1,0	-0,6	3,7

Under et slikt scenario vil Midt-Telemarks befolkning økt med 16,7 prosent. Dette vil si at folketallet vil nå 19 591 innen 2040. Dette er høyere enn SSBs i utgangspunktet optimistiske framskrivning.

Under et slikt scenario vil antall arbeidsplasser øke med 19,6 prosent til 7 839 i 2040.

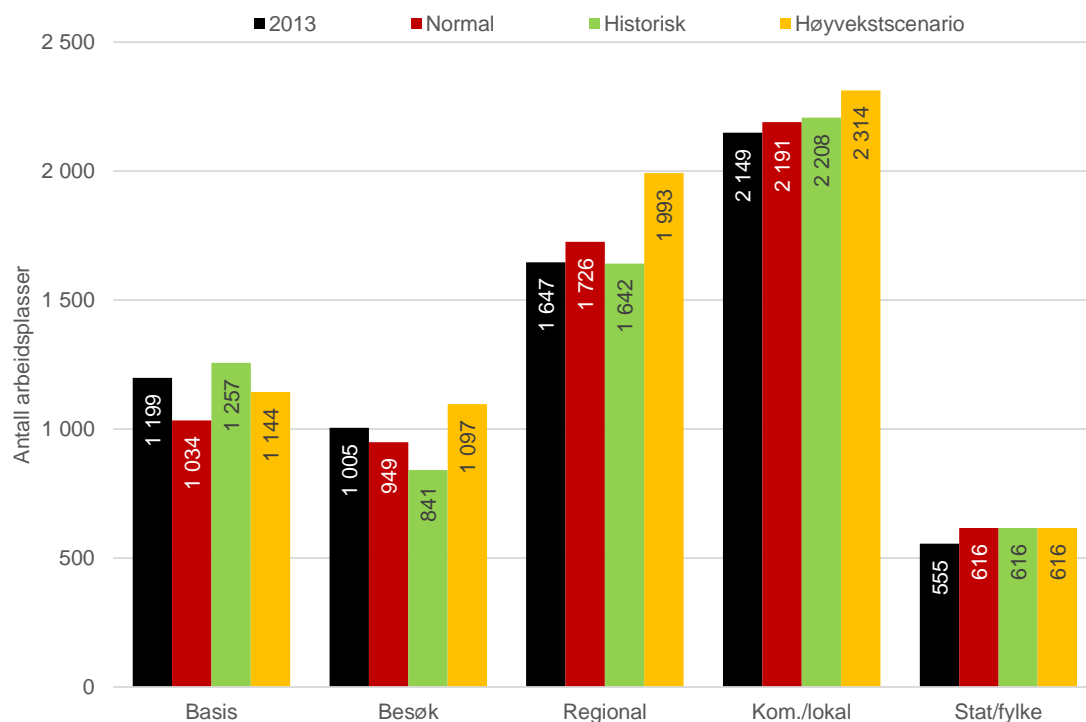
Figur 68: Befolkningsutvikling i ulike scenarier for attraktivitet, Midt-Telemark

Figur 69: Arbeidsplassutvikling for ulike scenarier for attraktivitet, Midt-Telemark

5.6.1 Hvor kommer veksten i vekstscenariet?

Vi kan også vise hvordan arbeidsplassutviklingen blir i de ulike scenariene når deler opp i de ulike sektorene og næringstypene. I tabellen under viser vi antall arbeidsplasser i 2013, og antall arbeidsplasser i 2023 for de ulike scenariene.

Figur 70: Antall arbeidsplasser i ulike sektorer og næringstyper i 2013 og i 2023 for de ulike scenariene, Midt-Telemark

Siden Midt-Telemark historisk sett har vært attraktiv i basisnæringene, vil antall arbeidsplasser i basisnæringene øke dersom det historiske attraktivitetsnivået fortsetter. I høyvekstscenariet vil faktisk antall arbeidsplasser i basisnæringene reduseres. Dette skyldes den negative bransjeeffekten som vi antar at fortsetter.

Dersom det historiske nivået fortsetter, vil antall arbeidsplasser i besøksnæringene avta ganske mye. Dette skyldes at Midt-Telemark historisk sett har vært lite attraktive for besøk. Antall arbeidsplasser i besøksnæringene vil øke dersom Midt-Telemark klarer å bli attraktiv for besøk (i høyvekstscenariet).

Det er i de regionale næringene man virkelig vil merke en forskjell dersom Midt-Telemark klarer å bli attraktiv langs alle dimensjonene. De regionale næringene vil påvirkes positivt vekst i basisnæringene, bransjestruktur og befolkningsvekst, i tillegg til egen attraktivitet. Antall arbeidsplasser i de regionale næringene vil øke til 1 993 fra dagens nivå på 1 647 i løpet av ti år, dersom Midt-Telemark innfrir langs alle attraktivitetsdimensjonene.

Antall arbeidsplasser i kommunal sektor og de lokale næringene forventes å øke, spesielt under høyvekstscenariet, pga. befolkningsvekst.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig og fylkeskommunal sektor forventes å bli omtrent likt under de ulike scenariene.

6. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkning. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

6.1.1 Utdanning i befolkning

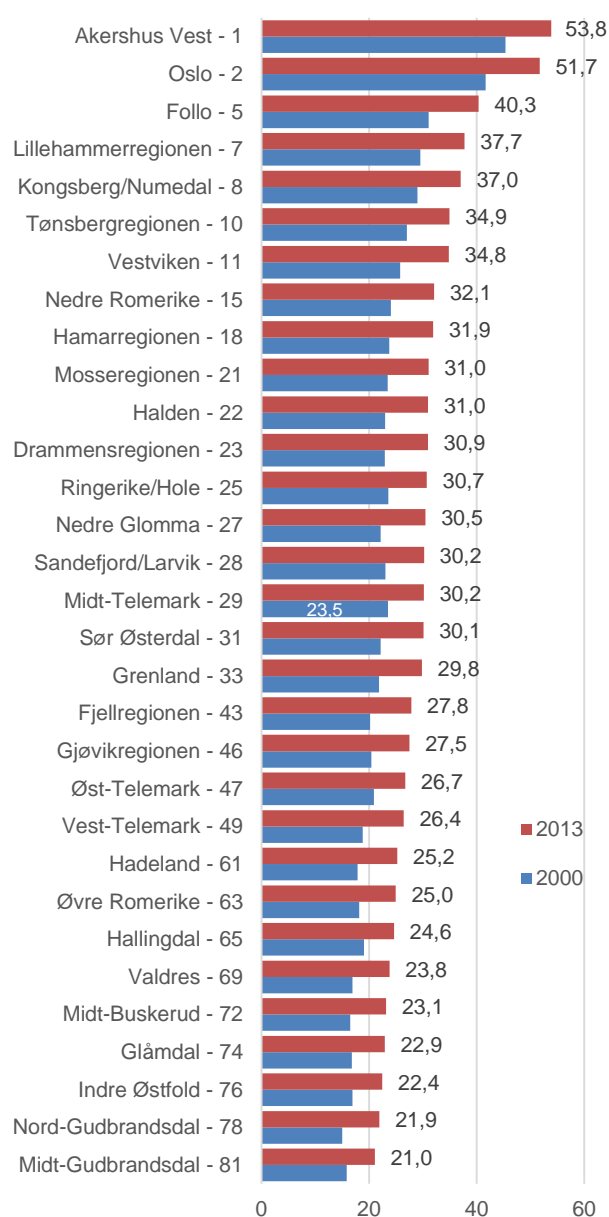
Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom regionene. Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 53,8 prosent av den sysselsatte befolkningen har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

I Midt-Telemark har 30,2 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning. Det er et nivå som er ganske likt mange andre regioner på Østlandet, inkludert større byregioner som Sandefjord/Larvik, Drammensregionen og Halden. Utdanningsnivået i Midt-Telemark er høyere enn i de fleste andre regioner.

Andelen med høy utdanning i Norge blir dratt kraftig opp av de største byene, og de fleste regionene ligger derfor under Norges andel. På landsbasis har 35,2 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning.

Det er en vesentlig større andel av befolkningen som har høyere utdanning i 2013 enn i 2000. De unge tar utdanning i større grad enn før, og etter hvert som de trer inn i arbeidslivet til erstatning av de som går ut i pensjon, øker utdanningsnivået år for år.

I Midt-Telemark har andelen høyt utdannede i den sysselsatte befolkningen økt fra 23,5 i 2000 til 30,2 i 2013.

Figur 71: Andel med minst tre års høyskoleutdanning i den sysselsatte befolkningen i 2000 og 2013.

6.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av Midt-Telemark.

Pendlerne, både de som pendler inn og ut av Midt-Telemark, har et høyere utdanningsnivå enn de som jobber i sin egen region.

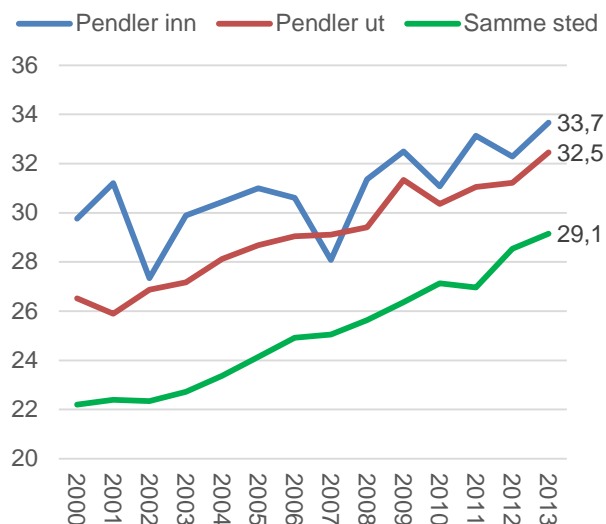
Av de som jobbet i samme region, hadde 29,1 prosent høyere utdanning i 2013. Det er for øvrig en sterk øking fra 2000, men det skyldes at utdanningsnivået generelt har økt mye.

Blant de som pendlet ut av Midt-Telemark i 2013 hadde 32,5 prosent høyere utdanning, mens en tredel av de som pendlet inn hadde høyere utdanning.

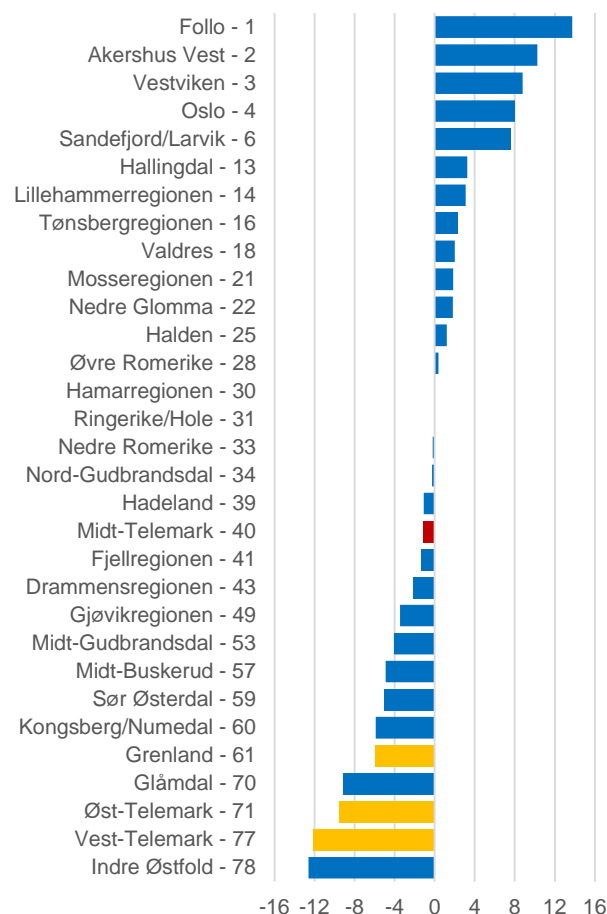
Differansen mellom andelen høyt utdannede blant inn- og utpendlere er liten. Dette kan derfor tyde på at Midt-Telemark ikke skiller seg ut som verken spesielt attraktiv eller spesielt u-attraktiv som bosted eller arbeidssted for de med høyere utdanning. Noen regioner skiller seg derimot kraftig ut i så måte. F.eks. er det i Follo og Akershus Vest en betraktelig høyere andel høyt utdannede blant de som pendler ut enn inn, hvilket kan tyde på at disse regionene er relativt attraktive som bosted for de med høyere utdanning.

I motsatt fall har bl.a. Øst-Telemark og Vest-Telemark sammen med Indre Østfold en betraktelig høyere andel høyt utdannede blant de som pendler inn enn ut. Disse stedene er derfor kanskje relativt attraktive som arbeidssted for de med høy utdanning, men ikke fullt så attraktive som bosted.

Samtlige regioner i Telemark er tilsynelatende mer attraktive som arbeidssted blant høyt utdannede enn som bosted for høyt utdannede. Midt-Telemark rangerer så vidt over middels med hensyn til differanse i inn- og utpendling blant høyt utdannede.

Figur 72: Andel med høy utdanning blant de som pendler ut, inn og som både bor og arbeider i Midt-Telemark.

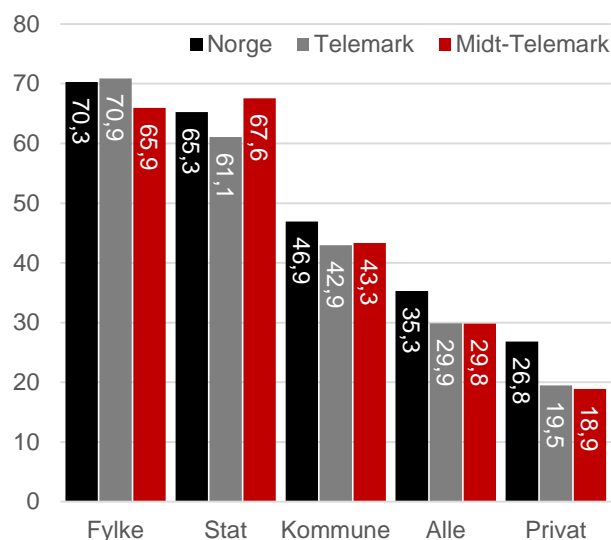
Figur 73: Differanse mellom andel med høy utdanning mellom ut- og innpendlere. Rangering blant de 84 regionene.

6.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene.

Utdanningsnivået i arbeidslivet i Midt-Telemark er like høyt som i Telemark, men lavere enn i landet som helhet.

Innen statlig sektor er andelen høyt utdannede høyere i Midt-Telemark enn på landsbasis. I de andre sektorene er andelen høyt utdannede lavere. Det er nok høgskolens ansatte som trekker utdanningsnivået opp.

Figur 74: Andel arbeidsplasser med høyere utdanning i Midt-Telemark, Telemark og Norge etter sektor, 2013.

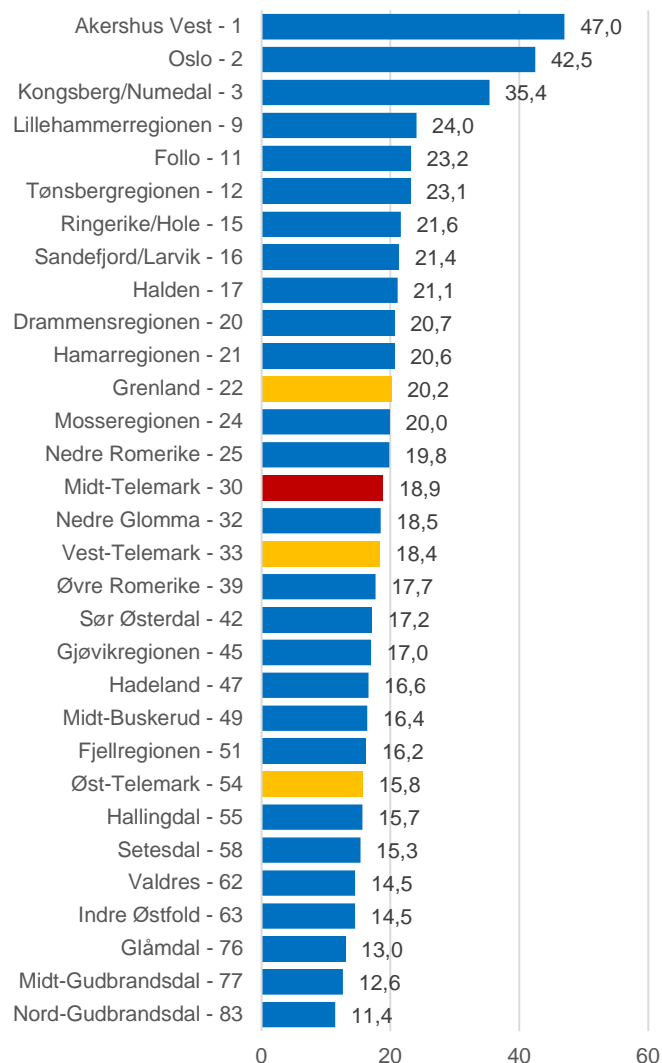
6.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet blant regionene på Østlandet er vist i figur 75.

Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 47 prosent av de som arbeider i næringslivet i Akershus Vest har høyere utdanning.

18,9 prosent av de som jobber i privat sektor i Midt-Telemark har høyere utdanning. Dette er et lavere nivå enn i Grenland, men høyere enn i Vest-Telemark og Øst-Telemark.

Midt-Telemarks utdanningsnivå i næringslivet er høyere enn i de fleste andre regioner i landet.

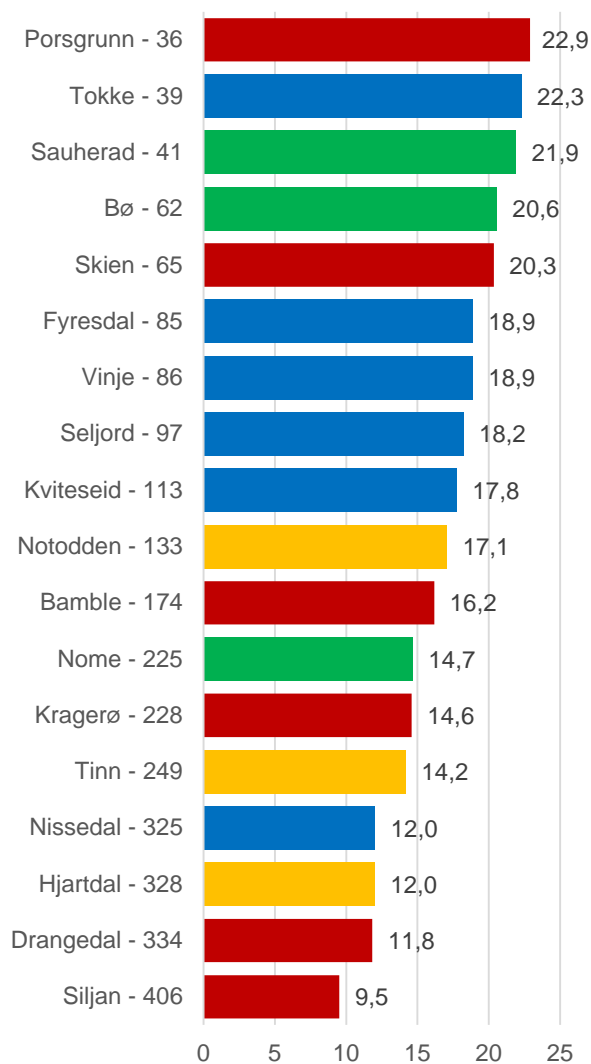
Figur 75: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

6.1.5 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommunene.

Sauherad og Bø har begge en høy andel høyt utdannede i sitt næringsliv. De rangerer høyt blant landets 428 kommuner. Utdanningsnivået i disse kommunene trekker opp snittet for Midt-Telemark.

Nome har en lavere andel høyt utdannede i sitt næringsliv. Andelen var på 14,7 prosent i 2013, og dette plasserer kommunen som nummer 228 blant landets 428 kommuner, dvs. litt under middels.

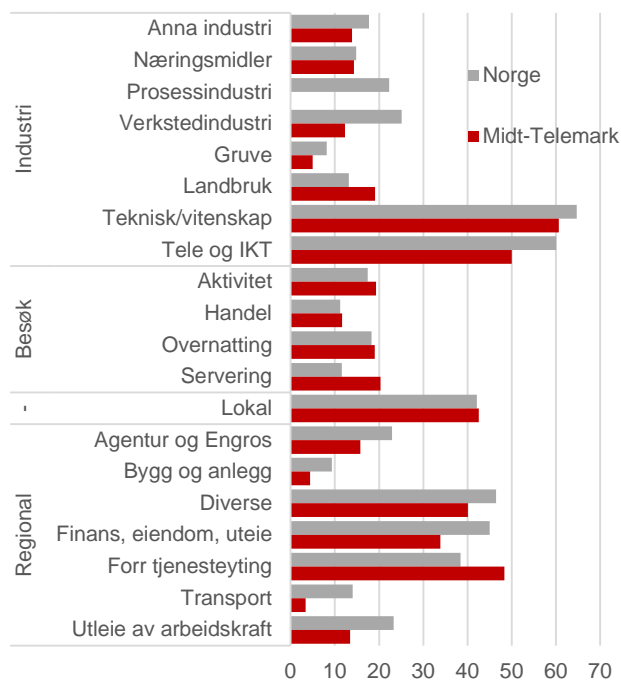

Figur 76: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 428 kommuner. Kommunene er farget etter regioninndeling.

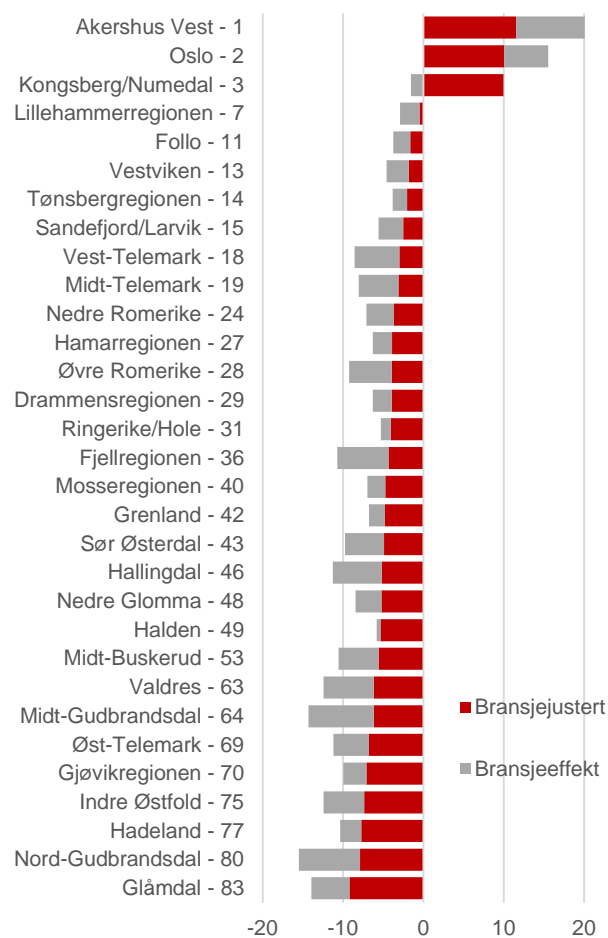
6.1.6 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent. I figuren kan vi også sammenlikne utdanningsnivået mellom Midt-Telemark og Norge bransje for bransje. Det som er spesielt for Midt-Telemark er at utdanningsnivået hos de som jobber i besøksnæringene er relativt høyt. Dette gjelder spesielt innen serveringsbransjen. Vi så i kapittelet om besøksnæringer at de fleste arbeidsplassene innen besøksnæringene er i Bø. Kanskje det høye utdanningsnivået i besøksnæringene i Midt-Telemark har noe med Bø som høgskolekommune å gjøre? Utenom besøksnæringene er andelen høyt utdannede innen landbruket, de lokale næringene og forretningsmessig tjenesteyting høyere i Midt-Telemark enn i landets om helhet. I de øvrige bransjene er utdanningsnivået i Midt-Telemark lavere enn i landet som helhet.

Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig. Det har vi gjort i den nederste figuren. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå. Da kan vi se at Akershus Vest ville ha hatt en andel ansatte med høy utdanning i næringslivet som var 8,5 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for Norge. Blant regionene på Østlandet er det bare Oslo og Akershus Vest som har en positiv bransjeeffekt. Når vi har regnet ut bransjeeffekten, kan vi også se om noen regioner har unormalt høyt utdanningsnivå når bransjeeffekten er trukket fra. Det er tre regioner på Østlandet som har et spesielt høyt bransjejustert utdanningsnivå, Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene har et utdanningsnivå som er lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi. Sammenliknet med de fleste andre regioner er det bransjejusterte utdanningsnivået i Midt-Telemark ganske høyt.

Figur 77: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Midt-Telemark, 2013.

Figur 78: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert andel. Rangering blant landets 84 regioner mht. bransjejustert andel.

6.1.7 Bransjejustert utdanningsnivå i kommunene

Vi kan gjøre den samme analysen for kommunene som vi gjorde for regionene på forrige side.

Tokke skiller seg ut gjennom å ha en mye høyere andel høyt utdannede folk i sitt næringsliv enn bransjestrukturen skulle tilsi.

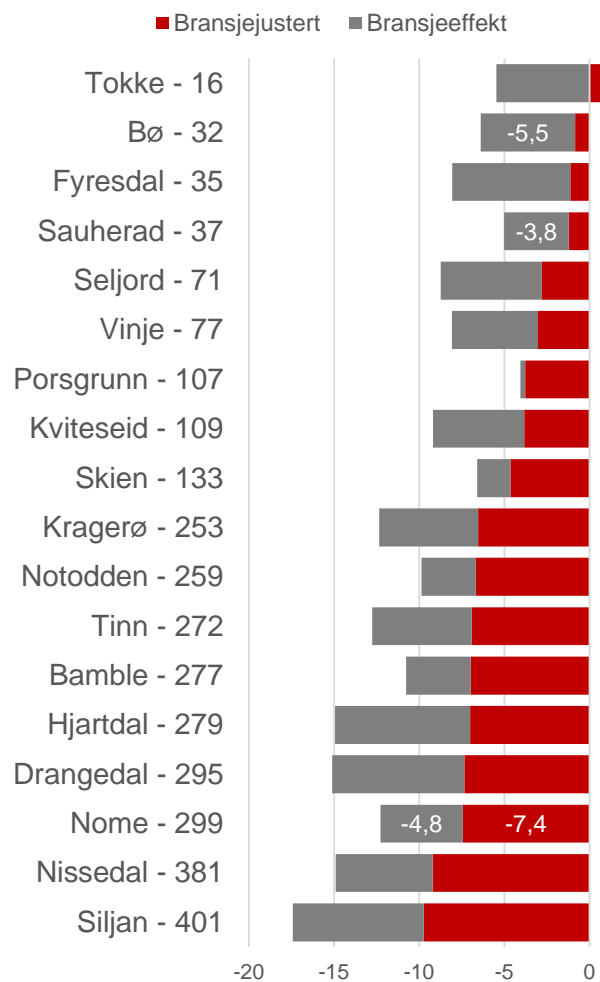
Bø har et negativt bransjejustert utdanningsnivå, men det er bedre enn de fleste andre kommuner, både i Telemark og på landsbasis.

Også Sauherad har et bransjejustert utdanningsnivå som er høyt over nivået til mediankommunen. Sauherads bransjestruktur er bedre enn det til Bø, mht. forventet andel høyt utdannede i næringslivet.

Også Nomes bransjestruktur tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal være høyere enn det i Bø. Men det bransjejusterte utdanningsnivået er lavt, både internt i Telemark, og nasjonalt.

Det er et annet forhold som kommer fram i disse analysene. Stedene som har en gunstig bransjestruktur for å oppnå høyt utdanningsnivå har også generelt høyt bransjejustert utdanningsnivå. De høyt utdannede har en tendens til å klumpe seg på noen steder, og på slike steder er det forholdsvis høyt utdanningsnivå i alle bransjer. Steder med offentlige institusjoner som drar opp utdanningsnivået på stedet, som f.eks. høyskoler, har en tendens til å få høyt utdanningsnivå i alle bransjer i næringslivet.

En skulle tro at det å ha et høyt utdanningsnivå fører til bedre vekst og lønnsomhet i næringslivet, men denne sammenhengen har vi hatt problemer med å påvise.

Figur 79: Avvik mellom kommunenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert andel.

7. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2012 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 9: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2010-2012	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2010-2012	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2010-2012	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2010-2012	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2010-2012	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2010-2012	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2010-2012	Støttefunksjon	1
	noen av prosessinnovasjonene introdusert i perioden 2010-2012 var nye for foretakets marked	Ny metode for markedet	3
Markeds-innovasjon	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	2
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

7.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 12 ulike typer, basert på de 12 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 10: Prosentvis andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon. Kolonnen «N» viser antall bedrifter. Siste kolonne, «Innovasjonsgrad», viser en vektet sum. Rangering mht. vektet sum. Rangering blant 83 regioner.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjonsgrad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
2	Midt-Telemark	21	23,8	14,3	8,0	4,8	23,8	14,3	0,0	9,5	14,3	19,0	4,8	0,0	267,7
4	Akershus Vest	386	19,7	14,0	4,1	12,7	14,2	5,7	12,4	6,5	17,2	14,9	10,5	7,2	259,0
6	Fjellregionen	34	14,7	5,9	2,5	0,0	23,5	5,9	8,8	11,8	34,3	14,3	14,3	8,6	242,5
12	Ringerike/Hole	49	20,4	6,1	10,7	6,1	14,3	4,1	14,3	4,1	14,3	10,2	2,0	8,2	223,5
14	Gjøvikregionen	124	20,2	8,9	2,6	8,9	12,9	4,0	9,7	6,5	16,0	15,2	8,0	8,0	218,1
16	Grenland	236	19,1	14,0	3,9	7,2	13,1	7,2	10,2	4,7	11,8	16,4	6,3	10,1	216,1
17	Kongsberg/Numedal	59	22,0	5,1	2,8	16,9	11,9	1,7	10,2	6,8	6,7	8,3	3,3	6,7	215,7
18	Tønsbergregionen	240	18,3	9,2	4,2	8,3	9,6	4,6	7,5	7,5	16,0	14,3	10,2	8,6	214,4
19	Oslo	1475	15,3	14,2	4,3	7,1	8,0	5,8	9,6	5,6	17,2	15,4	10,9	10,0	213,3
20	Vestviken	85	22,4	8,2	2,9	10,6	8,2	3,5	4,7	5,9	13,8	16,1	10,3	10,3	211,4
36	Nedre Romerike	221	16,3	8,1	4,2	3,6	10,0	6,3	6,8	7,2	10,4	17,1	11,7	10,4	184,0
38	Vest-Telemark	29	10,3	6,9	3,1	6,9	6,9	3,4	17,2	10,3	13,8	3,4	6,9	13,8	181,5
40	Halden	41	14,6	9,8	2,0	4,9	9,8	0,0	7,3	9,8	12,2	14,6	7,3	7,3	178,9
41	Mossregionen	101	13,9	8,9	1,7	7,9	8,9	3,0	6,9	5,9	14,7	11,8	6,9	9,8	178,9
42	Nedre Glomma	258	14,0	7,4	4,4	3,5	10,9	5,4	10,1	4,3	14,6	15,8	10,4	8,8	178,7
43	Follo	162	13,6	9,9	2,6	3,7	10,5	6,8	8,6	6,8	14,2	12,3	8,0	6,2	176,9
45	Midt-Buskerud	27	14,8	0,0	0,0	7,4	18,5	0,0	3,7	7,4	14,8	14,8	7,4	3,7	172,2
47	Indre Østfold	68	19,1	2,9	1,3	1,5	10,3	5,9	2,9	7,4	17,6	20,6	8,8	8,8	171,2
48	Lillehammerregionen	84	10,7	10,7	1,0	3,6	11,9	3,6	9,5	8,3	12,8	12,8	9,3	8,1	170,1
50	Hamarregionen	198	10,1	8,6	3,1	0,5	8,6	7,6	9,6	9,1	13,5	14,0	13,0	9,0	165,4
52	Hadeland	25	12,0	16,0	10,7	0,0	4,0	0,0	12,0	0,0	4,0	24,0	12,0	8,0	160,9
54	Drammensregionen	237	12,7	9,3	3,3	3,8	7,6	3,0	5,9	4,6	11,7	14,6	10,4	8,8	157,7
57	Hallingdal	35	8,6	11,4	0,0	2,9	11,4	0,0	2,9	5,7	11,1	25,0	11,1	5,6	149,8
58	Sandefjord/Larvik	191	15,7	6,3	2,7	2,6	5,2	4,7	12,0	4,2	10,8	12,9	9,8	7,2	148,0
62	Sør Østerdal	39	10,3	2,6	4,8	0,0	5,1	10,3	2,6	10,3	10,3	10,3	7,7	5,1	135,7
64	Glåmdal	71	12,7	2,8	3,8	0,0	7,0	4,2	7,0	7,0	11,1	9,7	11,1	5,6	132,9
67	Øst-Telemark	34	11,8	5,9	0,0	2,9	5,9	5,9	2,9	5,9	11,4	8,6	0,0	8,6	121,0
68	Øvre Romerike	109	12,8	5,5	0,8	2,8	5,5	0,9	4,6	5,5	7,3	11,0	8,3	8,3	117,9
74	Midt-Gudbrandsdal	32	9,4	6,3	0,0	0,0	3,1	0,0	3,1	0,0	9,4	15,6	12,5	3,1	82,8
75	Nord-Gudbrandsdal	35	8,6	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0	2,9	5,7	5,7	8,6	0,0	2,9	81,4
80	Valdres	25	8,0	0,0	3,8	0,0	8,0	0,0	0,0	0,0	8,0	12,0	4,0	0,0	77,4
	<i>Norge</i>	<i>10124</i>	<i>14,7</i>	<i>10,1</i>	<i>3,3</i>	<i>6,5</i>	<i>10,3</i>	<i>5,2</i>	<i>8,9</i>	<i>6,3</i>	<i>13,8</i>	<i>14,2</i>	<i>9,5</i>	<i>8,0</i>	<i>192,6</i>

21 bedrifter i Midt-Telemark har deltatt i undersøkelsen. De oppgir å være riktig så innovative, spesielt innen produktinnovasjon. Bare én region har en høyere andel innovative bedrifter, skal vi tro svarene på undersøkelsen.

Midt-Telemark gjør det jevnt over bra innen de fleste innovasjonstyper. Det er imidlertid ingen av bedriftene som har introdusert innovasjoner i form av støttefunksjoner eller pricing. Den samlede innovasjonsgraden i Midt-Telemark er mye høyere enn landsgjennomsnittet.

7.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 11: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjons-grad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Pricing	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
4	Gjøvikregionen	72	29,2	6,9	2,6	12,5	16,7	5,6	6,9	8,3	13,9	16,7	9,7	9,6	257,6
8	Akershus Vest	240	17,9	12,1	4,1	10,8	12,1	3,8	8,8	7,1	17,1	13,3	10,0	7,0	233,9
11	Fjellregionen	17	17,6	11,8	2,5	0,0	23,5	5,9	17,6	5,9	23,5	11,8	5,9	16,7	227,2
14	Vestviken	54	24,1	7,4	2,9	14,8	7,4	0,0	3,7	5,6	13,0	13,0	11,1	9,3	218,0
17	Vest-Telemark	16	18,8	6,3	3,1	12,5	0,0	6,3	12,5	0,0	25,0	6,3	12,5	12,5	200,0
19	Midt-Buskerud	19	15,8	0,0	0,0	10,5	26,3	0,0	0,0	10,5	10,5	10,5	5,3	5,3	194,7
20	Tønsbergregionen	136	17,6	6,6	4,2	8,8	8,1	3,7	4,4	5,1	14,7	11,0	11,0	8,7	190,4
21	Midt-Telemark	14	21,4	0,0	8,0	7,1	14,3	0,0	0,0	14,3	7,1	0,0	0,0	0,0	189,1
23	Oslo	963	13,0	12,7	4,3	5,9	5,7	4,9	7,0	4,8	16,4	14,4	10,5	9,3	187,0
25	Kongsberg/Numedal	30	23,3	0,0	2,8	16,7	10,0	0,0	0,0	3,3	10,0	6,7	6,7	3,3	186,1
26	Ringerike/Hole	28	14,3	3,6	10,7	3,6	7,1	0,0	7,1	7,1	17,9	3,6	0,0	7,1	178,6
31	Nedre Romerike	119	16,8	5,0	4,2	4,2	10,1	4,2	5,9	5,9	9,2	13,4	10,9	5,9	165,7
33	Lillehammerregionen	27	3,7	11,1	1,0	3,7	11,1	11,1	11,1	7,4	14,8	11,1	3,7	7,4	161,4
37	Follo	96	14,6	7,3	2,6	5,2	8,3	6,3	5,2	3,1	13,5	10,4	4,2	5,2	154,8
40	Grenland	102	14,7	4,9	3,9	4,9	10,8	2,0	3,9	2,9	9,8	12,7	7,8	8,7	151,2
41	Sandefjord/Larvik	97	17,5	7,2	2,7	3,1	5,2	0,0	8,2	4,1	12,4	11,3	11,3	6,2	148,3
44	Drammensregionen	131	13,7	4,6	3,3	5,3	5,3	2,3	3,1	3,8	10,7	12,2	8,4	7,6	140,2
45	Indre Østfold	47	17,0	2,1	1,3	2,1	6,4	2,1	0,0	4,3	17,0	17,0	10,6	8,5	140,1
47	Mossregionen	46	13,0	6,5	1,7	6,5	4,3	0,0	4,3	2,2	15,2	8,7	6,5	6,5	137,0
49	Hamarregionen	71	9,9	7,0	3,1	1,4	8,5	1,4	5,6	4,2	14,1	11,3	7,0	8,3	135,6
50	Halden	24	4,2	8,3	2,0	0,0	8,3	0,0	8,3	12,5	8,3	16,7	4,2	4,2	133,2
53	Nedre Glomma	125	13,6	1,6	4,4	4,8	7,2	2,4	4,0	0,0	8,8	14,4	8,0	6,3	127,1
56	Øvre Romerike	50	16,0	6,0	0,8	6,0	0,0	0,0	4,0	2,0	8,0	10,0	2,0	8,0	112,2
58	Nord-Gudbrandsdal	15	13,3	0,0	0,0	0,0	20,0	0,0	6,7	6,7	0,0	13,3	0,0	6,7	110,0
63	Hallingdal	15	6,7	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	13,3	26,7	20,0	13,3	96,7
68	Midt-Gudbrandsdal	15	6,7	13,3	0,0	0,0	6,7	0,0	6,7	0,0	6,7	6,7	0,0	6,7	83,3
73	Hadeland	18	11,1	0,0	10,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6	5,6	0,0	73,4
77	Glåmdal	36	5,6	0,0	3,8	0,0	2,8	0,0	0,0	0,0	8,3	8,3	5,6	0,0	59,6
79	Valdres	17	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,8	11,8	5,9	0,0	53,6
80	Øst-Telemark	19	5,3	0,0	0,0	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0	5,3	5,3	0,0	10,5	52,6
81	Sør Østerdal	15	6,7	0,0	4,8	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	52,4
	Norge	5274	14,6	7,2	3,3	6,2	8,5	3,2	6,0	4,7	12,7	12,1	8,5	7,4	167,2

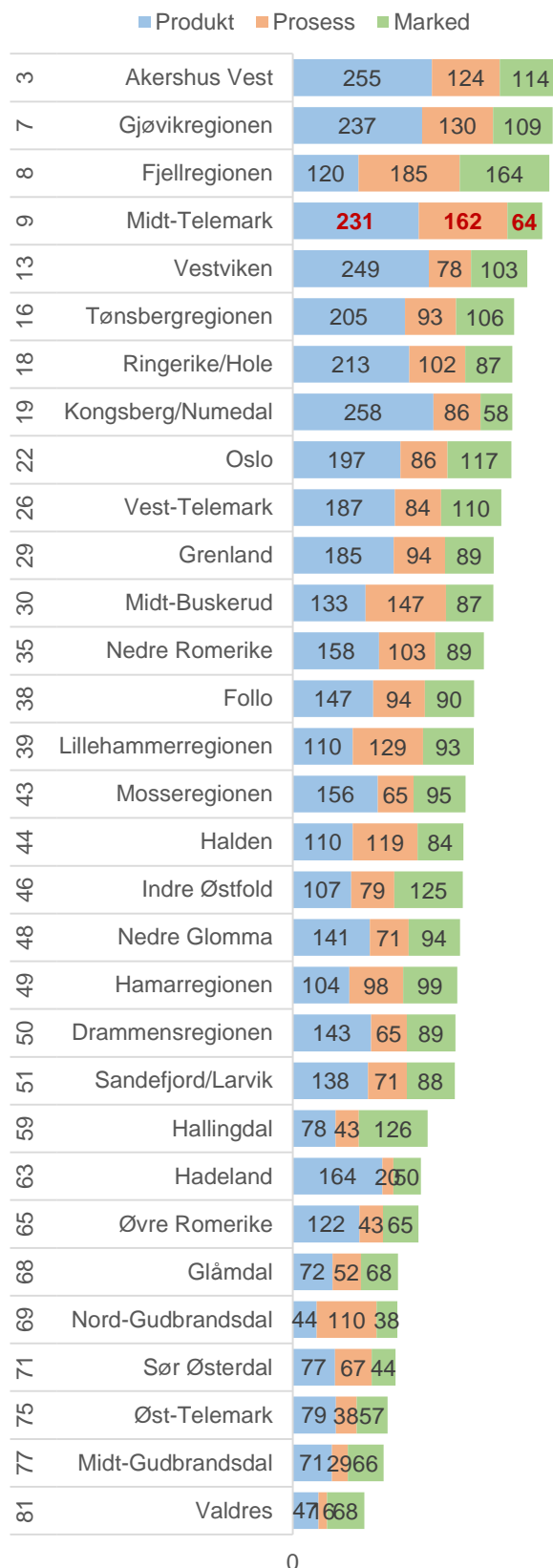
Midt-Telemark faller noe på rangeringsstigen når vi ekskluderer flerbedriftsforetakene. Men også de 14 enbedriftsforetakene som har svart på undersøkelsen rapporterer at de er godt over middels innovative. En forholdsvis høy andel av bedriftene oppgir at de har introdusert produktinnovasjoner i form av nye eller vesentlige forbedrede varer og varer som er nye for markedet. Få bedrifter har introdusert markedsinnovasjoner.

7.1.2 Innovasjonsgrad

Hvis vi skal foreta en rangering av regionene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist på de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 83 regioner som er rangert.

Midt-Telemark kommer på en niende plass på den samlede rangeringen. Det er best i Telemark, fjerdebest på Østlandet og niende best i nasjonal sammenheng.

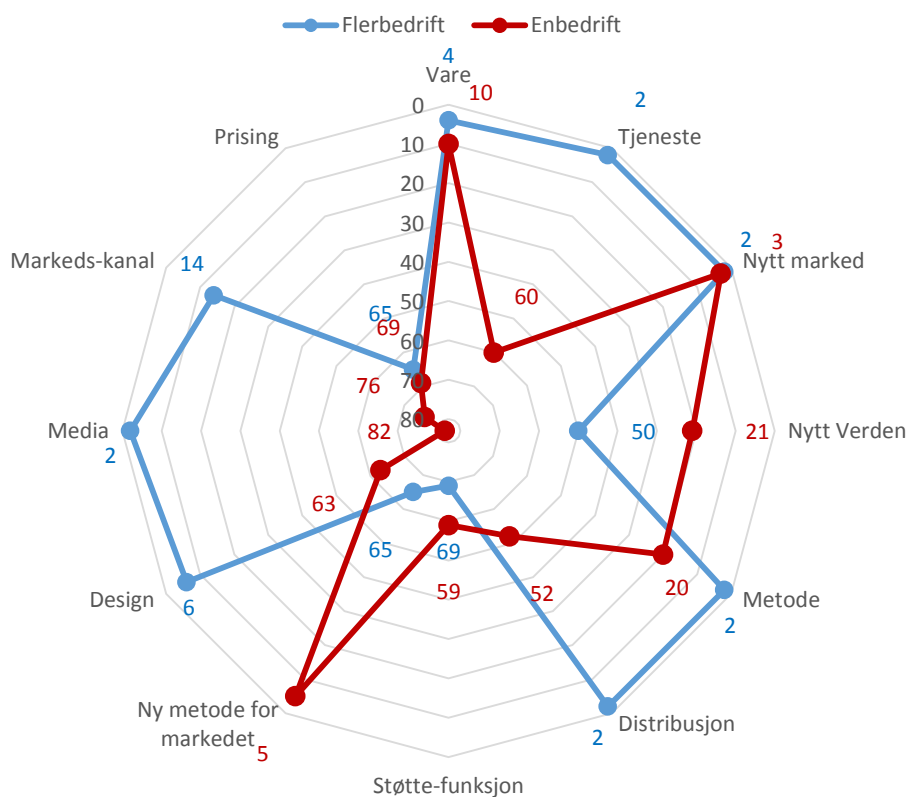
Midt-Telemark har et innovativt næringsliv. Hvert fall er det mer innovativt enn næringslivet i de fleste andre regioner.

Figur 80: Innovasjonsgrad i regionene basert på resultatene fra de to foregående tabellene. Rangering blant de 83 regionene mht. samlet og vektet innovasjonsgrad.

7.1.3 Rangering innovasjonsgrad for både enbedrifts- og flerbedriftsforetak

Figuren under viser hvordan Midt-Telemark rangerer for hver indikator – både for enbedriftsforetakene og for flerbedriftsforetakene. Jo lenger ut, dess høyere rangering. Jo nærmere sentrum, dess lavere rangering.

Figur 81: Rangering for Midt-Telemark for de ulike innovasjonstypene. Rangering blant de 83 regionene som er med i utvalget.

Både en- og flerbedriftsforetakene er innovative innen varer og nytt marked. Det betyr at en forholdsvis høy andel av bedriftene har introdusert produktinnovasjoner i form av nye eller vesentlige forbedrede varer og varer som er nye for markedet.

En forholdsvis høy andel av enbedriftsforetakene har introdusert prosessinnovasjoner som er nye for markedet.

Flerbedriftsforetakene er mer innovative innen markedsføring enn det enbedriftsforetakene er.

7.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak, gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{vi}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 12: Innovasjonsklima, målt som over- eller underhyppighet i et område for at en bedrift er innovativ, gitt bransje og størrelse. Verdiene er gjort om til rangering, der 1=beste region og 83=dårligste.

Rang	Region	Produkt				Prosess			Marked				Produkt	Prosess	Marked
		Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising			
3	Gjøvikregionen	2	21	1	5	11	17	20	24	9	25	17	1	11	18
5	Vest-Telemark	7	24	12	1	77	10	6	3	67	15	9	5	42	6
6	Fjellregionen	10	7	7	66	4	16	1	5	40	55	2	14	2	9
11	Vestviken	9	14	11	2	50	75	46	33	25	17	21	4	57	23
18	Akershus Vest	24	42	26	15	26	45	44	29	48	38	66	21	29	35
23	Øvre Romerike	17	18	14	22	78	53	38	41	45	71	23	12	73	48
24	Lillehammerregionen	68	6	43	31	21	2	7	14	43	66	39	40	9	25
25	Follo	35	19	23	27	34	15	36	26	53	70	59	25	27	44
27	Nedre Romerike	21	44	22	34	29	23	26	50	28	21	57	28	24	42
28	Midt-Buskerud	40	78	41	13	3	74	81	47	55	62	58	35	8	53
29	Hallingdal	47	28	21	49	71	62	78	21	2	5	8	38	77	4
30	Oslo	37	27	33	28	56	35	50	27	39	34	48	31	54	27
33	Kongsberg/Numedal	15	81	45	3	39	76	83	52	70	50	67	22	59	63
36	Tønsbergregionen	32	46	49	21	46	31	54	30	50	20	35	36	48	28
37	Midt-Telemark	6	71	31	23	12	54	67	56	83	77	77	23	25	80
38	Sandefjord/Larvik	31	29	19	51	64	81	17	38	51	23	53	30	61	40
40	Indre Østfold	34	54	38	48	52	42	71	16	13	26	24	42	65	16
43	Mosseregionen	49	30	32	25	65	79	45	23	60	59	50	33	70	41
50	Grenland	38	53	58	33	32	44	52	48	27	40	27	47	35	43
51	Midt-Gudbrandsdal	65	2	35	65	38	55	19	53	59	76	38	39	39	66
53	Drammensregionen	42	45	50	35	61	39	57	39	38	37	29	46	62	37
54	Ringerike/Hole	39	39	63	36	45	65	11	11	75	81	32	53	44	38
58	Hamarregionen	61	34	56	74	41	49	39	28	47	49	31	61	45	32
59	Nedre Glomma	48	72	61	38	54	40	48	60	16	41	45	56	53	47
60	Nord-Gudbrandsdal	55	64	44	73	6	64	13	83	37	83	37	59	10	81
69	Valdres	71	66	71	41	75	56	61	25	29	52	71	69	78	33
77	Hadeland	56	70	47	71	79	69	70	82	77	64	80	62	81	83
78	Øst-Telemark	74	80	75	29	80	72	77	72	72	80	16	70	82	77
80	Glåmdal	75	76	80	76	73	66	72	54	57	53	78	79	79	60
81	Halden	83	47	78	83	60	83	37	76	20	75	76	81	67	76
83	Sør Østerdal	72	73	82	81	48	51	63	80	65	78	75	82	64	82

Midt-Telemark faller på rangeringsstigen for innovasjonsgrad når vi justerer for bransjestruktur og størrelse. Det kan tyde på at Midt-Telemarks innovative næringsliv skyldes bransjestrukturen. Likevel gjør Midt-Telemark det rimelig godt innen produktinnovasjon og innen metoder for produksjon eller framstilling av varer.

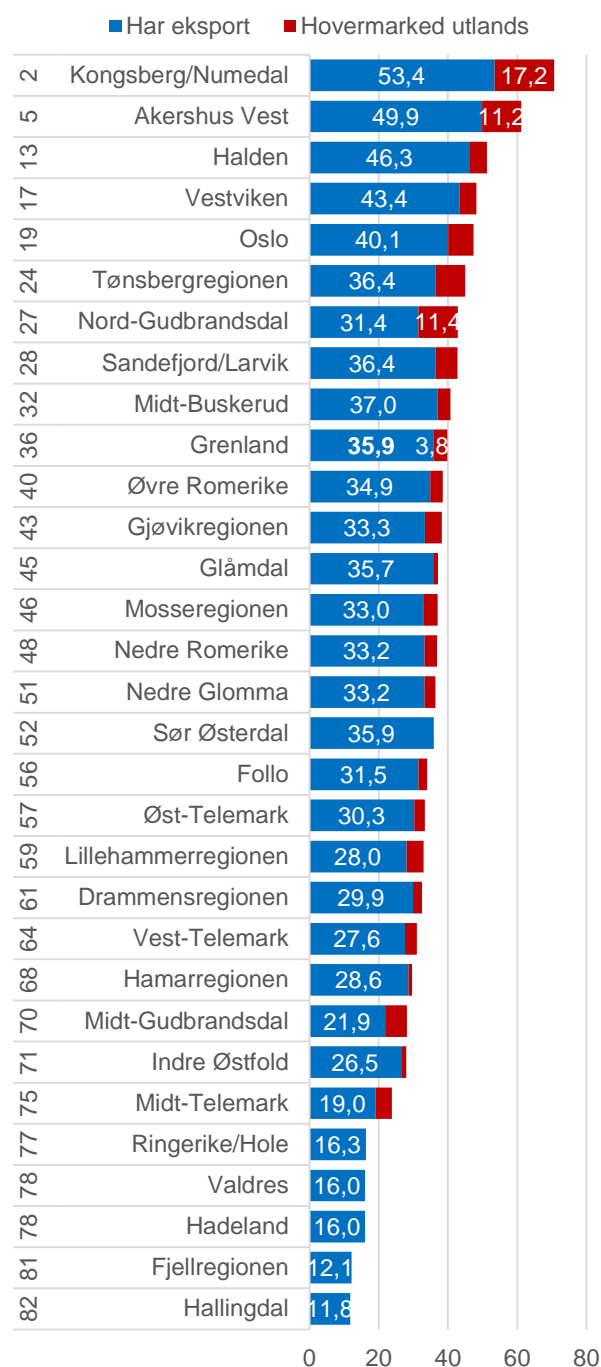
7.3 Internasjonalisering

Hvilke regioner har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data på hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom regionene.

I figuren til høyre ser vi hvordan andelen bedrifter som har eksport og andelen bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom regionene.

På Østlandet er det Kongsberg/Numedal og Akershus Vest som har det mest internasjonale næringslivet.

Midt-Telemark har en lav andel bedrifter som eksporterer sine varer og tjenester utenlands. Midt-Telemark har det minst internasjonale næringslivet blant regionene i Telemark.

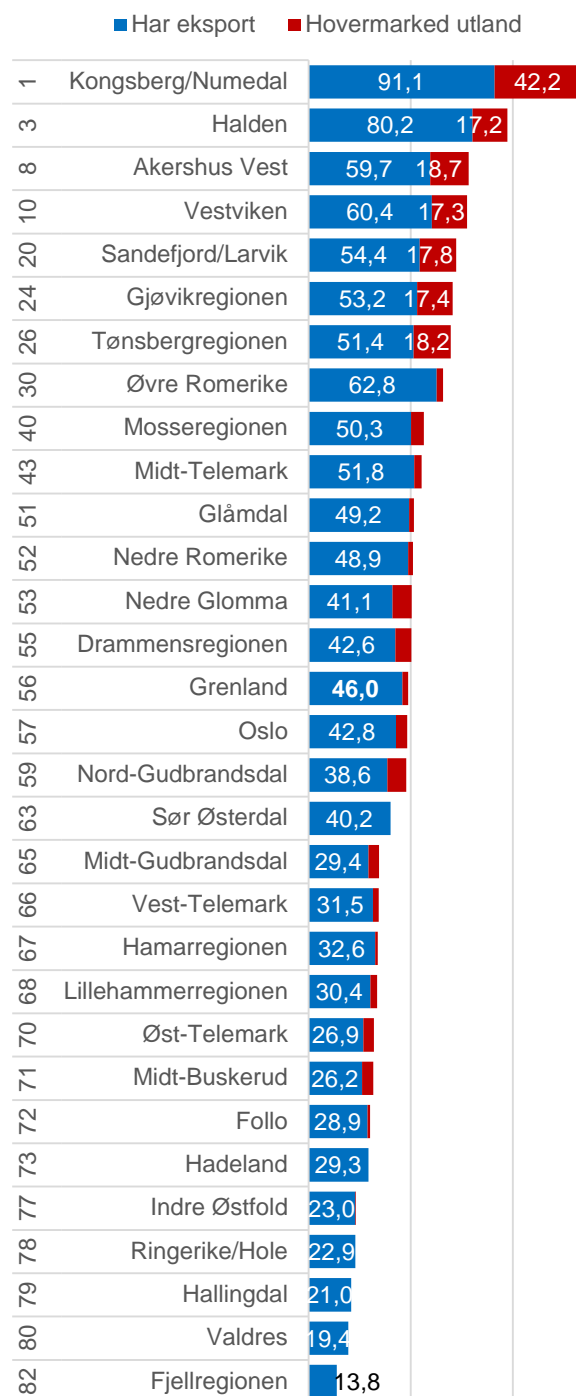

Figur 82: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant 83 regioner.

7.3.1 Andel ansatte i eksportbedrifter

I figuren på forrige side viste vi andelen bedrifter med eksport. Da vil små og store bedrifter telle like mye. Vi kan også se på andelen av de ansatte i næringslivet som arbeider i eksportbedrifter. Tallene blir da noe annerledes. Det er høyere andeler av ansatte i bedrifter med eksport. Det er fordi store bedrifter har sterkere tilbøyelighet til å ha eksport.

Rangeringen blir veldig annerledes for Midt-Telemark når vi måler internasjonalisering på denne måten. Over halvparten av de ansatte i utvalget jobber i eksportbedrifter. Midt-Telemark rangerer omtrent middels i nasjonal sammenheng, og øverst blant regionene i Telemark.

Figur 83: Andel av ansatte i innovasjonsundersøkelsen i bedrifter som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant de 83 regionene som er med.

8. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{vii}.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping 10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrukket utflyttede.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet, som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

Indikatoren «næringslivets størrelse» er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

8.1 Nyetableringer

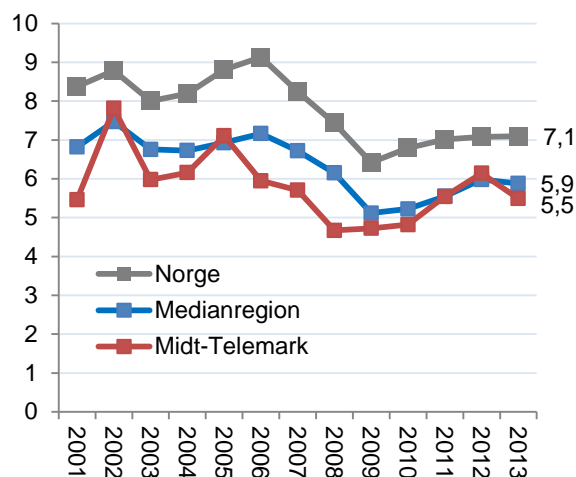
Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året. Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget på rundt sju prosent. De fleste regionene har derimot hatt en lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet.

Etableringsfrekvensen i Midt-Telemark har i hele perioden vi har målt for ligget under landsgjennomsnittet. Den har i de fleste år vært lavere enn medianverdien. Det var den også i 2013. Etableringsfrekvensen var på 5,5 prosent i 2013.

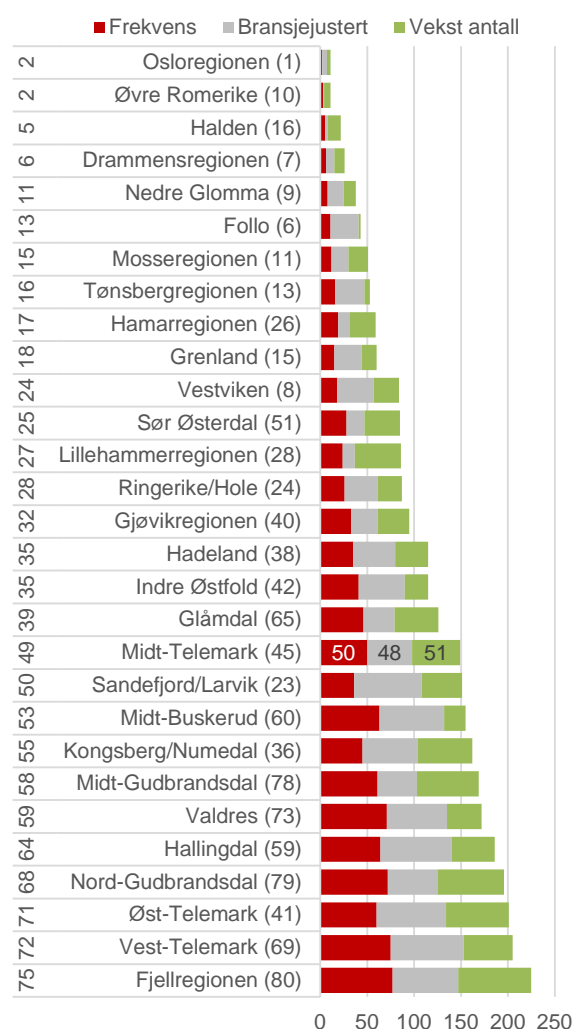
8.1.1 Etableringsindeksen for regionene på Østlandet

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering, etableringsfrekvensen, den bransjusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene. Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom regionen kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte regioner har mange foretak i bransjer hvor det er mange nyetableringer, som i tjenesteytende sektor. Andre regioner har en stor andel av bedriftene i bransjer med lite nyetablering, som industri og landbruk. Oslo har en fordelaktig næringsstruktur for å få mange nyetableringer. Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens. Høy etableringsfrekvens har sannsynligvis mindre effekt på arbeidsplassvekst og dermed på nettoflyttingen. Det er fordi nyetableringene stort sett er små, og utgjør en liten andel av samlet antall ansatte.

Midt-Telemark har ligget litt under middels på etableringsindeksen både i år og i de ti foregående årene.

Figur 84: Etableringsfrekvensen i Midt-Telemark, Norge og medianen av regionene i Norge i perioden 2001-2013.

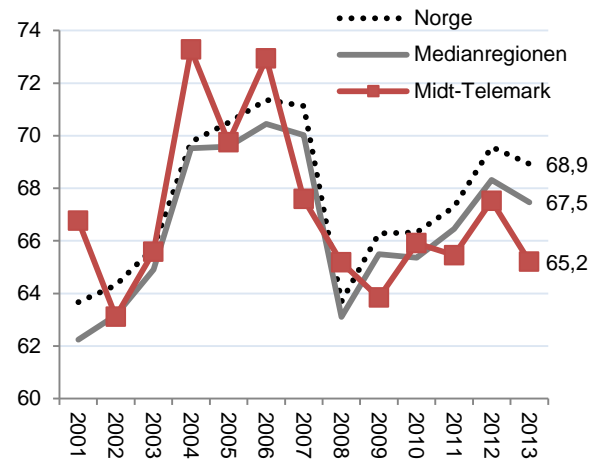
Figur 85: Etableringsindeksen for regionene på Østlandet, med rangeringsnummer for hver av indikatorene. Rangering for etableringsindeksen blant 83 regioner er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

8.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

Også i Midt-Telemark har det vært en nedgang i 2013 fra året før. 65,2 prosent av bedriftene hadde positivt resultat før skatt i 2013. Verdien er under landsgjennomsnittet og medianverdien.

Figur 86: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Midt-Telemark sammenliknet med Norge og medianen av regionene i Norge i perioden 2000-2012.

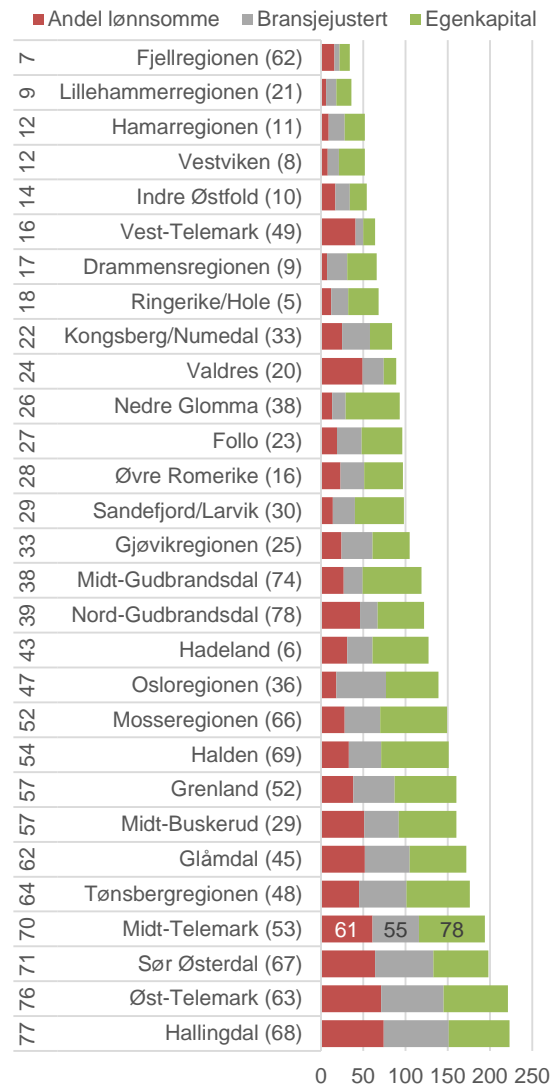
8.2.1 Lønnsomhetsindeksen for regioner på Østlandet

I figuren til høyre ser vi hvordan regionene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2013.

Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, andelen av foretak med positiv egenkapital, og andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder på foretakene.

Midt-Telemark gjorde det dårligere i år enn i de ti foregående årene. Midt-Telemark rangeres over Øst-Telemark, men under de andre regionene i Telemark.

Midt-Telemark gjør det spesielt dårlige på indikatoren for egenkapital.

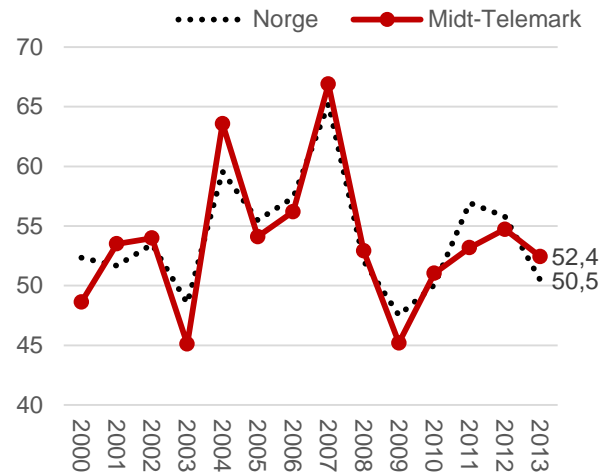

Figur 87: Lønnsomhetsindeksen for regionene på Østlandet. Rangering for 2013 blant 83 regioner til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

8.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

I 2013 hadde litt over halvparten av bedriftene i Midt-Telemark omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Midt-Telemark har stort sett hatt en like høy andel vekstforetak som landet som helhet.

Figur 88: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Midt-Telemark og Norge.

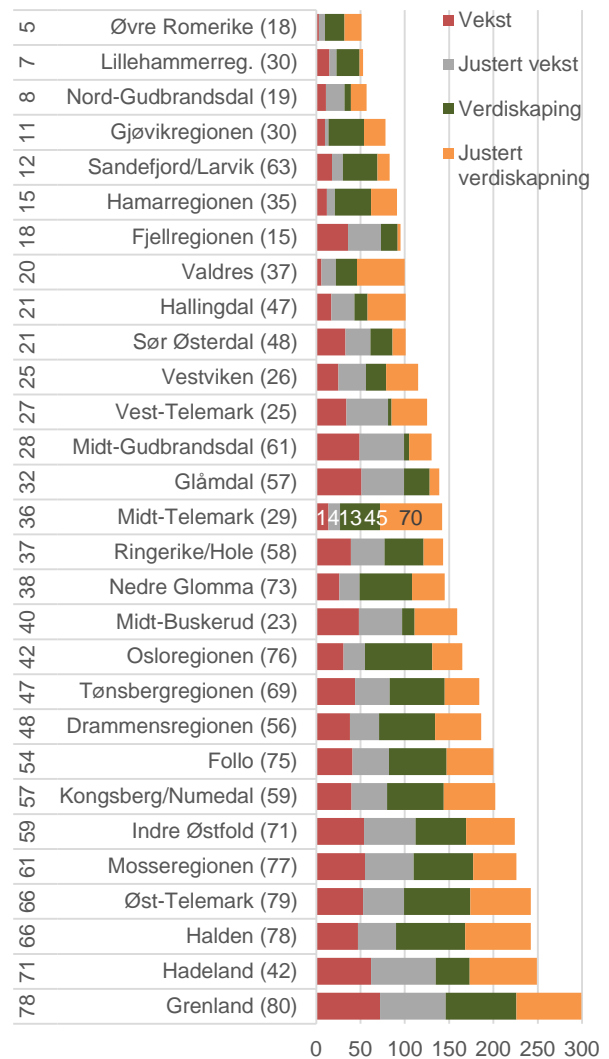
8.3.1 Vekstindeksen for regionene på Østlandet

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av fire indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for foretakenes bransje, størrelse og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den siste er justert andel med vekst i verdiskaping. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de fire vekstindikatorerne.

Vekstindeksen varierer ganske mye fra år til år, og en skal dermed ikke legge så mye vekt på et enkelt år, men svært lave verdier på vekstindeksen over en tiårsperiode er et dårlig tegn.

Midt-Telemark har i år så vel som i snitt de ti foregående årene ligget over middels på vekstindeksen. Midt-Telemark har falt noe på årets plassering sammenliknet med snittplasseringen de ti foregående årene.

Midt-Telemark har en høy andel vekstbedrifter, også når man justerer for bransjestrukturen, størrelsen og alderen. Derimot er den justerte andelen med vekst i verdiskapingen lav.

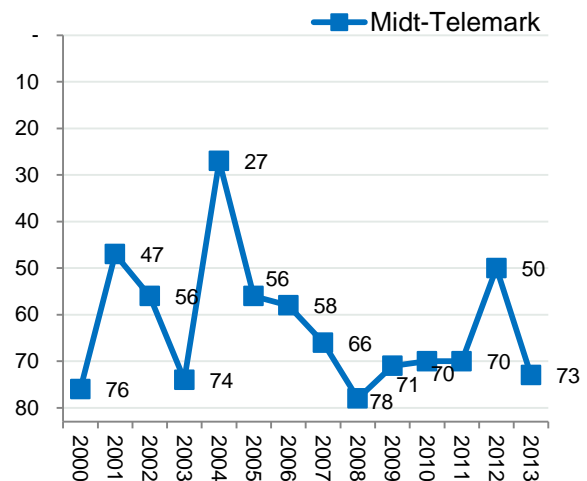
Figur 89: Vekstindeksen for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

8.4 NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en kommune, region eller fylke. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Figuren til høyre viser plasseringen til Midt-Telemark i årene 2000-2013.

Midt-Telemark kom på 73. plass i årets NæringsNM. Det er en lavere plassering enn året før. Midt-Telemark har generelt gjort det dårlig de siste fem årene.

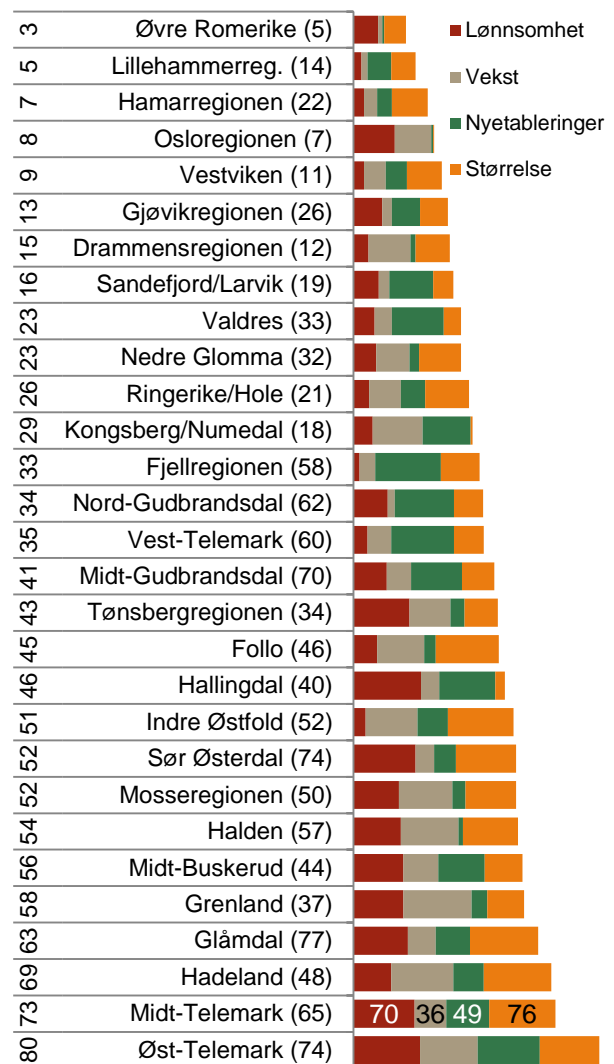

Figur 90: Rangeringen til Midt-Telemark i NæringsNM i perioden 2000-2013. Rangering blant 80 regioner.

8.4.1 Regionene på Østlandet

Det er stor variasjon blant regionene på Østlandet i hvordan de gjør det i NæringsNM. Øvre Romerike gjorde det best på Østlandet, og kom på 3. plass nasjonalt.

Midt-Telemarks plassering i årets NæringsNM er lavere enn snittplasseringen for de ti foregående årene. Øst-Telemark fikk en lavere plassering enn Midt-Telemark. Midt-Telemark har en over middels andel vekstbedrifter. Det som trekker Midt-Telemark ned er den lave andelen lønnsomme bedrifter og det at de ansatte i næringslivet utgjør en liten andel av befolkningen.

Figur 91: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

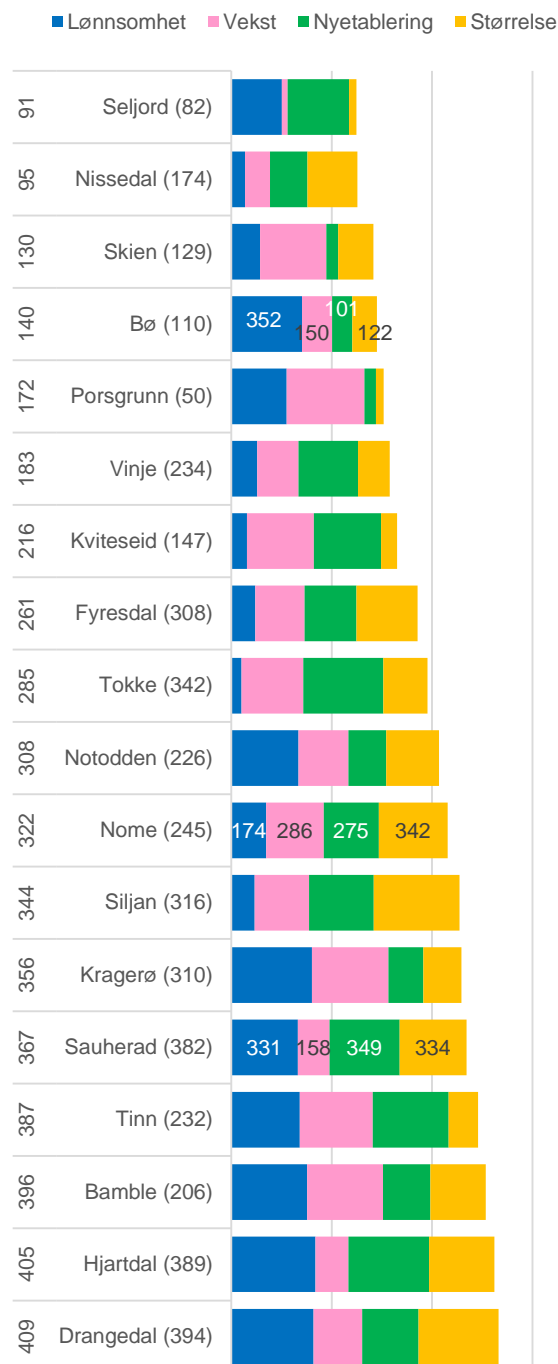
8.5 NæringsNM i kommunene

Det er stor spredning blant kommunene i Midt-Telemark i årets plassering i NæringsNM.

Bø gjorde det best og kom på en 140 plass, en nedgang fra snittplasseringen på 110. Bø har en høy andel nyetableringer, men få lønnsomme bedrifter.

Nome rangerer under middels i nasjonal sammenheng. Nome har en rimelig høy andel lønnsomme bedrifter. Antall ansatte i næringslivet er imidlertid lavt, og dette bidrar til å trekke den totale plasseringen ned.

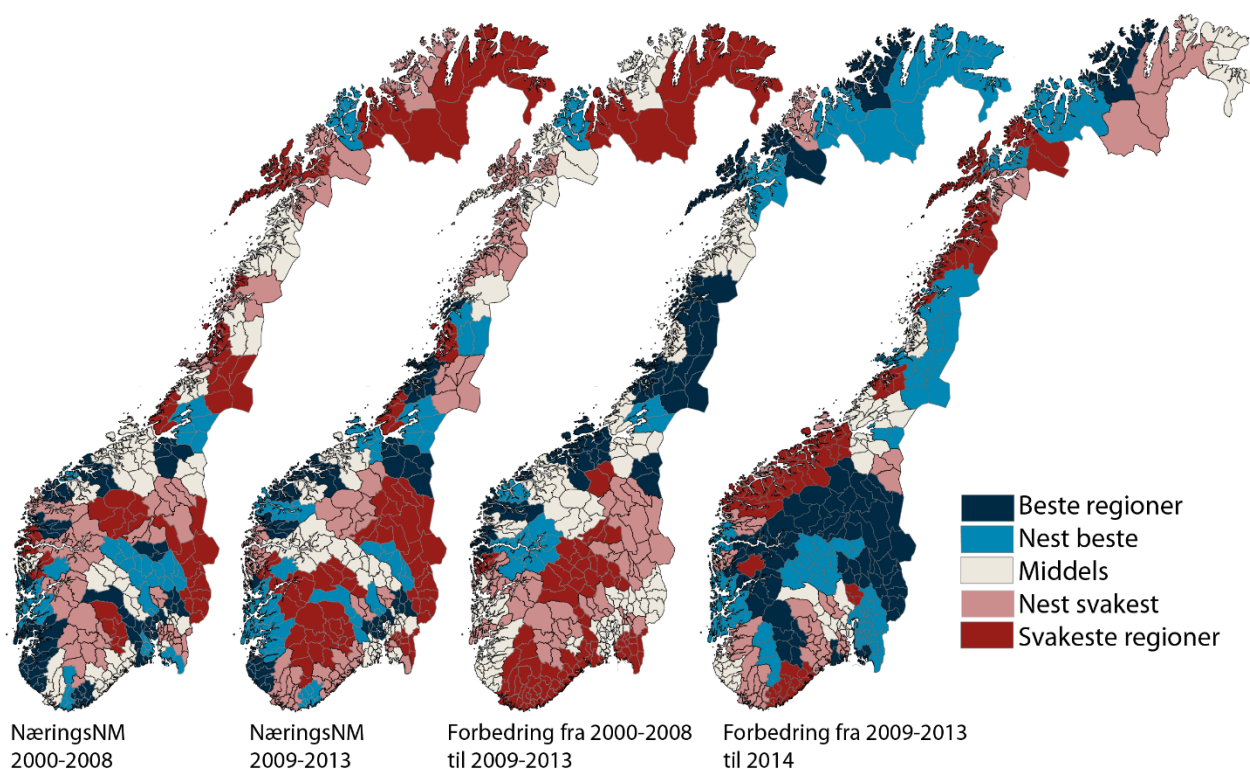
Sauherad kom dårligst ut blant kommunene i Midt-Telemark. Andelen vekstforetak er ganske høy, men næringslivet er lite og andelen lønnsomme foretak og andelen vekstforetak er lav.

Figur 92: NæringsNM for kommunene i Telemark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

8.6 Utviklingstrekk i NæringsNM

Finanskrisen som startet i 2008, representerte et veiskille i den regionale utviklingen i Norge, og påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene. NæringsNM for 2014 viser at mange av regionene på Østlandet har forbedret næringsutviklingen igjen.

Figur 93: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode. I det siste kartet ser vi forbedringene i NæringsNM 2014 i forhold til perioden 2009-2013 (kart nr. to fra venstre).

Hvordan regionene gjorde det i NæringsNM i perioden 2000 til 2008 er vist i kartet til venstre. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen. I kartet lengst til høyre ser vi endringene fra siste års NæringsNM i forhold til perioden 2009-2013.

I fjorårets NæringsNM viste vi de tre kartene til venstre, og vi gjorde et poeng ut av mange av regionene på Østlandet gjorde det svakere i årene etter finanskrisen enn årene før.

Denne tendensen ser ut til å ha reversert i løpet av 2013. I NæringsNM for 2014 har mange av

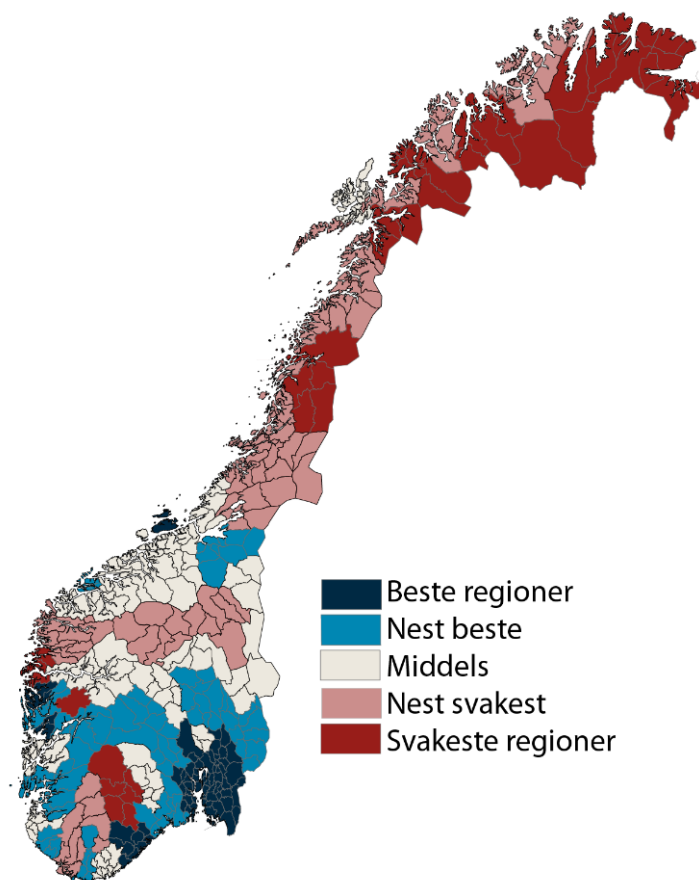
regionene på Østlandet forbedret seg i forhold til resultatene fra årene før.

Det gjelder blant annet hele området Oslo, Akershus, Østfold og Hedmark. Med de utsiktene om er nå, med lav oljepris og forventet lavere aktivitet i olje- og gassrelatert næringsliv, kan dette kanskje være starten på en ny utvikling der næringslivet på Østlandet vil styrke seg relativt til næringslivet på Vestlandet.

Store deler av Telemark ser imidlertid ikke ut til å ha fått styrket sin posisjon i NæringsNM slik mange andre steder på Østlandet har.

8.7 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Hva kommer først, arbeidsplasser eller folk? Svaret varierer mellom forskjellige steder. På noen steder er befolkningsveksten drivkraften. Noen steder er attraktive å flytte til og bo i, og trekker til seg innflyttere selv om arbeidsplassveksten ikke er sterk. På slike steder øker også arbeidsplassene på grunn av økende etterspørsel og god tilgang på arbeidskraft. Andre steder er det arbeidsplassveksten som er drivkraften. Hvis næringslivet vokser, øker etterspørselen etter arbeidskraft og det fører til at det også flytter folk til stedet.

Figur 94: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassveksten i årene 2008-2013.

I kartet over har vi sett på regionenes nettoflytting i forhold til arbeidsplassveksten i regionene. Kartet sier ikke noe om hvilke regioner som har hatt arbeidsplassvekst, men om hvordan nettoflyttingen står i forhold til arbeidsplassveksten.

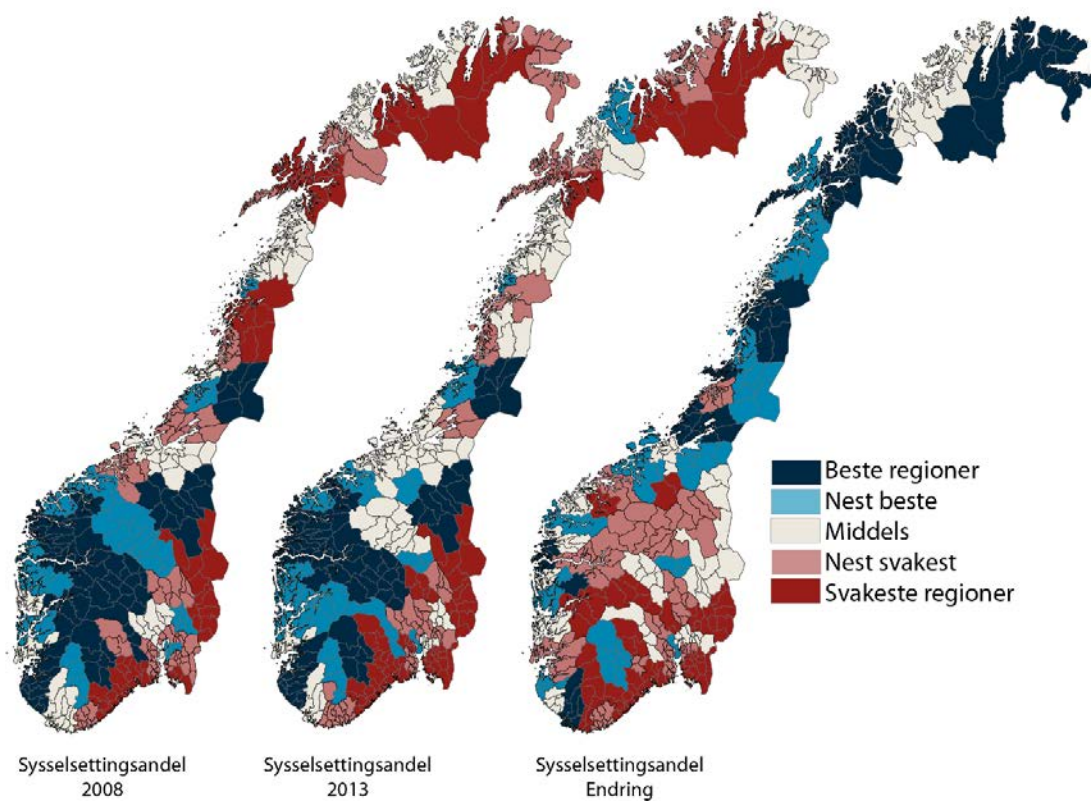
Noen regioner, særlig de som er lokalisert rundt Oslofjorden, har hatt høyere netto innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Det er det vi har kalt brutto bostedsattraktivitet. Tiltrekningskraften skyldes for den stor del de strukturelle

flyttefaktorene vi gjorde rede for i kapitlet om bostedsattraktivitet. Dette er regioner som har hatt en befolkningsdrevet vekst. De røde regionene er regioner som har hatt større netto utflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. I disse regionene har veksten blitt lavere som følge av nedgang i befolkningen.

Kartet kan brukes som en illustrasjon på hvor i landet det har vært en befolkningsdrevet vekst etter 2008.

8.8 Sysselsettingsandelen

Det er ikke likegyldig om veksten på et sted er næringsdrevet eller befolkningsdrevet. I begge tilfeller øker befolkningen på stedet. Men steder som har befolkningsdrevet vekst får etter hvert en stadig lavere andel av befolkningen som er sysselsatt. Befolkningsveksten på slike steder fører til at det blir flere arbeidsplasser i skjermet sektor, men arbeidsplassveksten blir lavere enn befolkningsveksten. Steder med næringsdrevet vekst får på sin side sterkere arbeidsplassvekst enn befolkningsvekst.

Figur 95: Sysselsettingsandeler i regionene i 2008, 2013 og endringer fra 2008 til 2013. Sysselsettingsandelene er justert for variasjoner i aldersstruktur.

I kartene over ser vi at mange av regionene på Østlandet har lav sysselsettingsandel, og at dette er en tendens som har økt fra 2008 til 2013. Kartene viser at det er et systematisk mønster, der regioner som har en næringsdrevet vekst oppnår en høy og økende sysselsettingsandel i befolkningen mens regioner med befolkningsdrevet vekst etter hvert får synkende sysselsettingsandel.

Mange regioner på Vestlandet har høy og økende sysselsettingsandel som følge av god næringsutvikling. Mange av regionene i Nord-Norge har også økende sysselsettingsandel, men da først og fremst som følge av utflytting. Den befolkningsdrevne veksten i mange av regionene på Østlandet har dermed en pris i form av at en synkende andel av befolkningen er sysselsatt.

ⁱ Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå. Fullstendig oversikt finnes på [\(link\)](#)

ⁱⁱ Figuren for arbeidsmarkedsintegrasjon er regnet ut for fjorårets regioninndeling. I fjor var det 83 regioner i landet. I år har Vestviken skilt seg ut fra Drammensregionen. Vestviken er ikke med i denne figuren.

ⁱⁱⁱ I utregningen av bostedsattraktiviteten faller fire regioner bort. Dette er regioner som består av bare én kommune. Det gjelder Oslo, Halden, Bergen og Voss. Disse kommunene blir med i utregningen av bostedsattraktiviteten i kommunene.

^{iv} Vi baserer oss å at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs middelframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

^v Vi har brukt progressivt gjennomsnitt for de ti siste årene der veksten de siste årene teller mer enn de første.

^{vi} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^{vii} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

Regioninndeling Telemark:

Grenland

Porsgrunn
Skien
Siljan
Bamble
Kragere
Drangedal

Midt-Telemark

Nome
Bø (Telemark)
Sauherad

Øst-Telemark

Notodden
Tinn
Hjartdal

Vest-Telemark

Seljord
Kviteseid
Nissedal
Fyresdal
Tokke
Vinje